

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Krajowy Plan Strategiczny
Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Warszawa, lipiec 2007 r.

SPIS TREŚCI

<i>Wstęp</i>	3
<i>Rozdział 1. Analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej oraz ustanowienie podstawowych wskaźników bazowych</i>	4
<i>Rozdział 2. Strategia ogólna, przeniesienie priorytetów Wspólnotowych oraz ustanowienie priorytetów krajowych</i>	33
<i>Rozdział 3. Strategia w podziale na osie, włączając ilościowe cele, zamierzenia oraz wykorzystane wskaźniki</i>	37
<i>Rozdział 4. Środki finansowe Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (indykatywne alokacje), obejmujące kwoty przeznaczone na Cel Konwergencji</i>	42
<i>Rozdział 5. Wewnętrzna oraz zewnętrzna spójność KPS</i>	43
<i>Rozdział 6. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich</i>	53

Wstęp

Krajowy Plan Strategiczny dla Polski został przygotowany zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Założenia Krajowego Planu Strategicznego uwzględniają *Strategiczne Wytyczne Wspólnoty* w zakresie obszarów wiejskich.

Krajowy Plan Strategiczny obejmuje okres programowania na lata 2007-2013. Na podstawie analizy sytuacji społecznej, gospodarczej i środowiskowej, przeprowadzonej w oparciu o dostępne dane statystyczne, określono priorytety i kierunki rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w odniesieniu do priorytetów wspólnotowych.

Krajowy Plan Strategiczny stanowi podstawę dla realizacji działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013. Wsparcie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich ze środków EFRROW w Polsce odnosi się do poziomu kraju, przy współpracy z organizacjami regionalnymi i lokalnymi na etapie opracowywania strategii oraz założeń poszczególnych działań. Przygotowany będzie jeden program horyzontalny. Scentralizowanie procesu programowania jest uzasadnione tym, że większość planowanych instrumentów działań ma charakter horyzontalny, a ze względu na ich złożoność ograniczona jest możliwość przeniesienia tego procesu na poziom regionalny. Planowane szerokie instrumentarium będzie realizować priorytety strategii na poziomie kraju, z uwzględnieniem potrzeb regionów. Strategia i jej priorytety odzwierciedlają potrzeby i możliwości zarówno na poziomie kraju jak i regionu (NTS II) oraz na poziomie lokalnym (NTS V).

Krajowy Plan Strategiczny jest przedstawiany Komisji Europejskiej przed przekazaniem do zatwierdzenia Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Krajowy Plan Strategiczny został poddany procesowi konsultacji, w tym uzgodnień międzyresortowych oraz konsultacji z przedstawicielami społeczno-gospodarczymi, przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego, związkami zawodowymi, organizacjami pozarządowymi (w tym związanymi z ochroną środowiska) oraz organizacjami branżowymi. Lista podmiotów, którym przekazano KPS do konsultacji stanowi Załącznik 1.

Krajowy Plan Strategiczny podlegał ocenie *ex-ante* oraz strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko. Wyniki tych ocen zawiera Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

W Krajowym Planie Strategicznym zastosowano wybrane wskaźniki bazowe na podstawie Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny.

Rozdział 1. Analiza sytuacji gospodarczej, społecznej i środowiskowej oraz ustanowienie podstawowych wskaźników bazowych

Polska, w wyniku II wojny światowej, odniosła ogromne straty w ludności (około 6 mln), jak i majątku oraz części terytorium. Pomimo tego, że Polska znalazła się w grupie krajów zwyciężkich, pozostawała pod wpływem Związku Radzieckiego, co na dziesięciolecia przesądziło o kierunkach i możliwościach rozwoju ekonomicznego i społecznego.

Do tej pory, Polska odrabia skutki zapóźnień gospodarczych oraz braku swobód demokratycznych, m.in. poprzez realizowanie szeregu strategii i polityk Unii Europejskiej, przede wszystkim w dziedzinie przemysłu, transportu, infrastruktury, rolnictwa czy ochrony środowiska, ale również w dziedzinach związanych z utrwalaniem struktur społecznych, opartych na demokratycznych podstawach. Przy czym należy podkreślić, że zmiany związane z transformacją, przez większość społeczeństwa postrzegane pozytywnie, dla części społeczeństwa niosą ze sobą wiele niepokojących zjawisk, takich jak ubóstwo, konieczność dostosowywania się do zmieniających się okoliczności, kulturowych, społecznych oraz socjalnych, co szczególnie trudne jest w przypadku najstarszych grup wiekowych oraz wśród ludności wiejskiej.

Polska jest krajem zróżnicowanym przestrzennie pod względem warunków przyrodniczych i klimatycznych, stanu rozwoju gospodarczego, w tym wiodących gałęzi gospodarki, które determinują poziom życia i perspektywy funkcjonowania jej mieszkańców. Wiele regionów w Polsce ma charakter rolniczy i z tym sektorem wiąże się podstawowa działalność gospodarcza.

Warunki naturalne i demograficzne

Polska jest krajem nizinnym. Blisko 96% terytorium Polski jest położone na wysokości poniżej 350 m n.p.m., a jedynie 2,9% leży na wysokości powyżej 500 m n.p.m. (GUS, 2005¹). Kraj jest położony w strefie ścierania się klimatu kontynentalnego oraz morskiego (atlantyckiego).

Powierzchnia Polski wynosi 31 268,5 tys. ha i w 2005 r. była zamieszkała przez 38 157 tys. osób, co stanowi 8,3% ogółu ludności Unii Europejskiej (UE-25). Na obszarach wiejskich mieszka 38,6% ogółu ludności, tj. 14 733 tys. osób, w tym 7 334 tys. mężczyzn i 7 399 tys. kobiet (GUS, 2006).

W Polsce średnia gęstość zaludnienia wynosi 122 osób/km², przy czym w miastach wskaźnik ten wynosi 1 098 osób/km² natomiast na obszarach wiejskich 51 osób/km² (GUS, 2006). Wskaźnik gęstości zaludnienia oscyluje wokół średniej wartości tego wskaźnika określonego dla całej Unii Europejskiej gdzie wynosi 117 osób/km² (EUROSTAT 2005).

W porównaniu z innymi krajami europejskimi ludność Polski jest nadal młoda (w sensie demograficznym), jednakże mediana wieku zwiększa się z każdym rokiem; na początku lat 90-tych wynosiła 34 lat dla kobiet i 31 lat dla mężczyzn, w 2005 r. - odpowiednio około 39 lat oraz 35 lat. Średnia wieku mieszkańca wsi wynosi prawie 35 lat. Relacja liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym wynosi ok. 65 (w mieście 52).

Polska gospodarka

Tłem dla przedstawienia sytuacji na obszarach wiejskich w aspektach społeczno-ekonomicznym i środowiskowym jest poniższe zestawienie wskaźników dotyczących stanu polskiej gospodarki.

¹ Wszystkie dane statystyczne są podawane za aktualnymi źródłami na dzień opracowywania Krajowego Planu Strategicznego.

Wskaźnik 1²

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w PPS, wyrażony jako% średniej, UE-25 = 100, średnia z 3 lat	Średnia z lat 2003 – 2005	%	48,5	100
		2003		46,9	
		2004		48,7	
		2005		49,7	

Polska jest jednym z biedniejszych krajów UE. W 2005 roku rozwój gospodarczy Polski mierzony PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca wg parytetu siły nabywczej stanowił zaledwie 49,7% średniej z tego okresu w 25 krajach UE. Wyższa niż w krajach UE-15 dynamika PKB powoduje jednak, że dystans pomiędzy średnią UE a Polską zmniejsza się.

Wskaźnik 3

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Bezrobocie	Stopa bezrobocia, tj. odsetek osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby osób aktywnych zawodowo	2005	%	17,7	8,7
		2006		13,8	7,9

Wskaźnik 2

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Poziom zatrudnienia	Odsetek osób pracujących w wieku 15-64 lata w stosunku do ogólnej liczby osób w tej samej grupie wiekowej	2005	%	52,8	63,8
		2006		54,5	

W Polsce sytuacja na rynku pracy ulega stopniowej poprawie. Po wystąpieniu na początku 2003 roku bardzo wysokiej stopy bezrobocia rejestrowanego tj. 20,6%, wartość tego wskaźnika systematycznie spada by w 2005 roku wynosiła 17,7% a w 2006 roku 13,8% (GUS). Mimo korzystnych tendencji zauważonych w ostatnich latach stopa bezrobocia na tak wysokim poziomie jest bardzo niekorzystnym zjawiskiem, zarówno ze względów ekonomicznych, jak i społecznych, przy czym wynika to głównie z istniejącej struktury demograficznej, którą ukształtowały na dziesięciolecia dwa powojenne wyższe demograficzne. Dodatkowo bezrobocie w Polsce charakteryzuje się ciągle utrzymującymi się negatywnymi cechami w wykształceniu oraz miejscu zamieszkania.

Mimo poprawy wyników, sytuacja Polski w gronie państw UE nie zmieniła się znacznie. Biorąc pod uwagę wysokość stopy bezrobocia dla krajów UE, Rzeczpospolita Polska znajduje się na jednym z ostatnich miejsc. Stopa bezrobocia jest dwukrotnie wyższa w porównaniu ze średnią w całej UE.

Obszary wiejskie – charakterystyka ogólna

Obszary wiejskie stanowią 93,2% (GUS, 2006) powierzchni kraju, a zatem ich znaczenie zarówno z punktu widzenia ekonomicznego, społecznego jak i środowiskowego jest ogromne. W Polsce obszary wiejskie definiowane są jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast, co oznacza, że stanowią gminy wiejskie lub części wiejskie gmin miejsko-wiejskich. Wydzielenie części gmin miejsko-wiejskich, tj. miasta i obszaru wiejskiego, które posiadają odrębne identyfikatory terytorialne, pozwala na gromadzenie i prezentację danych statystycznych w podziale na miasto i wieś. Definicja obszarów wiejskich, w uzasadnionych przypadkach, może być poszerzona o niewielkie ośrodki miejskie, ściśle powiązane funkcjonalnie z obszarami wiejskimi.

Pomimo tego, że definicja ta opiera się na administracyjnym podziale kraju, to w warunkach polskich w dużej mierze odpowiada ona określeniu obszarów wiejskich zgodnie z metodologią OECD, która

² Numery wskaźników zgodne z numeracją podaną w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Informacje dotyczące wartości bazowych wskaźników, zostały zamieszczone w załączniku 2 do KPS.

bazuje na gęstości zaludnienia poniżej 150 osób/km². Zgodnie z takim podejściem, obszary wiejskie stanowiłyby w Polsce ok. 91%. Podział jednostek terytorialnych NTS w Polsce stanowi Załącznik 3.

Obszary wiejskie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich to miejscowości znajdujące się w granicach administracyjnych:

- 1) gmin wiejskich;
- 2) gmin miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców;
- 3) gmin miejskich, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.

Dla niektórych działań Programu zostanie wprowadzone ograniczenie terytorialne, w zakresie możliwości realizacji niektórych projektów.

Należy pokreślić, że z uwagi na występowanie powiązań gospodarczych, funkcjonalnych i społecznych terenów wiejskich z ośrodkami miejskimi powyższa definicja stanowi jedynie umowny kontekst i należy ją traktować jako wskaźnik.

Konkurencyjność sektora rolno-spożywczego

W Polsce od wieków istnieje silna tradycja prowadzenia gospodarstw rodzinnych. Ciągłość gospodarowania na obszarach wiejskich w porównaniu do krajów bloku wschodniego, była tylko w nieznacznym stopniu zakłócona poprzez proces nacjonalizacji i kolektywizacji gospodarstw rolnych. W okresie powojennym dominowała własność prywatna. Silne przywiązanie do ziemi powoduje, że zmiany strukturalne na wsi polskiej zachodzą w powolnym tempie.

W Polsce rolnictwo ma decydujący wpływ nie tylko na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszarów wiejskich, ale także na stan środowiska przyrodniczego, strukturę krajobrazu oraz różnorodność biologiczną kraju. Stosunkowo niewielki natomiast jest wpływ rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne, w tym przede wszystkim udział w Produkcie Krajowym Brutto. W 2004 roku PKB *per capita* wyniósł 24 153 zł, a udział rolnictwa w PKB kształtował się na poziomie 4,5%.

W Polsce dostrzega się zmiany zachodzące w zakresie struktury zatrudnienia. Wzrasta udział pracujących w sektorze usług a także nieznacznie w przemyśle i budownictwie, natomiast maleje w sektorze rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo oraz rybołówstwo z ok. 19% (na wsi 46%) w latach 1998-2002 do 17,4% w 2005 roku (na wsi do 40,9%). Pomimo zauważalnego obniżenia się odsetka pracujących w sektorze I, w Polsce nadal pracuje o wiele więcej osób w tym sektorze w porównaniu z krajami UE, gdzie wartość tego wskaźnika jest szacowana na poziomie 4,9% (Tabela 1).

Tabela 1³. Pracujący⁴ według głównych sektorów w Unii Europejskiej w tym Polsce.

Wyszczególnianie	UE - 25 - 2005	Polska - 2005	Polska - 2015
Sektor I - rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo oraz rybołówstwo	4,9	17,4	11,0
Sektor II - przemysł i budownictwo	27,5	29,2	26,0
Sektor III - usługi	67,6	53,4	63,0

Źródło: *Strategia Rozwoju Kraju*

Odsetek osób pracujących wyłącznie w rolnictwie w 2004 r. wynosił ok. 16,5%. Oznacza to, że w tym sektorze zatrudnionych było 2094,2 tys. osób (GUS, 2005). Procent zatrudnionych wyłącznie w rolnictwie systematycznie spada, począwszy od transformacji ustrojowej, kiedy to w tym dziale gospodarki pracowało ok. 27% ogólnej liczby osób zatrudnionych. W tej grupie znajdują się również

³ W tabeli przedstawiono docelową wartość wskaźnika w oparciu o analizy wykonane na potrzeby Strategii Rozwoju Kraju. Ze względu na dość duży horyzont czasowy wszystkie wartości w 2015 r. mają charakter jedynie kierunkowy i pozwalają ocenić prawdopodobną skalę zmian w okresie 2007-2013.

⁴ W wieku 15 lat i więcej.

właściciele i posiadacze gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 2 ha przeliczeniowych.

Użytki rolne w Polsce stanowią 19 148,2 tys. ha co stanowi ponad połowę (61,2%) geodezyjnej powierzchni kraju. Znaczną powierzchnię zajmują grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione tj. 9 338,5 tys. ha (29,9%) (GUS, 2006).

Biorąc pod uwagę powierzchnię użytków rolnych, która była użytkowana przez gospodarstwa rolne, należy podkreślić, że w 2005 r. wynosiła 15 906,0 tys. ha (50,9% powierzchni kraju). Dominujące znaczenie wśród użytków rolnych odgrywały grunty orne, które zajmowały ponad 39% powierzchni kraju oraz trwałe użytki zielone - 10,8% powierzchni kraju, odpowiednio 12 222,0 i 3 387,5 tys. ha

Mając na uwadze powyższe można stwierdzić, że Polska posiada znaczne zasoby ziemi wykorzystywane do celów rolniczych.

Podstawowym wskaźnikiem pozwalającym ocenić możliwości konkurencyjne producentów rolnych jest wskaźnik wydajności pracy w rolnictwie, przedstawiony poniżej.

Wskaźnik 6

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w rolnictwie	Wartość dodana brutto przypadająca na roczną jednostkę pracy (wdb/rjp) (UE-25 = 100)	Średnia 2002-2004	%	14	17 145 euro

Wydajność pracy w rolnictwie jest w Polsce bardzo niska i wynosi zaledwie 14% poziomu tego wskaźnika w UE-25. Tak niski wskaźnik jest konsekwencją dużego rozdrobnienia rolnictwa, niekorzystnej struktury agrarnej, niewielkiej siły ekonomicznej gospodarstw rolnych, nadwyżki siły roboczej w rolnictwie, niskiego wykształcenia rolników i wreszcie niedostatecznego wyposażenia gospodarstw rolnych w nowoczesne maszyny i urządzenia.

W Polsce w 2005 roku było łącznie 2 733 363 gospodarstw rolnych, z czego w sektorze prywatnym⁵ 2 732 270, natomiast w sektorze publicznym⁶ 1 094 jednostek. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych wynosiła 1 786,7 tys., w tym 1 782,3 tys. stanowiły gospodarstwa indywidualne. Biorąc pod uwagę prowadzenie działalności rolniczej w 2005 roku 2 476 474 gospodarstw prowadziło działalność rolniczą w tym 1 708,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (Załącznik 4). Przewiduje się, że do roku 2015 ubytek netto gospodarstw wyniesie 10,4%, tym samym liczba gospodarstw ulegnie zmniejszeniu o 187 tys. i wyniesie 1 600 tys.⁷

Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w Polsce jest zróżnicowana ze względu na procentowy udział powierzchni użytkowanej rolniczo (Załącznik 4). Ponadto w wyniku koncentracji, rośnie liczba gospodarstw największych (powyżej 20 ha) oraz gospodarstw najmniejszych (do 5 ha), natomiast maleje liczba jednostek o powierzchni od 5 do 20 ha (Załącznik 4).

⁵ W sektorze prywatnym podstawowymi formami są: własność prywatna krajowa (gospodarstwa indywidualne, gospodarstwa spółdzielcze i spółki prywatne), własność zagraniczna i własność mieszana.

⁶ Do sektora publicznego zaliczono gospodarstwa własności państwowej (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), gospodarstwa będące własnością samorządową (gmin) oraz gospodarstwa stanowiące własność mieszaną (spółki z przewagą mienia państwowego).

⁷ Liczba gospodarstw będzie maleć w grupach obszarowych od 2 do 20 ha użytków rolnych przy czym tempo tego procesu będzie najsilniejsze wśród jednostek o areale od 10 do 15 ha użytków rolnych. Jednocześnie wzrośnie liczba gospodarstw najmniejszych (1 do 2 ha) oraz 30 hektarowych i większych, przy czym tempo powiększania się jednostek powyżej 30 ha będzie ponad dwuipółkrotnie większe niż tych o obszarze do 2 ha. Tym samym relatywnie silniej zaznaczy się polaryzacja obszarowa gospodarstw.

W Polsce przeważają gospodarstwa rodzinne, ekstensywne, nastawione na wielokierunkową produkcję. Gospodarstwa o wysokim stopniu specjalizacji stanowią niski odsetek.

Z punktu widzenia aktywności rynkowej gospodarstwa dzielą się na trzy zasadnicze grupy. Pierwsza z nich to gospodarstwa, w których produkcja jest zaniechana, czasowo wstrzymana ze względów ekonomicznych lub odbywa się wyłącznie na własne potrzeby. Na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa towarowe, silne ekonomicznie, produkujące na rynek. Trzecia grupa to gospodarstwa produkujące częściowo na rynek. Szacuje się, że jednostek o niewielkim potencjale ekonomicznym, które produkują w znacznej mierze na samozaopatrzenie, a pozostałą część wprowadzają na rynek⁸ jest około 291 000.

Wskaźnik 16

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Znaczenie rolnictwa niskotowarowego w nowych państwach członkowskich	Liczba gospodarstw 0-2 ESU	2005	%	69	--

Pomimo zmienności warunków polityczno-gospodarczych oraz zmian warunków handlowych z krajami trzecimi, Polska posiada przewagi komparatywne w wielu sektorach, np. w sektorach pracochłonnych. Należy pamiętać, że produkcja w niektórych sektorach jest obecnie limitowana, co warunkuje możliwości rozwoju danej branży (np. kwoty mleczne). Poza tym, w kontekście rosnącej wydajności krów mlecznych, w okresie 2007-2013 może nastąpić spadek pogłowia krów produkujących mleko, co będzie się wiązało z restrukturyzacją wyłączanej z produkcji ;mleka części pogłowia, w kierunku bydła mięsnego.

W Polsce obserwuje się rosnące zainteresowanie produkcją specjalistyczną, jak np. produkty regionalne, rolnictwo ekologiczne i rolnictwo integrowane. Istnieje duży potencjał rozwoju tych nisz ze względu na dobre warunki środowiskowe i nadwyżki siły roboczej w rolnictwie oraz czynniki kulturowe. Szczególnie w ostatnich latach można zaobserwować stałą tendencję wzrostową w zakresie produkcji metodami ekologicznymi (Załącznik 4).

Wskaźnik 23

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Gleba: Rolnictwo ekologiczne	Powierzchnia użytków rolnych przeznaczonych na rolnictwo ekologiczne	2001	ha	38 732
		2002		43 828
		2003		49 928
		2004		82 730
		2005		159 709

Duży wpływ na ogólny obraz konkurencyjności produkcji rolnej, a w konsekwencji na osiągnięte wyniki, zarówno w kwestii zaawansowania technologicznego, dochodów, jak i wydajności pracy, ma poziom wykształcenia rolników. Liczba gospodarstw powyżej 1 ha użytków rolnych, w których osoba kierująca posiada wykształcenie rolnicze wynosi 796 095 z ogólnej liczby 1 708,1 tys. gospodarstw prowadzących działalność rolniczą (Załącznik 4).

W Polsce można zaobserwować wzrost ogólnego poziomu wykształcenia osób, które kierują gospodarstwem rolniczym. Spośród użytkowników gospodarstw rolnych pełne wykształcenie gimnazjalne, podstawowe ma 24% rolników (Załącznik 4). W krajach UE-15 udział rolników, którzy zakończyli swoją edukację na szkole podstawowej, wynosi tylko 16,9%.

⁸ Wśród tej grupy zdefiniowano gospodarstwa niskotowarowe, za które uznaje się gospodarstwo rolne, o wielkości ekonomicznej (mierzonej wysokością standardowej nadwyżki bezpośredniej) co najmniej 2 ESU i nie więcej niż 4 ESU. W ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 wprowadzono instrument mający na celu przejściowe wsparcie gospodarstw niskotowarowych. Przewiduje się wsparcie ok. 170 tys. gospodarstw.

Konsekwencją niskiego poziomu wykształcenia rolników w Polsce jest m.in. mniejsza ich aktywność społeczno-zawodowa, większe trudności ze znalezieniem alternatywnego miejsca pracy poza rolnictwem, niski poziom dochodów.

Ważną rolę pełni doradztwo, gdyż rolnicy nie mają wiedzy nt. nowoczesnych metod zarządzania, zasady wzajemnej zgodności (ang. *cross-compliance*), nisz rynkowych etc. Dotychczasowe działania prowadzone w zakresie doradztwa na rzecz rolników i mieszkańców wsi, skupione były głównie na przygotowaniu rolników do integracji z Unią Europejską oraz umożliwieniu korzystania z pomocy ze środków wspólnotowych. Potrzeby w tym zakresie dotyczą wszystkich aktywnych rolników, tj. ok. 1,5 mln osób. W związku z tym zakłada się, że każdy producent rolny skorzysta przynajmniej jeden raz z oferowanej formy w zakresie szkoleń lub doradztwa.

Zróżnicowanie regionalne

Obszar Polski jest bardzo zróżnicowany regionalnie zarówno pod względem gospodarczym jak również społecznym. Biorąc pod uwagę obszary wiejskie w tym produkcję rolniczą, na podstawie danych dotyczących m.in. powierzchni UR (tys. ha), współczynnika SGM (Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej) w przeliczeniu na 1 ha UR, średniej powierzchni gospodarstwa wyznaczono w Polsce cztery regiony rolnicze:

- I Region (Pomorze i Mazury);
- II Region (Wielkopolska i Śląsk);
- III Region (Mazowsze i Podlasie);
- IV Region (Małopolska i Pogórze).

Zagęszczenie ludności waha się od 16,57% (Region I) do 29,73% (Region IV), gdzie zamieszkuje największy odsetek ludności wiejskiej. Charakterystykę wydzielonych regionów rolniczych Polski obrazuje Tabela 2.

Tabela 2. Charakterystyka regionów rolniczych Polski

Wyszczególnienie	Polska	Region I Pomorze i Mazury	Region II Wielkopolska i Śląsk	Region III Mazowsze i Podlasie	Region IV Małopolska i Pogórze
Powierzchnia UR (tys. ha)	16 899	3 492	4 524	6 118	2 765
Obsada bydła na 100 ha UR	32,7	21,3	28,8	41,9	30,3
Średnia powierzchnia gospodarstwa (u.r.)	7,3	13,9	8,9	7,6	3,1
Średnia obsada DJP (Duże Jednostki Przeliczeniowe) na 1 ha GPP (Główna Powierzchnia Paszowa)	1,2	0,76	1,50	1,31	0,9
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 ha użytków rolnych	1400	1201	1378	1282	1498
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 DJP	1543	1451	1597	1616	1316
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 DJP przy opasie	802	786	974	748	604

Inwestycje

Gospodarstwa rolne w Polsce wykazują wciąż, mimo dotychczasowego wsparcia w ramach programów krajowych, Programu SAPARD, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004 - 2006*, znaczne potrzeby inwestycyjne. Dotyczą one głównie stanu ilościowego i jakościowego technicznej infrastruktury produkcyjnej użytkowanej w polskim rolnictwie. W 2005 r. w gospodarstwach rolnych było 1437,2 tys. ciągników, 147,3 tys. kombajnów zbożowych, 89,2 tys. kombajnów ziemniaczanych oraz 36,8 tys. kombajnów buraczanych. Jednak w przeliczeniu na jednostkę powierzchni użytków rolnych lub powierzchni uprawy, wartości wskaźników wyposażenia w Polsce znacznie odbiegają od analogicznych wskaźników dla UE-15.

Ponadto ciągniki wykorzystywane w rolnictwie, charakteryzują się dużym zużyciem i długim czasem wykorzystania (średni wiek ciągnika szacowany jest na 23 lata, a kombajnu zbożowego na 21 lat). W ogromnej liczbie gospodarstw rolnych oznacza to konieczność wymiany maszyn rolniczych na nowocześniejsze i bardziej wydajne.

Wskaźnik 7

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Nakłady brutto na środki trwałe w rolnictwie	Nakłady brutto na środki trwałe w rolnictwie	2005	mln euro	2658,6	--

Istotne znaczenie dla ogólnego obrazu dostosowania obszarów wiejskich do wymaganych wkrótce standardów środowiskowych ma stopień wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia związane z ochroną środowiska, jak np. urządzenia do przechowywania odchodów zwierzęcych. Jest to kwestia szczególnie istotna w świetle przestrzegania przez gospodarstwa rolne zarówno zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej, jak i w przyszłości zasad *cross-compliance*, co będzie przekładało się bezpośrednio na możliwości uzyskiwania wsparcia zarówno z tytułu płatności bezpośrednich (co dotyczy ok. 1,5 mln gospodarstw rolnych, tj. powyżej 1 ha), jak i działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (oś 2).

Przemysł spożywczy

Przemysł spożywczy zalicza się w Polsce do kluczowych dziedzin gospodarki. Wartość sprzedaży tej branży w roku 2005 wyniosła ok. 120 mld zł, co stanowi 17,2% sprzedaży całego polskiego przemysłu. Wartość dodana brutto w tym sektorze wyniosła 26,4 mld zł (12,5% całego przemysłu).

Przemysł spożywczy w 2005 r. zatrudniał 451,7 tys. osób tj. 16,9% zatrudnionych w całym przemyśle. Szacuje się, że działalność w zakresie przetwórstwa rolnego prowadzi 6,7 tys. firm przemysłowych i 11,7 tys. mniejszych przedsiębiorstw. Mikroprzedsiębiorstwa zatrudniały ok. 70 tys. osób i wytwarzały żywność o wartości ok. 10 mld zł.

Wskaźnik 12

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój pracujących w przemyśle spożywczym (dział 15 i 16)	Przeciętna liczba pracujących w przemyśle spożywczym	2002	tys.	472	4559
		2005		451,7	

Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym wynosi 13,3 tys. euro/1 zatrudnionego, podczas gdy w krajach UE-25 wynosi 50,5 tys. euro/1 zatrudnionego. Różnice w wydajności pracy kompensowana jest poprzez niższe koszty pracy oraz marże przetwórcze. Należy się spodziewać, że z czasem przewaga konkurencyjna polskiego przetwórstwa wynikająca z niższych kosztów pracy będzie się zmniejszać co związane jest z trendem wyrównywania się kosztów pracy w warunkach Jednolitego

Rynku. Oznacza to, że warunkiem zachowania konkurencyjności w najbliższym czasie jest modernizacja przetwórstwa produktów rolnych w kierunku zwiększania wydajności pracy.

Wskaźnik 10

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w przemyśle spożywczym	Wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracownika w przemyśle spożywczym	2004	tys. €/ zatrudnionego	13,3	50,5

Rozwój przemysłu przetwórczego jest ściśle związany z sytuacją producentów pierwotnych (w Polsce jest około 900 tys. gospodarstw towarowych). Przemysł przetwórczy jest podstawowym bezpośrednim odbiorcą płodów rolnych i jego kondycja wpływa bezpośrednio na sytuację dochodową rolników. Jednocześnie konieczne jest zapewnienie integracji pionowej między sektorem rolnym a przetwórstwem tak, aby umożliwić dostawy odpowiednio dużych i jednorodnych partii surowców, co z kolei pozwoli na wykorzystanie efektu skali. Należy podkreślić, iż obecne powiązania między produkcją pierwotną a przemysłem (a także sprzedażą hurtową) są słabo rozwinięte i budowa tych związków stanowi jeden z warunków konkurencyjności polskiego sektora rolnego. Dlatego też należy stymulować współpracę między rolnikami a sektorem przetwórstwa i handlu hurtowego m. in. kierując wsparcie do tych podmiotów, które współpracę taką prowadzą i oferować warunki preferencyjne, gdy współpraca ta jest nawiązywana z grupami producentów rolnych.

Wielkość sektora rolnego i zróżnicowana struktura produkcji polskiego rolnictwa oraz znacząca liczba branż przetwórstwa produktów rolnych uzasadnia potrzebę wsparcia w ramach PROW zakładów wytwarzających szeroki wachlarz produktów.

Ostatnie lata były w przemyśle spożywczym okresem dużego ożywienia produkcyjnego. W 2003 roku produkcja sprzedana przemysłu spożywczego zwiększyła się o 7,7%. Po krótkotrwałym spadku, jaki nastąpił po akcesji, obecnie tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego znów przekracza 5-6% rocznie, a czynnikiem rozwoju sektora jest zarówno wciąż rosnący eksport, jak i zwiększający się popyt krajowy.

Obserwuje się też tendencję do uprzemysławiania sektora przetwórstwa produktów rolnych, a tym samym obniżenia wartości sprzedaży bezpośredniej i zmniejszenia potrzeby samozaopatrzenia ludności w żywność. Wyraźna poprawa sytuacji dochodowej ludności będzie skutkować wzrostem popytu krajowego na przetworzone produkty rolne wysokiej jakości, szczególnie na te o wysokiej wartości dodanej. Podkreślenia wymaga konieczność udoskonalenia marketingu, rozwój produktów markowych i dobrze rozpoznawalnych na rynku, m. in. dzięki odpowiedniemu oznakowaniu, funkcjonalności i opakowaniom. Analogiczne uwarunkowania istotne będą na rynku wspólnotowym i światowym.

Oznacza to, że utrzymanie korzystnej pozycji i trendów rozwojowych w polskim przetwórstwie artykułów rolnych wymaga dalszego, szerokiego (w sensie zakresu podmiotowego i przedmiotowego) wsparcia procesów inwestycyjnych, zarówno dotyczących poprawy innowacyjności, jak i konkurencyjności podmiotów.

Wskaźnik 13

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy w przemyśle spożywczym (dział 15 i 16)	Wartość dodana brutto w przemyśle spożywczym	2004	mln PLN	24139,5	--
		2005		27397	

Szacuje się, że w Polsce wsparcia wymaga kilka tysięcy zakładów przetwórstwa (od mikro do średnio-dużych przedsiębiorstw), które nie dysponują odpowiednimi zasobami i dostępem do kapitału na

przeprowadzenie niezbędnych inwestycji. Przedsiębiorstwa te nie korzystając z efektów skali, mają gorszą pozycję konkurencyjną od liderów rynku, lecz odgrywają dużą rolę jako odbiorcy surowca od lokalnych (często drobnych producentów), zaopatrują rynki lokalne, a ponadto mogą specjalizować się w specyficznych, tradycyjnych metodach produkcji. Należy również zaznaczyć, że stanowią one istotne miejsce zatrudnienia, zwłaszcza dla ludności wiejskiej. Dlatego szczególnie ważne jest wsparcie inwestycyjne mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw oraz (na nieco niższym poziomie) przedsiębiorstw średnio – dużych.

Mając na uwadze tendencje w zakresie ograniczenia zużycia energii ze źródeł konwencjonalnych i rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w najbliższym okresie występować będą ogromne potrzeby zwiększenia produkcji w zakładach wytwarzających surowce energetyczne z produktów rolnych i zapewnienie temu sektorowi szczególnie korzystnych warunków dofinansowania.

W warunkach stałego podnoszenia wymagań w zakresie bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska istnieją znaczące potrzeby zapewnienia możliwości wsparcia inwestycji w zakresie ograniczenia szkodliwego oddziaływania na środowisko i zmniejszenia energochłonności.

Lasy i przemysł leśny

W Polsce udział sektora leśnego jest mały i jego rola sprowadza się przede wszystkim do funkcji środowiskowych oraz dywersyfikacji.

Powierzchnia lasów w Polsce wynosi 9 000,5 tys. ha, co daje średnią lesistość na poziomie 28,8% (GUS, 2006). Lesistość w podziale na województwa przedstawiono w Załączniku 5.

W strukturze lasów dominują lasy publiczne (82,3%, w tym 81,4% należy do Skarbu Państwa i 0,9% do gmin). Lasy prywatne stanowią 17,7% powierzchni leśnej i charakteryzują się znacznym rozdrobnieniem. Powierzchnia lasów na 1 gospodarstwo rolne wynosi średnio 1,28 ha. Niska jest przeciętna zasobność drzewostanów w lasach prywatnych, która wynosi 119 m³/ha, podczas gdy w lasach państwowych 222 m³/ha. Udział lasów prywatnych zwiększa się w wyniku systematycznego zalesiania gruntów rolnych (GUS, 2005).

Wskaźnik 15

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Nakłady brutto na środki trwałe w leśnictwie	Nakłady brutto na środki trwałe w leśnictwie	2005	mln euro	2658,6	--

W 2004 r. pracowało w leśnictwie 44,8 tys. osób, w tym 19,8 tys. osób w sektorze prywatnym (GUS, 2005). Województwa z najwyższym zatrudnieniem w leśnictwie to: dolnośląskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie (ponad 4 tys. osób zatrudnionych w każdym).

Wskaźnik 14

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w leśnictwie	Wartość dodana brutto na osobę zatrudnioną w leśnictwie	2005	tys. euro/os.	18	--

Produkcja globalna leśnictwa wyniosła w 2004 r. 5649,0 mln złotych, Udział sektora prywatnego osiągnął poziom 23,1%, notując spadek w stosunku do roku poprzedniego (28,7%) (GUS, 2005).

Aspekty społeczno - ekonomiczne obszarów wiejskich

Polska wieś ukształtowana historycznie charakteryzuje się rozproszoną siecią osadniczą, tym samym liczy ok. 53 tys. miejscowości wiejskich, w tym 42,8 tys. wsi oraz 10,2 tys. kolonii i osad. Przeciętna wielkość pod względem ludności wynosi 277 mieszkańców przypadających na 1 miejscowość wiejską, przy czym w wielu miejscowościach liczba ta nie przekracza 100 osób. Warunki te nie sprzyjają utrzymywaniu w nich żywotności społecznej. Duża liczba małych miejscowości charakteryzujących się często rozproszoną zabudową skutkuje znaczącym wzrostem kosztów budowy oraz eksploatacji infrastruktury technicznej, dostępności usług publicznych oraz nie sprzyja ich żywotności społeczno-kulturowej. Największe rozproszenie wiejskiej sieci osadniczej – poniżej 120 miejscowości na 1000 km² – występuje w regionie północno-wschodnim i południowo-wschodnim oraz w woj. opolskim. Natomiast największe zagęszczenie występuje w Polsce centralnej – ponad 225 miejscowości na 1000 km². Ponad 80% miejscowości wiejskich liczy do 500 mieszkańców, z tego 15% mniej niż 100 osób.

Na obszarach wiejskich w 2005 roku zamieszkiwało około 14,73 mln osób (GUS, 2006). Szacuje się, że mimo prognozowanego w kolejnych latach spadku liczby ludności ogółem w Polsce, na obszarach wiejskich zaznaczy się niewielki trend wzrostowy. Tym samym przewiduje się, że tereny wiejskie w 2015 roku będzie zamieszkiwać ok. 14,93 mln osób (prognoza GUS, 2003).

Średnia wieku mieszkańca wsi wynosi prawie 35 lat. Relacja liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym wynosi ok. 67 (w mieście 52). Na wsi w latach 2000-2005 zwiększył się odsetek ludności w wieku produkcyjnym⁹ - z 56,8% do 60,7% (w miastach z 63,3% do 66,1%), całkowita liczba ludności w tym wieku zwiększyła się o ok. 7% (w miastach ok. 3%), a czynnikami szybszego wzrostu na wsi były wyższa dzietność rodzin wiejskich oraz znaczne zmniejszenie się migracji do miast w minionym 15-leciu. Szacuje się, że w kolejnych latach odsetek osób w wieku produkcyjnym na obszarach wiejskich wzrośnie, aby w 2015 roku wynieść 63,7%. Natomiast na terenach miejskich zaznaczy się spadek odsetka osób w wieku produkcyjnym, przewiduje się, że w 2015 roku wyniesie 63,2% (prognoza GUS, 2003).

Jednocześnie w latach 2000-2005 na terenach wiejskich zmniejszył się udział osób w wieku przedprodukcyjnym¹⁰ – z 27,6% do 23,8% (w miastach z 22,4% do 18,5%), głównie na skutek trwającego spadku urodzeń. Równocześnie z prognoz GUS wynika, że w następnych latach odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym będzie w dalszym ciągu zmniejszał się zarówno na obszarach wiejskich jak i miejskich aby w 2015 roku osiągnąć poziom odpowiednio 17,2% oraz 15,2%.

Natomiast odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym¹¹ w latach 2000-2005 nie zmienił się, i w 2005 roku wyniósł 15,4% (w miastach wzrósł z 14,3% do 15,4%), a różnica wynika z wchodzenia w wiek poprodukcyjny generacji, które w młodości masowo migrowały do miast. Z prognoz GUS wynika, że w kolejnych latach odsetek osób w wieku poprodukcyjnym, będzie wzrastał zarówno na wsi jak i w mieście. Szacuje się, że wartość tego wskaźnika w 2015 roku dla obszarów wiejskich wyniesie 19,1% natomiast dla miasta 21,6%.

Przewiduje się, że w latach 2007-2013 liczba osób, które ukończą 18 rok życia i potencjalnie mogą rozpocząć działalność na rynku pracy będzie blisko 3 531 tys. osób w tym 1 598 tys. osób na obszarach wiejskich.

Pod względem wykształcenia ludności wiejskiej w porównaniu z ludnością miejską, ciągle występuje duża różnica, choć systematycznie następuje poprawa w tym zakresie (Załącznik 4).

⁹ Mężczyźni w wieku 18-64 lata, kobiety w wieku 18-59 lat.

¹⁰ Ludność w wieku 0-17 lat.

¹¹ Mężczyźni w wieku 65 lata i więcej, kobiety w wieku 60 lat i więcej.

Poziom wykształcenia na wsi jest nadal zbyt niski i stanowi niejednokrotnie barierę podjęcia działalności w innych zawodach niż rolnicze, w tym także na własny rachunek. Młodzież na wsi znacznie częściej niż w miastach wybiera szkołę zawodową, czego główną przyczyną są względy ekonomiczne (trudniejsza sytuacja dochodowa ludności wiejskiej, koszty dojazdu itp.). Równocześnie poziom wykształcenia ludności w wieku produkcyjnym oraz szanse na wykształcenie osób w wieku przedprodukcyjnym na wsi są gorsze aniżeli w mieście, a to za sprawą nie tylko kończenia edukacji na niższym poziomie (głównie zasadnicze zawodowe), lecz także niższego poziomu kształcenia szkolnego i przedszkolnego¹².

Warunki nauki na wsi są zdecydowanie gorsze niż w mieście, także przeciętny poziom nauczania na wsi jest z reguły niższy. Na mniej korzystne możliwości edukacyjne dzieci wiejskich składa się szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na wsi, np.: ograniczony dostęp do przedszkoli, gorzej wykwalifikowani nauczyciele, gorsza oferta edukacyjna szkolnictwa ponadpodstawowego oraz sytuacja materialna rodzin wiejskich.

Podnoszenie kwalifikacji osób zamieszkujących obszary wiejskie jest kluczowym elementem, warunkującym rozwój tych obszarów, w tym przemian na rynku pracy. Mając to na uwadze można stwierdzić w oparciu o dostępne dane (Załącznik 4), że wskazanym jest podjęcie działań na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Jednocześnie według GUS niski poziom kształcenia ustawicznego na obszarach wiejskich dotyczy osób w przedziale 25 lat 64 lata, który wynosił w 2006 r. (kwartał III), 0,61% osób kształcących się w systemie ustawicznym.

Wskaźnik 35

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Kształcenie ustawiczne na obszarach wiejskich	Procent dorosłych (25-64 lata) uczestniczących w szkoleniach i kursach	III kwartał 2006	%	0,61	--

Zatrudnienie i bezrobocie

Liczba pracujących w 2005 r. wynosiła 12 890,7 tys. W tym samym roku liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 2 871,2 tys. osób z czego 41,9% (1 202,2 tys.) to mieszkańcy wsi (GUS, 2006).

Kształtowanie się rynku pracy na obszarach wiejskich jest zróżnicowane regionalnie. W rejonach Polski północnej oraz zachodniej (województwa warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, pomorskie, lubuskie) do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, dominowało głównie rolnictwo sektora państwowego. Na skutek likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych, w tych regionach występuje lokalne, skrajnie wysokie bezrobocie. Z kolei biorąc pod uwagę liczbę pracujących w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych województwa północne i zachodnie, z uwagi na uwarunkowania strukturalne charakteryzują się relatywnie niskim zatrudnieniem w tym sektorze. Odmienną sytuację można zaobserwować w regionach Polski południowo-wschodniej (województwo małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie), gdzie struktura rolnictwa wykazuje silne rozdrobnienie, a także występuje tutaj bardzo wysokie zatrudnienie w rolnictwie w stosunku do powierzchni użytków rolnych (Załącznik 4).

¹² Jak wskazują badania kwestia edukacji przedszkolnej ma ogromne znaczenie dla perspektyw dalszego kształcenia. Wg SRK odsetek dzieci w wieku 3 do 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2005 roku wyniósł ogółem 38% natomiast na obszarach wiejskich jedynie 17,5%. Jednocześnie przewiduje się, że w kolejnych latach zwiększy się odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym zarówno ogółem jak i na wsi i w 2015 roku wyniesie odpowiednio 55% oraz 35%.

Biorąc pod uwagę wskaźnik dotyczący aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 lat i więcej, mimo tendencji spadkowej wartość tego wskaźnika na wsi jest wyższa niż w miastach (Załącznik 4). Większy jest także wskaźnik zatrudnienia, co wynika z faktu zaliczania osób z gospodarstw rolnych do grupy aktywnych i zatrudnionych, nawet w przypadku ich pracy w bardzo niewielkim wymiarze czasowym w tych gospodarstwach. Ogólny wskaźnik zatrudnienia na wsi (w wieku 15 lat i więcej) wzrósł w 2005 roku do 47,0%, po spadku z 53,1% (1995 r.) do 45,9% (2003 r.) - w miastach odpowiednio wzrost do 44,1%, po spadku z 49,3% do 42,9% (Załącznik 4). Szczególnie szybki wzrost na wsi odnotowano wśród osób w wieku 25-54 lat: z 68,7% w 2003 r. do 70,7% w 2005 r. (w miastach z 66,9% do 68,3%). Wśród młodzieży w wieku 18-24 lata wskaźnik zatrudnienia na wsi zmniejszył się z 32,3% w 2003 r. do 31,7% w 2005 r. (w miastach minimalnie wzrósł z 21,0% do 21,2%). Wskaźnik zatrudnienia na wsi zmniejszył się także wśród osób w wieku przedemerytalnym; z 37,7% do 36,9% (w miastach wzrósł z 30,8% do 31,8%) i poprodukcyjnym: z 11,1% do 9,9% (w miastach wzrósł z 4,6% do 5,0%). Łącznie wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata w roku 2005 r. wynosił 52,8%, przy czym na obszarach wiejskich 46,1%. Szacuje się że w kolejnych latach wskaźnik ten wzrośnie aby w 2013 roku osiągnąć wartość ogólną 58,0% natomiast na wsi 53,0% (prognoza wg NSRO). Największy wzrost ogólnego wskaźnika zatrudnienia na wsi odnotowuje się szczególnie na przełomie ostatnich lat wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym: z 61,5% (w 2003 r.) do 64,4% (2005 r.) (w miastach bez zmian na poziomie 46,5%), zaś największy spadek - z wykształceniem średnim ogólnokształcącym: z 47,2% do 42,4% (w miastach wzrost z 33,9% do 34,5%).

Wg spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. nieco ponad połowa ludności wiejskiej utrzymuje się z pracy, z czego ok. 35% z pracy poza rolnictwem. Wśród ludności wiejskiej posiadającej własne źródło dochodu, 80% ma tylko jedno źródło, zaś 20% dwa źródła dochodu. Drugim co do wielkości źródłem utrzymania są świadczenia emerytalno-rentowe (ok. 39%), 8% otrzymuje świadczenia socjalne (rentę socjalną, zasiłek dla bezrobotnych, świadczenia z pomocy społecznej).

Wskaźnik 28

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój pracujących w sektorze nierolniczym	Przeciętna liczba pracujących w II i III sektorze	2005	tys.	11010,3	188153,0

Wskaźnik 29

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy w sektorze nierolniczym	Wartość dodana brutto w II i III sektorze	2005	mln PLN	825494	8601115

Jak wynika z badań budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonych przez GUS w 2005 r., różnice w poziomie uzyskiwanych dochodów w gospodarstwach domowych osób utrzymujących się z pracy w gospodarstwie rolnym i osób utrzymujących się z pracy najemnej są znaczące. W gospodarstwach rolników dochód na osobę jest niższy o ok. 20%.

W 2005 roku liczna pracujących w gospodarstwach rolnych wynosiła 5111,5 tys. osób¹³. Ze względu na duże zróżnicowanie czasu angażowania się poszczególnych członków rodzin rolniczych w pracę we własnym gospodarstwie, liczba zatrudnionych w przeliczeniu na osoby pełnozatrudnione była jednak mniejsza i wyniosła 2291,9 tys. osób¹⁴, w tym około 5,7% pracowników najemnych. Przewiduje się, że

¹³ W skład tej grupy wchodziły wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej wnoszące wkład pracy w gospodarstwa indywidualne oraz osoby zatrudnione w gospodarstwach okresowo i na zasadzie trwałych umów o pracę.

¹⁴ Nakłady pracy w rolnictwie wyrażane w umownych rocznych jednostkach pracy – AWU (Annual Work Unit).

w kolejnych latach będzie następowało ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie, co w dużym stopniu będzie związane z przemianami w strukturze obszarowej oraz unowocześnianiem działalności rolniczej, przy czym odchodzenie ludności z rolnictwa będzie szybsze niż poprawa w zakresie struktury obszarowej i metod produkcji. Na tempo przemian w rolnictwie i wielkość spadku liczy osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych, oddziaływać będą również nasilające się procesy migracyjne mieszkańców Polski. Uwzględniając dotychczasowe i przewidywane przeobrażenia strukturalne w rolnictwie szacuje się, że do 2015 roku liczba pełnozatrudnionych w rolnictwie obniży się o około 35% i wyniesie około 1490 tys. osób. Ponadto przewiduje się, że w 2015 roku udział procentowy osób pracujących w rolnictwie zmniejszy się z obecnego poziomu 17,4% do ok. 11% ogółu zatrudnionych.

Zgodnie z danymi statystycznymi na obszarach wiejskich stopa bezrobocia jest niższa niż w miastach (Załącznik 4). Przyjmuje się, że na taki stan wpływa przede wszystkim sposób prezentowania danych (tj. osoby posiadające powyżej 2 ha przeliczeniowych nie są uznawane za bezrobotne). Z prognoz wynikających z Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia wynika, że stopa bezrobocia w przeciągu kolejnych siedmiu lat obniży się zarówno jej wartość ogółem jak i na obszarach wiejskich do wysokości odpowiednio 10% i 13,5%.

Dodatkowo udział bezrobotnych mieszkających na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych zwiększył się z 41,7% w 2002 r. do 41,9% w 2005 r. Udział bezrobotnych mieszkańców wsi w wieku poniżej 35 lat zmniejszył się z 60,3% w końcu 2002 r. do 55,9% w końcu 2005 r., w tym w wieku poniżej 25 lat z 31,8% do 26,9% (w miastach odpowiednio z 51,6% do 46,8% i z 25,0% do 19,4%). Równocześnie udział bezrobotnych w wieku 45 lat i starszych zwiększył się na wsi z 17,9% do 23,6% (w miastach z 25,5% do 32,9%).

Sytuacja osób na rynku pracy w znacznym stopniu zależy od uzyskanego poziomu wykształcenia. Szczególnie niekorzystnie przedstawia się w Polsce sytuacja osób legitymujących się najniższym poziomem wykształcenia. W 2005 r. najwyższa stopa bezrobocia (36,7%) wystąpiła wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym. Wysoką stopę bezrobocia zanotowano także wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (21,5%) i ogólnokształcącym (21,2%). Biorąc pod uwagę obszary wiejskie, najwięcej osób które pozostawały bez pracy było z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym.

W wyniku zmian i przekształceń strukturalnych w Polsce obszary wiejskie zostały dotknięte problemem bezrobocia. W Polsce właściciele i posiadacze gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 2 ha przeliczeniowych nie mogą rejestrować się jako bezrobotni – według różnych szacunków¹⁵ w rolnictwie indywidualnym od 0,5 do 1,4 mln osób nie znajduje zatrudnienia i stanowi tzw. bezrobocie ukryte, zaś blisko 70% osób pracuje w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Działalność pozarolnicza w gospodarstwach rolnych

W wyniku przemian gospodarczych, które nastąpiły w Polsce na początku lat 90-tych, rolnictwo stało się mało dochodową formą działalności gospodarczej, tym samym spadły dochody rolników, nasiliło się zjawisko bezrobocia.

Warunkiem rozwoju obszarów wiejskich jest rozwój wszelkich form przedsiębiorczości prowadzących do tworzenia nowych miejsc pracy, a także dywersyfikacji dochodów ludności wiejskiej.

¹⁵ Z uwagi na trudny sposób szacowania bezrobocia ukrytego, kwesta ta została podana jako wartość od 0,5 do 1,4 mln osób, wynika to ze stosowanej metody przez Instytucje lub badania naukowe. W NSRO wartość ta została oszacowana na poziomie ok. 1 mln, co biorąc pod uwagę różne metody badań i założenia, można również uznać za właściwe.

Według danych GUS w 2002 r., liczba gospodarstw rolnych, których użytkownicy, obok realizowanej działalności rolniczej prowadzili dodatkowo działalność pozarolniczą lub podjęli działalność pozarolniczą na własny rachunek, przy zawieszony czasowo lub zaniechanej działalności rolniczej, wynosiła 363,4 tys. Jednocześnie odnosząc to do danych z 1996 r., liczba gospodarstw rolnych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą wzrosła o 46,0% (GUS, 2003). Trend wzrostowy utrzymuje się w dalszym ciągu. Najszybciej rozwijającymi się działalnościami gospodarczymi na obszarach wiejskich są usługi.

Gospodarstwa rolne najczęściej prowadziły działalność związaną z handlem detalicznym i hurtowym – 19,5%, przetwórstwem przemysłowym - 17,8%, budownictwem - 5,1%, a transportem i magazynowaniem - 4,8% ogółu podmiotów deklarujących prowadzenie działalności pozarolniczej (GUS, 2004). Wśród gospodarstw rolnych, które zgłosiły prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej ponad 73% były to jednostki o powierzchni użytków rolnych do 5 ha łącznie.

Jedną z najważniejszych działalności pozarolniczych na wsi jest agroturystyka i turystyka na obszarach wiejskich, która staje się coraz ważniejszą formą aktywności ludności wiejskiej i źródłem dodatkowego dochodu dla ludności wiejskiej. Aktualna baza noclegowa w kwaterach agroturystycznych i pokojach gościnnych w 2005 r., w oparciu o prowadzoną ewidencję przez urzędy gminy (badania przeprowadzone na zlecenie Departamentu Turystyki w Ministerstwie Gospodarki), przedstawia się następująco:

- w 60% gmin występowały kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne;
- 808 gmin nie posiadało bazy noclegowej;
- ponad połowa z zinventaryzowanych ogółem 18 653 obiektów noclegowych, prowadziła działalność całoroczną.

Poza tym, przeważały obiekty z pokojami gościnnymi (80% ogólnej liczby miejsc) w większości czynne w sezonie, natomiast większość kwatery agroturystycznych była czynna przez cały rok.

Liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność pozarolniczą różni się w zależności od położenia (gminy miejskie, wiejsko-miejskie, miejskie).

Wskaźnik 27

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Użytkownicy gospodarstwa rolnego prowadzący inną działalność zarobkową	odsetek użytkowników gospodarstw rolnych prowadzący inną działalność zarobkową	2005	%	39,2	--
	w tym kobiety			32,8	

Gospodarstwa rolne zlokalizowane na terenie gmin wiejskich najczęściej podejmowały działalność pozarolniczą związaną z przetwórstwem przemysłowym (21,9%) oraz handlem (20,1%) (GUS, 2004).

Wskaźnik 30

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój samozatrudnienia	Osoby prowadzące własną działalność gospodarczą	IV kwartał 2005	tys.	1 820	29 301,0

Wskaźnik 31

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Infrastruktura turystyczna na obszarze wiejskim	Liczba ogółem miejsc noclegowych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania (bez pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych)	2003	miejsca noclegowe	596 460	37 059 288

Dochody

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych zamieszkałych na obszarach wiejskich jest gorsza w stosunku do mieszkańców miast. Dochód rozporządzalny gospodarstw domowych na wsi był w 2004 r. o prawie 35% niższy od dochodu gospodarstw w miastach (GUS, 2004).

Dla 36,3% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) działalność rolnicza stanowiła główne źródło utrzymania, czyli źródło dochodów przekraczające 50% dochodów ogółem (GUS, 2006).

Obok dochodów z działalności rolniczej gospodarstwa domowe użytkowników gospodarstw indywidualnych uzyskiwały dochody z:

- emerytur i rent – 42,8%;
- pracy najemnej – 41,5%;
- działalności pozarolniczej – 8,4%;
- innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą – 4,4%.

Wraz z malejącą rolą rolnictwa, jako podstawowego źródła dochodu na obszarach wiejskich, konieczne jest stworzenie możliwości uzupełniania dochodów z produkcji rolnej dochodami z innej działalności, m.in. poprzez umożliwienie prowadzenia przez gospodarstwa niszowej działalności rolno-spożywczej (np. produkcja żywności wysokiej jakości, w tym rolnictwo ekologiczne, integrowana produkcja, produktów regionalnych), lub działalności pozarolniczej (w tym. agro-turystyka, wstępne przetwórstwo).

Analizę tę potwierdzają dane na temat źródeł utrzymania ludności zamieszkującej obszary wiejskie, które wskazują, że z pracy w swoim gospodarstwie utrzymuje się blisko 17%, z innej pracy łącznie z dochodami z najmu 45%, a z niezarobkowych źródeł, łącznie z dochodami z własności 38% (GUS, 2002). Jednocześnie według Narodowego Spisu Powszechnego 2002 r., najliczniejszą grupę pracujących poza rolnictwem na obszarach wiejskich w stanowią osoby zatrudnione w sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności „Przetwórstwo przemysłowe” (29%), na drugim miejscu w sekcji „Handel i naprawy” (16,6%) i na trzecim „Budownictwo” (9,2%). Odsetek pracujących na rachunek własny w ogólnej liczbie pracujących w danej sekcji był na wsi najwyższy w sekcji „Handel i naprawy” (27,2%), „Budownictwo”, „Hotele i restauracje” i „Transport, gospodarka magazynowa i łączność” (ok. 15-17%), zaś prawie nie występował (poniżej 1%) w takich sekcjach jak „Administracja publiczna” i „Edukacja”.

Infrastruktura

Infrastruktura społeczna i usługi

Obszary wiejskie charakteryzują się niewielką liczbą i słabą organizacją instytucji rynkowych, finansowych, społecznych i produkcyjnych. Tradycyjne formy współdziałania mieszkańców wsi, oparte

na pomocy sąsiedzkiej, rodzinnej oraz wspólnocie kulturowej i wspólnocie interesów mieszkańców miejscowości wiejskich zostały poważnie osłabione lub w ogóle zanikły. Natomiast nowe formy, bardziej akcentujące wspólnotę interesów jeszcze nie wykształciły się w stopniu zadowalającym. Niedostateczny rozwój planowania przestrzennego (jednoznaczne kryteria, zasady), w tym planowania wykorzystania przestrzeni i gruntów, zagrażają utratą atrakcyjności wielu miejscowości wiejskich nie tylko dla życia ludności miejscowej, lecz także dla napływu kapitału inwestycyjnego.

W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, jako działanie 2.7 wdrażany jest Pilotażowy Program Leader+ (PPL+). PPL+ przede wszystkim przyczynia się do większego zaangażowania społeczności wiejskich na rzecz rozwoju zamieszkiwanych przez nie terenów m.in. poprzez włączenie możliwie najszerszego grona osób i instytucji w prace nad strategiami wytyczającymi kierunki rozwoju tych obszarów. Leader, poprzez swój oddolny i wielosektorowy charakter, rozwija i intensyfikuje współpracę międzyludzką na poziomie lokalnym, a tym samym powoduje przyspieszenie rozwoju obszarów wiejskich i poprawę warunków życia zamieszkującej je ludności. Doświadczenia z okresu programowania 2004-2006 przygotowują lokalne społeczności, organizacje oraz władze samorządowe do powszechniejszego korzystania z podejścia typu Leader przy realizacji planów w latach 2007-2013.

Infrastruktura społeczna mająca na celu zaspokajanie potrzeb socjalnych, oświatowych, bezpieczeństwa oraz kulturowych na obszarach wiejskich wykazuje cechy niedoinwestowania i niedostosowania do istniejących potrzeb. Niedostateczny rozwój dotyczy szczególnie placówek służby zdrowia, placówek kulturalnych, turystycznych jak również szkół.

Warunki nauki na wsi są zdecydowanie gorsze niż w mieście, także przeciętny poziom nauczania na wsi jest z reguły niższy. Na mniej korzystne możliwości edukacyjne dzieci wiejskich składa się szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na wsi, np.: ograniczony dostęp do przedszkoli, gorzej wykwalifikowani nauczyciele, gorsza oferta edukacyjna szkolnictwa ponadgimnazjalnego oraz sytuacja materialna rodzin wiejskich. Wybór szkoły ponadgimnazjalnej jest uzależniony od sieci szkół w najbliższej okolicy, możliwości dojazdu do szkoły lub zamieszkania w internacie, kosztów dojazdów lub mieszkania poza domem. Na obszarach wiejskich występują znaczące rozbieżności regionalne w zakresie infrastruktury społecznej, przy czym najniższy poziom rozwoju odnotowuje się w województwach północno-wschodnich.

Mając powyższe na uwadze łatwiejszy dostęp do placówek wychowania przedszkolnego jest w mieście a niżeli na wsi. Według GUS w 2005 r. na 1000 dzieci w wieku 3-6 lat, 704 dzieci w miastach znajdowało się w placówkach wychowania przedszkolnego, natomiast jedynie 372 na wsi. Równie niekorzystna tendencja utrzymywała się w poszczególnych regionach kraju. Przy czym należy zaznaczyć, że stosunkowo najniższe dysproporcje odnotowano w województwie śląskim i opolskim gdzie odpowiednio 80% (tj. 538 dzieci) i 75% (tj. 587 dzieci) dzieci na uczestniczyło w zajęciach prowadzonych przez placówki wychowania przedszkolnego.

Z kolei najmniej dzieci w przeliczeniu na 1000 osób w wieku 3-6 lat na obszarach wiejskich, znajdowało się w placówkach wychowania przedszkolnego w województwach zachodniopomorskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, w których wartość ta nie przekroczyła 300 dzieci.

Biorąc pod uwagę dostęp do szkół według GUS w 2005 r. na 1 szkołę podstawową zlokalizowaną na obszarach wiejskich przypadało 108 uczniów, a na 1 gimnazjum 170. W porównaniu do danych ogólnopolskich było to odpowiednio o 78 i 81 uczniów mniej. Spadek przyrostu naturalnego w 2005 r. w porównaniu do 2000 r. zarówno w całym kraju, jak i na obszarach wiejskich wpłynął na spadek liczby uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową o 6,1%.

Analizując terytorialne zróżnicowanie omawianego wskaźnika na obszarach wiejskich zanotowano, iż największa liczba uczniów przypadła na 1 szkołę podstawową w województwie pomorskim (138), a na 1 gimnazjum w województwie świętokrzyskim (206). Najmniejsze wartości wskaźnik ten osiągnął w przypadku szkół podstawowych w województwie lubelskim i podlaskim (po 88), a gimnazjów w podkarpackim (136). We wszystkich województwach wystąpił wzrost liczby gimnazjalistów przypadających na 1 szkołę i prawie we wszystkich województwach spadek tego wskaźnika w przypadku szkół podstawowych. Tylko w województwie podlaskim wzrosła liczba uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową (o 2,3%).

W zakresie dostępu do służby zdrowia obszary wiejskie wykazują duże zapóźnienia w stosunku do miast. Liczba ludności przypadającej na jedną przychodnię i ośrodek zdrowia była na obszarach wiejskich najwyższa w województwie wielkopolskim, a najniższa w województwie podlaskim i opolskim.

Infrastruktura kulturalna w miastach i na wsi jest silnie zróżnicowana, podobnie jak wielkość i różnorodność ofert instytucji kultury. Jednym z podstawowych wskaźników określający stopień uczestnictwa ludności wiejskiej w kulturze jest czytelnictwo. Należy podkreślić, że liczba bibliotek i punktów bibliotecznych na wsi zmniejszyła się i w 2005 r. wynosiła 6855 placówek bibliotecznych. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne najwięcej punktów bibliotecznych znajduje się w województwie mazowieckim (725), wielkopolskim (688), małopolskim (608), lubelskim (589), dolnośląskim (511). Natomiast najmniej w pomorskim (274), lubuskim (240) i podlaskim (234). Zwracając uwagę na liczbę czytelników korzystających z placówek bibliotecznych, należy zaznaczyć, że w 2005 r. w Polsce na 1000 mieszkańców przypadało 192 czytelników, w tym 128 na obszarach wiejskich. W poszczególnych regionach najwyższy ten wskaźnik w ujęciu ogółem osiągnęło województwo śląskie (225), małopolskie (218) i dolnośląskie (216). Najniższe wartości wskaźnik ten przyjmował w województwach: podlaskim (155), świętokrzyskim (165) i pomorskim (166). Równocześnie na obszarach wiejskich najwięcej czytelników korzystających z usług placówek bibliotecznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców znajdowało się w województwach południowych i wschodnich w tym, śląskim (155), dolnośląskim (145), lubelskim (144), podkarpackim (140). Natomiast najmniej w województwach: podlaskim (104), świętokrzyskim (107), opolskim (109) (GUS, 2006).

Ważną kwestią jest fakt, iż polska wieś charakteryzuje się słabo rozwiniętą infrastrukturą kultury oraz bardzo niskim dostępem do podstawowych usług kulturalnych. Istotną rolę w dostępie do kultury społeczności wiejskiej odgrywają organizacje oraz instytucje, które stwarzają możliwości aktywnego uczestnictwa w kulturze, są to m.in.: domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice, stowarzyszenia czy grupy artystyczne.

Według danych GUS, w Polsce w 2005 r. było 3937 instytucji kultury w tym ponad połowa (2320) zlokalizowana była na obszarach wiejskich. Dostęp do ww. instytucji jest zróżnicowany regionalnie. Najwięcej domów, ośrodków kultury, klubów czy świetlic w ujęciu ogólnym znajduje się w województwach: małopolskie (489), śląskie (371), zachodniopomorskie (350) i podkarpackie (333). Z kolei najmniej odnotowano w województwie: lubuskim (96), świętokrzyskim (119) oraz warmińsko-mazurskim (133). Najlepsze wyposażenie obszarów wiejskich w wymienione powyżej instytucje osiągają województwa: śląskie (241), małopolskie (171) i mazowieckie (161). Jednocześnie najniższe wartości osiągają województwa: opolskie (44), świętokrzyskie (48) i lubuskie (48).

Z uwagi na powyższe celem zapewnienia odpowiednich warunków dla organizowania i animowania lokalnego uczestnictwa społeczności wiejskiej w wydarzeniach artystycznych, kulturalnych czy integracyjnych, niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do rozwoju i modernizacji infrastruktury kultury na obszarach wiejskich.

Zgodnie z danymi GUS w 2005 r. spośród wszystkich osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w rejestrze REGON, 24,8% prowadziło działalność na obszarach wiejskich. Wśród nich zdecydowaną większość (98,4%) stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób. Podobne relacje zaobserwowano we wszystkich województwach, gdzie odsetek ten nie był niższy od 98,0%. Największą liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, zatrudniających do 9 pracowników, odnotowano w województwach: mazowieckim (89,1 tys.), małopolskim (76,9 tys.) i wielkopolskim (75,7 tys.). Natomiast najmniejszą liczbę osób prowadzących działalność gospodarczą zanotowano w województwie podlaskim (17,4 tys., tj. 2,6%). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców najlepiej sytuacja kształtowała się w województwie zachodniopomorskim, w którym zanotowano 60,8 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą ogółem, a 60,2 zatrudniających do 9 osób.

Według GUS na przestrzeni ostatnich pięciu lat zaznacza się systematyczny wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich zarówno w skali kraju jak również prawie wszystkich województw. Jedyne w województwie lubuskim, w grupie osób fizycznych zatrudniających 50 osób i więcej, nie było zmian. Największy wzrost zaobserwowano wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, zatrudniających 10-49 oraz 50 i więcej osób.

Infrastruktura techniczna

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak również na możliwości inwestowania na tych obszarach. Szczególne problemy to brak dostatecznego wyposażenia w zbiorową sieć kanalizacyjną, oczyszczalnie ścieków, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niedostateczne wyposażenie w sieć telefoniczną i Internet. Obszary wiejskie są silnie zróżnicowane przestrzennie pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Najlepiej rozwinięta infrastruktura na obszarach wiejskich znajduje się na terenach sąsiadujących z obszarami miejskimi, wraz z oddalaniem się do tych terenów pogarsza się jej dostępność, jak i jakość. Biorąc pod uwagę poszczególne regiony kraju, ogólnie można stwierdzić, że najlepiej wyposażone w infrastrukturę są województwa zachodnie oraz południowe, natomiast najgorzej województwa wschodniej części kraju.

Sieć wodociągowa

W ostatnich latach proces wyposażenia obszarów wiejskich w sieć wodociągowej był bardzo intensywny, co wynikało z zapóźnień w wyposażeniu w ten element infrastruktury na obszarach wiejskich. W 2005 roku gęstość sieci wodociągowej w Polsce wyniosła 78,6 km na 100 km², przy czym na obszarach wiejskich wyniosła 65,5 km/100 km². Najwyższą wartość tego wskaźnika charakteryzują się województwa śląskie, łódzkie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, świętokrzyskie, mazowieckie, wielkopolskie, podkarpackie czyli rejony o największej liczbie ludności (Załącznik 9). Natomiast rejony o stosunkowo małej gęstości zaludnienia jak np. zachodniopomorskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie, podlaskie charakteryzują relatywnie niskim wyposażeniem w sieć wodociągową. Z kolei biorąc pod uwagę procentowy udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w ujęciu regionalnym, największe natężenie tego wskaźnika występuje w województwach zachodnich. Natomiast w województwach Polski południowo-wschodniej współczynnik ten przyjmuje relatywnie niższe wartości (Załącznik 10).

W 2005 roku 86,1% ludności Polski korzystało z sieci wodociągowej, przy czym w miastach współczynnik ten wynosi 94,9% natomiast na obszarach wiejskich 72,1% (GUS, 2006). Prognozuje się, że w kolejnych latach wzrośnie odsetek ludności wiejskiej korzystający z sieci wodociągowej aby w 2015 roku wyniósł on ok. 98%.

Sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków

Pomimo istotnej poprawy w dalszym ciągu można zaobserwować niekorzystne zjawisko wskazujące na niedostateczne wyposażenie obszarów wiejskich (jak również miast) w sieć kanalizacyjną (Załącznik 11). W 2005 roku z sieci kanalizacyjnej korzystało ogółem 59,2% ludności (Załącznik 12), przy czym w miastach 84,5%, natomiast na wsi jedynie 19%. Tak duża dysproporcja pomiędzy wyposażeniem w sieć wodociągową oraz kanalizacyjną wynika przede wszystkim z wysokich nakładów finansowych na wyposażenie i utrzymanie tej infrastruktury, których samorządy lokalne często nie są w stanie ponieść. Biorąc pod uwagę różnice regionalne największą gęstością sieci kanalizacyjnej w 2005 roku charakteryzowały się obszary wiejskie województw: śląskiego, podkarpackiego, małopolskiego, pomorskiego. Jednocześnie najmniejszą wartością tego wskaźnika cechowały się województwa lubelskie, lubuskie, podlaskie. Biorąc pod uwagę procentowy udział ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej w ujęciu regionalnym, największą wartością w 2005 roku charakteryzowały się obszary wiejskie w województwie zachodniopomorskie, pomorskie, podkarpackie, kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskie wielkopolskie, dolnośląskie. Z kolei najmniej osób korzystało z sieci kanalizacyjnej w województwach świętokrzyskim, mazowieckim, łódzkim i lubelskim. Mając na uwadze wysoki stopień wyposażenia obszarów wiejskich w sieć wodociągową można zakładać, że w kolejnych latach wzrośnie odsetek ludności wiejskiej korzystającej z sieci kanalizacyjnej. Tym samym przewiduje się, że wskaźnik ten w 2015 roku wyniesie ok. 75%.

Z siecią kanalizacyjną bezpośrednio wiąże się odsetek ludności obsługiwany przez oczyszczalnie ścieków. Biorąc pod uwagę wskaźnik obrazujący procentowy udział ludności miejskiej i wiejskiej korzystającej z oczyszczalni ścieków można zaobserwować powolny trend rosnący. Mając to na uwadze w 2005 roku z oczyszczalni ścieków korzystało 85,2% ludności miejskiej oraz 20,4% ludność zamieszkującej tereny wiejskie. Różnice regionalne w występowaniu oczyszczalni ścieków można stwierdzić, że najłatwiejszy dostęp do korzystania z tego elementu infrastruktury posiadają mieszkańcy obszarów wiejskich zlokalizowanych w województwie zachodniopomorskim, pomorskim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim, wielkopolskim. Relatywnie niski procent ludności wiejskiej korzystającej z oczyszczalni ścieków w 2005 roku występował w województwie małopolskim, podlaskim, świętokrzyskim, lubelskim, mazowieckim, łódzkim.

Na koniec 2004 r. funkcjonowało na wsi 2 416 zbiorczych oczyszczalni ścieków, o łącznej przepustowości ponad 1 mln m³/dobę oraz 28 869 indywidualnych oczyszczalni ścieków, które w części są wypadkową rozproszonego osadnictwa na obszarach wiejskich, gdzie doprowadzenie sieci kanalizacyjnej wiąże się z dużą kapitałochłonnością. Tym samym na tych terenach powinno się stwarzać warunki do wyposażenia zarówno gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w indywidualne oczyszczalnie ścieków.

Sieć gazowa

Wykorzystanie tego elementu infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich, jak również miejskich, jest widoczne szczególnie w województwach południowych, w tym: małopolskim, śląskim, podkarpackim (Załącznik 13). Ponadto korzystanie z sieci gazowej jest widoczne w obrębie głównych gazociągów oraz dużych aglomeracji. Na pozostałych obszarach szczególnie, które charakteryzują się rozproszoną zabudową osadniczą budowa sieci gazowej okazuje się nieuzasadniona ekonomicznie. Na tych terenach zastępczą rolę do systemów sieciowych pełni gaz dostarczany w butlach, którego dystrybucja na obszarach wiejskich jest bardzo dobrze zorganizowana. Przyjmuje się że około 96% wsi położonych poza strefą dostępności systemów sieciowych korzysta z tego rozwiązania. Z danych GUS wynika, że w 2005 roku na obszarach wiejskich mieszkało ok. 17,9% ogólnej liczby odbiorców gazu sieciowego w Polsce (Załącznik 14). Jednocześnie należy podkreślić, że ze względu na wysokie

koszty eksploatacyjne tego źródła energii wielu potencjalnych odbiorców ogranicza lub nawet rezygnuje z jego korzystania.

Energia elektryczna

Sieć służąca do przesyłania energii elektrycznej – jest to powszechny element infrastruktury technicznej jednocześnie można stwierdzić, że nie występują znaczące różnice regionalne. Długość wiejskich sieci elektrycznych średniego napięcia wynosi około 200 tys. km. Znaczna ich część została wybudowana na początku lat pięćdziesiątych XX wieku, co jest przyczyną częstych przerw w dostawie energii i spadków napięcia. Stanowi to poważne zagrożenie dla rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich.

Sieć telefoniczna

Wskaźnik gęstości telefonicznej w Polsce, czyli liczba łączy przypadająca na 100 mieszkańców wyniósł 32,7. Był to jednak nadal niski wskaźnik na tle średniej dla krajów europejskich – 40,9 łączy na 100 mieszkańców. Pogłębia się dysproporcja pomiędzy ilością abonentów w miastach i na wsi. Wskaźnik gęstości telefonicznej w miastach wyniósł prawie 41,0, a na wsi o ponad połowę mniej - zaledwie 19,5 łączy na 100 mieszkańców. Jednocześnie można zaobserwować zahamowanie przyrostu liczby abonentów na terenach wiejskich w porównaniu do drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych,. Wystąpiło również zjawisko znacznej rezygnacji z usług telefonii przewodowej. Przyczyn tego należy upatrywać w zbyt wysokich kosztach usług konkurencji w postaci telefonii komórkowej oraz w zbyt małej ofercie dotyczącej nowoczesnej kompleksowej usługi pożądanej przez najbardziej dynamicznych rolników i przedsiębiorców.

Internet

W 2004 r. dostęp do Internetu posiadało 15% gospodarstw domowych zlokalizowanych na terenach wiejskich. Jednocześnie stopień dostępu gospodarstw do internetu wykazuje tendencję wzrostową zarówno w roku 2005 jak i 2006 r. gdzie oscylował odpowiednio w granicach 19% i 25% (GUS, 2006). Jednocześnie na obszarach wiejskich wzrasta procentowy udział osób regularnie (co najmniej raz w miesiącu) korzystających z Internetu gdzie w 2004 roku korzystało 11% osób natomiast w 2006 roku 22%. Przewiduje się, że w dalszym ciągu będzie wzrastał odsetek gospodarstw wiejskich mających dostęp do Internetu, aby w 2015 roku osiągnąć pułap 70% (SRK 2005). Dlatego też istnieje ogromne zapotrzebowanie na ten typ usług, szczególnie w kontekście eliminowania dysproporcji edukacyjnych pomiędzy miastem a obszarami wiejskimi wśród młodzieży¹⁶. Wskaźnik ten dla krajów UE-15 wynosi 62%.

Wskaźnik 32

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Dostęp do Internetu na obszarach wiejskich	Odsetek gospodarstw domowych z dostępem do Internetu w domu na obszarach wiejskich	2005	%	18,8	--
		2006		25,1	

Sieć drogowa

Gęstość oraz jakość dróg, zwłaszcza gminnych, stanowią podstawowe czynniki wpływające na szeroko rozumiany rozwój lokalny. Drogi gminne warunkują dostęp do terenów oddalonych często w znacznym

¹⁶ Z danych MRR wynika, że ogółem 40% gospodarstw domowych mających dostęp do Internetu znajduje się w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, natomiast 32% w miastach poniżej 100 tys. Z kolei dostęp do Internetu szerokopasmowego w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców posiada 26% mieszkańców, w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców 15% ludności, a na obszarach wiejskich jedynie 5% ludności.

stopniu od infrastruktury miejskiej, stanowiących potencjalne tereny inwestycyjne. Wskaźnik gęstości dróg gminnych wynosił 47,8 km/100 km² powierzchni, a ogółem długość dróg gminnych na koniec 2004 r. wynosiła ok. 150 tys. km. Wskaźnik gęstości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych wynosił 90,1 km/100 km² a ogółem długość dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych na koniec 2004 r. wynosiła ok. 280 tys. km. Jednocześnie należy podkreślić, że przestrzenne rozmieszczenie dróg jest mocno powiązane z zaludnieniem danych regionów czy ich charakteru gospodarczego. Mając to na uwadze najwyższe wskaźnikami gęstości dróg występują w województwie małopolskim, śląskim, opolskim, dolnośląskim oraz wielkopolskim. Należy podkreślić, że stosunkowo dobrze rozbudowana sieć dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych, charakteryzuje się złą jakością nawierzchni, co często powoduje utrudniony dojazd do gruntów. Jednocześnie z jakością dróg gminnych wiąże się mocno sieć komunikacji autobusowej, zarówno komunalnej jak i prywatnej, umożliwiającej mieszkańcom gmin bezproblemowy dojazd do ośrodków miejskich i pozarolniczych miejsc pracy.

Aspekty środowiskowe obszarów wiejskich

Rolnictwo ma bardzo istotny wpływ na stan środowiska naturalnego. Z jednej strony krajobraz obszarów wiejskich jest ukształtowany w znacznym stopniu przez długotrwałą działalność rolniczą, stanowiącą o mozaice krajobrazowej i różnorodności, a także bogactwie gatunkowym roślin i zwierząt, związanych w różnym stopniu z gospodarowaniem przez człowieka. Istnienie niektórych cennych ze względów przyrodniczych siedlisk byłoby niemożliwe bez kontynuacji tradycyjnej działalności rolniczej. Z drugiej strony natomiast rolnictwo może stanowić zagrożenie dla środowiska przy małym zrównoważonym zużyciu zasobów naturalnych, nadmiernemu i nieracjonalnemu nawożeniu, niedostosowanej agrotechnice, braku przestrzegania zasad dobrej praktyki rolniczej. Rolnictwo ma wpływ na wiele aspektów środowiska, jak zasoby wodne, różnorodność biologiczna i stan siedlisk przyrodniczych, stan gleb, krajobraz, a nawet, w szerszym kontekście – klimat.

Intensywne wykorzystywanie zasobów naturalnych, jakie ma miejsce w wielu krajach europejskich, nie dotyczy w takim stopniu Polski z modelem rozwoju rolnictwa kojarzącym umiarkowany wzrost kapitałochłonności produkcji z relatywnie wysoką jego pracochłonnością.

Wskaźnik 20

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	Eu-25
Jakość wody: bilans azotu brutto	Nadwyżka azotu	1995	kg/ha	42	55
		1996		41	
		1997		44	
		1998		40	
		1999		42	
		2000		46	
		2001		41	
		2002		48	
		2003		55	
		2004		42	
		2005		49	

Wskaźnik 21

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Jakość wody: zanieczyszczenie azotanami i pestycydami	Coroczne zmiany stężenia	1998-2002	mg N-NO ₃ /L	średniorocznie 25

Na tle średniej UE – 55kg/ha- poziom bilansu azotu wypada bardzo dobrze. Należy jednak pamiętać, iż poziom ten osiągany jest głównie dzięki ogólnemu, niskiemu poziomowi zużycia nawozów mineralnych. W tym aspekcie istotne jest skuteczne zapobieganie zanieczyszczeniom wód pochodzącym z produkcji zwierzęcej. Wiąże się to ściśle z przestrzeganiem zapisów Dyrektywy

Azotanowej. W szczególności standardy związane z przechowywaniem nawozów naturalnych są istotne z punktu widzenia ochrony środowiska w Polsce, zwłaszcza w ramach ochrony zasobów wodnych przed zanieczyszczeniami pochodzenia rolniczego. Ich osiągnięcie prowadzi do spełnienia wymagań prawnych zawartych w Dyrektywie Azotanowej, Ramowej Dyrektywie Wodnej oraz w prawodawstwie krajowym.

Różnorodność biologiczna

Różnorodność biologiczna w Polsce należy do jednej z najlepiej zachowanych w Europie. Decydują o tym zarówno dogodne warunki naturalne, jak i odmienny charakter, w stosunku do pozostałych krajów europejskich, oddziaływań antropogenicznych (nierównomierne uprzemysłowienie i urbanizacja kraju, tradycyjne rolnictwo zachowane na znacznych obszarach oraz rozległe i trwałe historycznie lasy). Polska odznacza się dużym zróżnicowaniem siedlisk, które w wielu regionach kraju tworzą krajobrazy o mozaikowej strukturze przyrodniczej. Na obszarze Polski występuje około 485 typów zespołów roślinnych. Na obszarach użytkowanych rolniczo występuje około 45 typów zbiorowisk roślinnych użytkowanych jako łąki i pastwiska. 90% tych siedlisk jest położonych na terenach nizinnych, głównie w obniżeniach i dolinach rzecznych. Połowa z nich zachowała charakter półnaturalny (10,5% terenów rolniczych).

W Polsce większość najcenniejszych przyrodniczo obszarów i obiektów objęto ochroną prawną w formie 23 parków narodowych [zajmujących 317 233,8 ha], 1 395 rezerwatów przyrody (zajmujących 165 244,7 ha), 120 parków krajobrazowych (zajmujących 2 516 855,7 ha) i 449 obszarów chronionego krajobrazu (7 044 459,7 ha). Oprócz tych głównych form ochrony przyrody na terenie Polski wyznacza się również użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz pomniki przyrody. W sumie 32,5% powierzchni kraju objętych jest ochroną przyrody (GUS, 2006).

Zgodnie z unijnymi Dyrektywami, tzw. Ptasią (Dyrektywa Rady 79/409/EWG) i Siedliskową (Dyrektywa Rady 92/43/EWG), Polska jest zobowiązana do utworzenia na swoim terytorium Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w celu objęcia ochroną 76 typów siedlisk przyrodniczych, 267 gatunków ptaków, 46 gatunków roślin i 88 gatunków zwierząt innych niż ptaki.

Sieć Natura 2000 znajduje się w Polsce w fazie tworzenia. Obszary te obejmują 4 194 457 ha lądowej powierzchni kraju. Na obszarach Natura 2000 lasy stanowią 54,67% (2 293 079 ha), w tym lasy Skarbu Państwa – 49%, lasy komunalne - 0,27%, lasy własności prywatnej – 5,40%) a użytki rolne – 19,26% (807 724,09 ha), w tym grunty orne – 17,34% (727 492 ha), użytki zielone – 19,24% (806 996,6 ha).

Do dnia 30 maja 2007 r. Rząd RP zgłosił oficjalną drogą do KE

- 107 – obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO), które zajmują ok. 11,8% powierzchni kraju, oraz
- 286 – proponowanych specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOO) – ok. 5,1% powierzchni kraju.

Razem lista rządowa stanowi 393 obszary Natura 2000 – ok. 13,5% powierzchni kraju. Przewiduje się, że docelowo sieć Natura 2000 może objąć ok. 17% powierzchni kraju, przy czym użytki rolne będą zajmować ok. 2 mln ha powierzchni, a lasy ok. 3 mln ha. Jeśli chodzi o kwestie dotyczące zarządzania obszarami Natura 2000 to Polska nie posiada planów zarządzania dla tych obszarów oraz żadnych innych obligatoryjnych instrumentów ochronnych. Zgodnie z prawodawstwem krajowym regulującym kwestie ochrony przyrody, plany zarządzania na obszarach Natura 2000 sporządza zarządzający, czyli w ekosystemach lądowych wojewoda. Z informacji uzyskanych z Ministerstwa Środowiska wynika że

województwie podjęli działania w tym zakresie. Poza tym od 2006 roku jest realizowany projekt Transition Facility PL04/IB/EN/03 „Opracowywanie planów renaturyzacji siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków na obszarach Natura 2000 oraz planów zarządzania dla wybranych gatunków objętych Dyrektywą Ptasia i dyrektywa siedliskową”. Tworzenie tych planów jest pierwszym krokiem w kierunku stworzenia umocowanych prawnie planów ochrony obszarów Natura 2000.

Wskaźnik 17

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Polska	EU- 25	EU- 15	Źródło
Różnorodność biologiczna: populacja ptaków krajobrazu rolniczego	Zmiana wskaźnika populacji ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (w odniesieniu do roku 2000 =100)	2000	100,0			MPPL/OTOP
		2001	95,0			
		2002	89,0			
		2003	89,0			
		2004	90,0	N.a.	97,2	
		2005	80,0			

Wskaźnik 18

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Różnorodność biologiczna: grunty rolne i leśnictwo na obszarach o wysokiej wartości przyrodniczej	Powierzchnia użytków rolnych zajęta przez obszary o wysokiej wartości przyrodniczej	2006	ha	bd ¹⁷

Polska nie ma wyznaczonych obszarów cennych przyrodniczo dla rolnictwa\leśnictwa, co wynika z braku jasnej, spójnej definicji określającej, jakie tereny wchodzi w skład tego rodzaju obszarów. W Polsce wyznaczone są różne formy obszarów chronionych, które obejmują tereny rolne i leśne, tj. rezerwy przyrody, parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, zespoły przyrodniczo krajobrazowe i użytki ekologiczne. Wskaźnik dotyczący obszarów cennych przyrodniczo (HNV) będzie opierał się na już istniejących i wyznaczonych obszarach chronionych.

Zmiany wskaźnika populacji ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (*Farmland bird index*), w okresie 2000-2005 (wskaźnik 17), wskazują na powolne zachodzenie niekorzystnych zmian w zasobach różnorodności biologicznej. Zagrożeniem dla różnorodności biologicznej obszarów wiejskich jest porzucanie siedlisk marginalnych dla rolnictwa, uproszczenie struktury krajobrazu lub nadmierna intensyfikacja produkcji rolnej.

Problem ochrony różnorodności biologicznej obszarów wiejskich w Polsce nie polega więc na ekstensyfikacji produkcji rolnej, a raczej na utrzymaniu w dobrym stanie zachowanych zasobów oraz na przeciwdziałaniu ekologicznym skutkom intensyfikacji lub zaniechania użytkowania gruntów rolnych.

Dodatkowym ograniczeniem środowiskowym dla rolników jest Dyrektywa Azotanowa (91/676/EWG) i wyznaczenie obszarów narażonych na zanieczyszczenie azotanami (OSN), gdzie nakładane są specjalne wymagania w zakresie produkcji rolniczej. W Polsce wyznaczono 1,7% powierzchni kraju jako OSN. Zasięg obszarów szczególnie narażonych w rozumieniu Dyrektywy Azotanowej przedstawia Załącznik 8. Obszary te zostały ustanowione rozporządzeniami Dyrektorów Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej w 2004 r.

Warunki glebowo - wodne

Warunki glebowo-wodne w Polsce są gorsze niż przeciętne panujące w większości krajów UE. Wynika to z dużego wpływu kolejnych zlodowaceń na proces glebotwórczy, co w efekcie spowodowało pokrycie większości kraju glebami lekkimi, na piaszczystym przepuszczalnym podłożu. Gleby te nie

¹⁷ b.d. – prace nad wyznaczeniem obszarów HNV farmland w Polsce nadal trwają, w związku z czym nie ma aktualnych danych na ten temat. Europejska Agencja Środowiska dysponuje danymi dotyczącymi powierzchni HNV farmland w Polsce na obszarze 2 mln ha. Są to jednak dane liczone na podstawie Corine Land Cover, a więc bardzo przybliżone i obciążone znacznym błędem.

dają możliwości uprawy zarówno takiego zestawu roślin, jaki mogą uprawiać rolnicy w UE, jak też nie umożliwiają uzyskiwania porównywalnych plonów, zwłaszcza gatunków wymagających takich jak pszenica, czy warzyw. Na taką sytuację wpływają również warunki klimatyczne (niższe temperatury, krótszy okres wegetacyjny i mniejsze opady).

Waloryzacja europejskich gleb pod względem ich przydatności rolniczej, przeprowadzona w oparciu o wskaźniki stosowane w ocenie gleb w Polsce, wskazuje na lepszą jakość gleb w UE-15 w porównaniu z glebami w kraju. Jakości gleb w Polsce nie zmieniła się znacząco w stosunku do wcześniejszych zestawień z innymi krajami należącymi do EU. W oparciu o skład granulometryczny i retencję wody w glebie w Europie, szacowana różnica pomiędzy jakością gleby w Polsce i krajami EU-15 wynosi ok. 25%.

Gruboziarnistość gleb lekkich powoduje niską zdolność retencyjną, co wraz z niskimi opadami bardzo niekorzystnie wpływa na stosunki wodne w okresie wegetacyjnym, zwłaszcza na Niżu Polskim, gdzie w sezonie wegetacyjnym deficyty wody dochodzą do poziomu 250 mm.

Do istotnych zagrożeń związanych z jakością środowiska zaliczyć należy czynniki degradujące glebę jak: erozja wietrzna, wodna powierzchniowa oraz wąwozowa, która dotyczy odpowiednio 27,6%, 28,5% oraz 17,5% gruntów rolnych i leśnych, wyraźny spadek zawartości materii organicznej w glebie stwierdzono na 54,4% powierzchni gruntów ornych, zagęszczenie oraz w szczególności zakwaszenie gleb gdzie szacuje się, że odczyn kwaśny i bardzo kwaśny posiada 54% gruntów ornych. Problemy te współwystępują z ograniczeniami zasobów wodnych w Polsce wynikającymi z niesprzyjających warunków hydrologicznych - łącznie czynniki te wydatnie ograniczają możliwości rozwoju produkcji rolnej.

Kolejne zagrożenie związane jest z zaprzestaniem gospodarowania na użytkach rolnych, co niesie za sobą wielorakie skutki, m.in. przyrodnicze i krajobrazowe. Powierzchnia odłogów i ugorów na gruntach ornych w Polsce w 2005 r. wyniosła 1 028,6 tys. ha (GUS, 2006). Przyczyny wyłączenia gruntów z produkcji wynikają przede wszystkim z warunków naturalnych (jakość gleb, rzeźba terenu, warunki wodne) oraz gospodarczo-organizacyjnych (np. wybór działalności produkcyjnej przez producenta rolnego), a także czynników zewnętrznych wobec gospodarstwa. Jednocześnie zachowanie szeregu cennych siedlisk przyrodniczych, ochrona siedlisk lęgowych ptaków i tradycyjnego krajobrazu wiejskiego wymaga ekstensywnej gospodarki rolniczej. A zatem oceniając znaczenie problemu porzucanych gruntów rolnych należy zwrócić uwagę nie tylko na skalę tego procesu w wymiarze przestrzennym, ale również na kwestię unikatowości zagrożonych siedlisk i gatunków.

Polska zaliczana jest do krajów ubogich w zasoby wodne. Wielkość zasobów wód powierzchniowych jest zmienna, zarówno w skali roku jak i wielolecia. Zasoby wodne nie są rozłożone równomiernie – problem deficytu wody dotyka centralną część kraju, zaś południowe rejony górskie są często nawiedzane przez opady intensywne. W porównaniu z innymi krajami europejskimi, Polska jest krajem o małych zasobach wody i dużych wahaniami rocznego odpływu. Powoduje to występowanie zagrożenia powodziowego oraz pojawianie się okresów suszy hydrologicznej jako wyniku głębokiego niedoboru wody gruntowej.

Wskaźnik dostępności wody dla ludności i gospodarki narodowej, wyrażony ilorazem średniego rocznego odpływu do ilości mieszkańców, wynosi ok. 1300 m³/mieszkańca/rok (średnia w Europie wynosi ok. 4 500 m³/mieszkańca/rok) (GUS, 2005). Mała pojemność zbiorników retencyjnych powoduje, że zatrzymują one tylko 6% rocznego odpływu.

Płytkie wody gruntowe, które przyjmują znaczną część zanieczyszczeń, w tym powszechnie występujące zanieczyszczenia związane z rolnictwem, hodowlą i ogrodnictwem oraz gospodarką komunalną, charakteryzują się najniższą jakością.

Klasyfikacja jakości wód powierzchniowych i podziemnych (GUS, 2005) wskazuje, że przeważają wody III i IV klasy jakości (1 193 punkty na 1 566 punktów pomiarowych), przy niewielkim udziale wód klasy II i braku wód w I klasie jakości. Stan czystości jezior jest znacząco lepszy (GUS, 2005), gdyż 61,7% jezior znajduje się w II klasie czystości, a tylko 6,9% zawiera wody pozaklasowe. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych powinna ulegać ciągłej poprawie w związku z podejmowanymi działaniami na rzecz ograniczenia zanieczyszczeń, m.in. ze źródeł rolniczych oraz poprawą stanu sanitacji terenów wiejskich.

Polska leży w granicach 10 dorzeczy. Obszar dorzecza Wisły wraz dorzeczem Odry pokrywają ok. 95% terytorium kraju. W związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej w 2004 r. zakończono prace na szczeblu krajowym i regionalnym w zakresie ustalenia typologii wód powierzchniowych, wyznaczenia jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych, wstępnej analizy oddziaływań antropogenicznych i ich wpływu na wody powierzchniowe i podziemne, analizy ekonomicznej gospodarowania wodami oraz wyznaczenia obszarów chronionych. W wyniku prac w zakresie wstępnej analizy presji antropogenicznych na wody powierzchniowe i podziemne zidentyfikowano jednolite części wód zagrożone, niezagrożone i potencjalnie zagrożone nieosiągnięciem celów środowiskowych Ramowej Dyrektywy Wodnej. W roku 2005 przygotowany został krajowy program udziału społecznego w procesie wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej. Obecnie prowadzone są prace nad harmonogramem wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej w perspektywie do roku 2015. Ponadto od 22 grudnia 2006 r. został uruchomiony program monitoringu wód powierzchniowych i podziemnych zgodny z wymaganiami Ramowej Dyrektywy Wodnej. Planowane jest opracowanie do roku 2009 planów gospodarowania wodami i programu wodnośrodowiskowego. Obecnie nie jest możliwe określenie stopnia ograniczeń dla produkcji rolnej i rozwoju obszarów wiejskich wynikających z wdrożenia Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Nawiązując do powyższych zagadnień należy wskazać istotną rolę, jaką spełniają lasy w retencjonowaniu i łagodzeniu ekstremalnych stanów przepływu wód powierzchniowych i gruntowych, przeciwdziałaniu degradacji i erozji gleb oraz stopowieniu krajobrazu czy też korzystnej modyfikacji warunków hydrologicznych i topoklimatycznych na terenach rolniczych. W tym kontekście realizacja Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (1995, 2003) nabiera nowego znaczenia stanowiąc instrument wspierający zadania realizowane poprzez Ramową Dyrektywę Wodną.

Lasy

Lasy mają istotne znaczenie dla poprawy procesu wiązania dwutlenku węgla – zapobieganie zmianom klimatu (obecnie lasy wiążą 8% całkowitej emisji gazów cieplarnianych), ochrony gleb i wód oraz wzmacniania spójności przestrzennej krajobrazu, w tym korytarzy ekologicznych (Krajowy Program Zwiększania Lesistości 2003). Wskaźnik lesistości w Polsce jest dosyć niski gdyż 28,8% w porównaniu do UE-25 gdzie wynosi 31% (EUROSTAT 2000) oraz zróżnicowany przestrzennie – waha się od 20,6% w województwie łódzkim (Polska centralna) do 48,7% w województwie lubuskim (Polska Zachodnia).

Zmiany klimatyczne

W odniesieniu do emisji gazów cieplarnianych Polska ratyfikowała Konwencję o zmianach klimatu (1994) oraz protokół z Kioto (2002), co umożliwia udział w mechanizmach handlu emisjami przewidzianych tymi porozumieniami. Prognozowany poziom emisji gazów cieplarnianych w naszym kraju będzie zależał od kierunku rozwoju Polski. Proponowane rozwiązania wskazują jednak, iż niezależnie od przyjętego wariantu redukcja tych gazów będzie znacznie wyższa niż próg (6%) zobowiązań redukcyjnych przyjętych w protokole z Kioto i może osiągnąć nawet dalsze 30% wielkości emisji w roku 1988, przyjmowanym jako bazowy. Całkowita emisja głównych gazów cieplarnianych wg źródeł emisji w 2004 r. w Polsce została przedstawiona w załączniku 4.

W Polsce, w latach 1988 – 2003 emisja gazów cieplarnianych spadła o 30%. Prognozowany wzrost emisji gazów cieplarnianych w naszym kraju będzie zależał od kierunku rozwoju Polski.

Wspomniane zobowiązania dotyczą między innymi rolnictwa w następującym zakresie:

- poprawy efektywności energetycznej gospodarki;
- ochrony pochłaniania i retencjonowania gazów cieplarnianych poprzez promowanie zrównoważonej gospodarki leśnej;
- promowania zrównoważonych form rolnictwa;
- promowania i wdrażania technologii wykorzystujących odnawialne źródła energii, ograniczających emisję CO₂.

Rolnictwo stanowi duże źródło emisji amoniaku (hodowla trzody chlewnej, bydła, drobiu, korzystanie z nawozów mineralnych). Zgodnie z zapisami strategii tematycznej dotyczącej zanieczyszczenia powietrza (COM (2005) 446) zakłada się, że emisja amoniaku powinna zmniejszyć się o 27% do 2020 r. w stosunku do poziomu emisji z 2000 r. Zakłada się, że wdrożenie wybranych instrumentów PROW (modernizacja gospodarstw rolnych, wdrożenie norm i działania rolnośrodowiskowe) powinno wpłynąć na realizację założeń strategii tematycznej.

Realizacja działań związanych z ochroną powietrza jest omówiona w przyjętym przez Radę Ministrów w październiku 2003 r. dokumencie „*Polityka klimatyczna Polski – strategię redukcji emisji gazów cieplarnianych w Polsce do roku 2020*”. Przyjęte w tym dokumencie rozwiązania dają wskazania dla poszczególnych sektorów służące redukcji emisji gazów cieplarnianych i dalszej poprawie stanu powietrza w Polsce.

Prócz emisji dwutlenku węgla z transportu i mechanizacji prac w rolnictwie, która będzie się nasilać, z produkcji rolnej i obszarów wiejskich, emitowany jest również inny gaz cieplarniany – metan. Osiąga on około 50% ogólnej emisji (żwacze bydła, odchody zwierzęce, wiejskie oczyszczalnie ścieków i wysypiska śmieci, a także tereny bagienne i gleby torfowe). Ponadto stosowanie mineralnych nawozów azotowych oraz biologiczne wiązanie azotu jest źródłem emisji 80% najtrwalszego gazu cieplarnianego – podtlenku azotu.

Dane statystyczne w zakresie całkowitej emisji głównych zanieczyszczeń powietrza (GUS, 2006) wskazują na spadek emisji amoniaku do atmosfery w latach 1990-2004 o 233 tys. ton. (1990 r. - 550 tys. ton, 2004 r. - 317 tys. ton).

Rolnictwo i leśnictwo przyczyni się do spełniania zobowiązań z Kioto poprzez poprawę efektywności energetycznej gospodarki, ochronę pochłaniania i retencjonowania gazów cieplarnianych poprzez promowanie zrównoważonej gospodarki leśnej, promowania zrównoważonych form rolnictwa, promowania i wdrażania technologii wykorzystujących odnawialne źródła energii, pochłaniających dwutlenek węgla (CO₂) uwalniany w procesie spalania.

Wskaźnik bazowy w przypadku wytwarzania energii z rolnictwa wskazuje na ogromne możliwości rozwoju tego źródła surowców energetycznych. W roku 2004 Polska wytwarzała odpowiednio w kilotonach i kilotonach ekwiwalentu oleju 1,48% i 7,26% ogółu surowców energetycznych krajów UE-25. Wskazuje to na ogromny potencjał tkwiący w tej gałęzi gospodarowania na gruntach rolnych. Biorąc pod uwagę duże zainteresowanie takimi uprawami można przypuszczać, iż sektor ten znajduje się w Polsce na progu dynamicznego rozwoju.

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii staje się coraz bardziej istotne w obliczu wdrażania filozofii rozwoju zrównoważonego, w tym na obszarach wiejskich. W ciągu najbliższych lat energia ze źródeł

odnawialnych stanowić będzie znaczący składnik bilansu energetycznego Unii Europejskiej. Przyczyni się to do realizacji celów Protokołu z Kioto.

Wskaźnik 24

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu: wytwarzanie energii odnawialnej z rolnictwa i leśnictwa	Wytwarzanie energii Odnawialnej z rolnictwa	2000	Ktoe (1000 ton ekwiwalentu ropy naftowej)	3
		2001		4
		2002		7
		2003		15
		2004		27
		2005		48

Wskaźnik 25

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu: Powierzchnia użytków rolnych (UAA) wykorzystywanych do celów energii odnawialnej	Powierzchnia użytków rolnych przeznaczona pod uprawę roślin energetycznych i na produkcję biomasy ¹⁸	2005	ha	5 966
		2006		6 991,5

Wskaźnik 26

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu/czystość powietrza: Emisje gazów z rolnictwa	Emisja gazów cieplarnianych oraz amoniaku z rolnictwa	1997	1000 t ekwiwalentu CO ₂ dla gazów cieplarnianych	1 859 42,2
		1998		1 810 13,2
		2001		1 408 25,8
		2002		1 360 16,1
		2003		1 381 33,0
		2004		1 672 73,2

W Polsce prognozy udziału energii odnawialnej w bilansie paliwowo-energetycznym kraju wskazują, że udział ten do 2010 roku wyniesie do 7,5%. Podejmowane inicjatywy powinny skutkować, w perspektywie do 2025 roku, dalszym wzrostem produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii.

Analiza SWOT

Analiza SWOT

Mocne strony

1) Aspekty rolno-spożywcze

- duże zasoby ziemi i wynikający z tego potencjał produkcyjny;
- wielobranżowość produkcji rolniczej w skali kraju;
- podnoszenie się średniej wielkości gospodarstwa rolnego (zróżnicowanie regionalne);
- korzystne warunki rozwoju dla rolnictwa ekologicznego i innych niszowych produktów.

2) Aspekty środowiskowe

- niewielkie zanieczyszczenie gleb i stosunkowo dobry stan środowiska, stanowiące o dużych możliwościach rozwoju produkcji żywności wysokiej jakości;

¹⁸ Powierzchnia uprawy - wierzby *Salix sp.* i róży bezkolcowej *Rosa multiplora val.*

- wysoka różnorodność biologiczna obszarów wiejskich stanowiąca podstawę do realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych;
- wysokie walory turystyczne i przyrodnicze krajobrazu rolniczego.

3) Aspekty społeczno-ekonomiczne

- gęsta sieć osadnicza;
- duże zasoby ludzkie pozwalające na rozwój działalności pozarolniczej.

Słabe strony

1) Aspekty rolno-spożywcze

- niska rentowność sektora rolnego;
- niski poziom kapitału i niedofinansowanie gospodarstw rolnych;
- powolne zmiany struktury obszarowej gospodarstw;
- duży udział gleb słabych i zakwaszonych;
- wyłączenie z produkcji dużej powierzchni użytków rolnych.

2) Aspekty środowiskowe

- małe zasoby wody;
- niewystarczający poziom rozpoznania zasobów różnorodności biologicznej obszarów wiejskich (brak ogólnokrajowej inwentaryzacji zasobów fauny, flory oraz siedlisk; dane dostępne dotyczą wybranych grup fauny i flory);
- silne zakwaszenie gleb.

3) Aspekty społeczno-ekonomiczne

- słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna na obszarach wiejskich (zróżnicowanie regionalne);
- nadmiar siły roboczej i duże bezrobocie;
- niska mobilność zawodowa osób zamieszkujących obszary wiejskie;
- niski poziom wykształcenia osób zamieszkujących obszary wiejskie, w tym rolników;
- słabo rozwinięta sieć usług dla ludności na obszarach wiejskich.

Szanse

1) Aspekty rolno-spożywcze

- otwarty dostęp produktów rolnych do Jednolitego Rynku Europejskiego;
- możliwość handlu z krajami trzecimi;
- wzrost siły nabywczej konsumentów, wynikający ze wzrostu gospodarczego, stwarzający popyt na produkty przetworzone i niszowe;
- kształtowanie się grupy gospodarstw żywotnych ekonomicznie;
- młoda siła robocza na rynku pracy.

2) Aspekty środowiskowe

- utrzymanie wysokiej różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, stanowiące o wysokich walorach turystycznych i przyrodniczych krajobrazu rolniczego.

3) Aspekty społeczno–ekonomiczne

- wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania i spędzania wolnego czasu przez mieszkańców zarówno Polski, jak i pozostałych krajów Unii Europejskiej;
- młoda siła robocza na rynku pracy;
- wzrost inicjatyw oddolnych – Leader;
- rozwój małych miast będących centrami i miejscem zatrudnienia dla ludności obszarów wiejskich.

Zagrożenia

1) Aspekty rolno-spożywcze

- bariery handlowe z krajami trzecimi

2) Aspekty środowiskowe

- nieracjonalna gospodarska rolna prowadząca do wzrostu zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego.

3) Aspekty społeczno–ekonomiczne

- wzrost ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach wiejskich;
- ograniczone możliwości dywersyfikacji zatrudnienia osób odchodzących z rolnictwa, wynikające z powolnego wzrostu gospodarczego.

Podsumowanie diagnozy obszarów wiejskich zostało przedstawione w Załączniku 15.

Rozdział 2. Strategia ogólna, przeniesienie priorytetów Wspólnotowych oraz ustanowienie priorytetów krajowych

Podstawę realizacji Krajowego Planu Strategicznego, a w konsekwencji instrumentów wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 stanowi koncepcja wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Zakłada ona wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi. Przyczyni się ona do polepszenia jakości życia na obszarach wiejskich, poprzez rozwinięcie sektora podstawowych usług na rzecz ludności, jak również będzie stanowić alternatywę dla obecnie dominującej roli obszarów wiejskich, jaką jest produkcja żywności. Ze względu na powolny charakter zmian strukturalnych, jakie zachodzą w sektorze, oraz znaczną liczbę gospodarstw, konieczne jest uwzględnienie potrzeb różnych grup gospodarstw rolnych przy planowaniu instrumentów wsparcia.

Równie ważnym aspektem obszarów wiejskich w Polsce, poza funkcjami ekonomicznymi i dobrymi warunkami dla rozwoju społecznego, jest ich rola w zachowaniu i odtwarzaniu walorów krajobrazowych oraz zasobów przyrody, tj. zachowanie dobrego stanu ekologicznego wód i gleb, bogactwa siedlisk i różnorodności biologicznej, a także dziedzictwa kulturowego wsi.

Na podstawie analizy dokonano identyfikacji priorytetów Polski przedstawionych w poniższej tabeli. Z uwagi na to, że w większości wpisują się one w priorytety Wspólnotowe, Krajowy Plan Strategiczny wykazuje spójność z założeniami strategicznymi Wspólnoty w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. Poniżej przedstawiono schemat przeniesienia priorytetów Wspólnotowych na priorytety krajowe w zakresie obszarów wiejskich. Wiele z priorytetów Wspólnotowych dla poszczególnych obszarów odpowiadających osiom priorytetowym ma charakter uniwersalny w obrębie osi i przekłada się na wiele priorytetów krajowych. Priorytety krajowe, choć bardziej szczegółowe, dobrze wpisują się w priorytety UE. Jednocześnie, odzwierciedlają one w pełni specyfikę polskich obszarów wiejskich, z szeroką gamą ich potrzeb.

Obszar (oś)	Priorytety Wspólnotowe	Priorytety Polski
Oś 1 obszar: Konkurencyjność	Kapitał ludzki	Wzrost potencjału ludzkiego
	Transfer wiedzy	Poprawa przygotowania zawodowego
	Modernizacja, innowacja, jakość żywności i przetwórstwa	Poprawa jakości i wydajności produkcji rolnej i leśnej
		Poprawa współpracy i koncentracji zaopatrzenia oraz przetwórstwa; Przygotowanie do wdrażania zasady <i>cross-compliance</i>
	Kapitał rzeczowy	Poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
Oś 2 obszar: Środowisko	Ochrona różnorodności biologicznej	Ochrona różnorodności biologicznej
	Ochrona gleb i wód	Ochrona środowiska, w tym gleb i wód
	Przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatu	Zwiększenie lesistości
Oś 3 obszar: Jakość życia	Poprawa warunków życia	Poprawa poziomu życia
		Ułatwianie dostępności usług
		Poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
	Poprawa możliwości zatrudnienia	Wspieranie przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy
		Wdrażanie lokalnych strategii
Oś 4 obszar Lokalne społeczności	Poprawa zarządzania	Tworzenie lokalnych partnerstw, aktywizacja społeczności
		Wdrażanie lokalnych strategii

Strategia KPS będzie realizowana przy pomocy jednego programu w oparciu o układ osi zdefiniowany w rozporządzeniu Rady 1698/2005.

Zbiorczy proponowany bilans poszczególnych osi został przedstawiony poniżej.

BILANS PROGRAMU - ŚRODKI EFRROW		%	EUR
oś 1	min	10,00%	1 303 008 815,60
	max	65,00%	8 469 557 301,40
	planowane	41,37%	5 390 650 000,00
oś 2	min	25,00%	3 257 522 039,00
	max	80,00%	10 424 070 524,80
	planowane	34,05%	4 436 800 000,00
oś 3	min	10,00%	1 303 008 815,60
	max	65,00%	8 469 557 301,40
	planowane	22,74%	2 962 638 156,00
	w tym oś 3	19,74%	2 572 638 156,00
	w tym oś 4	2,99%	390 000 000,00
Razem osie 1 - 4		100,00%	
oś 4	min	2,50%	325 752 203,90
	max	100,00%	13 030 088 156,00
	planowane	4,83%	630 000 000,00
	w tym realizacja osi 3	2,99%	390 000 000,00
Pomoc techniczna	max	4,00%	521 203 526,24
	planowane	1,51%	199 950 000,00
Razem			13 230 038 156,00

Podział finansowy (%) między osiami został dokonany przy uwzględnieniu poniższych czynników:

1. Konieczność realizacji potrzeb przedstawionych w analizie przy zachowaniu minimalnych alokacji określonych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005.
2. Koszty realizacji poszczególnych instrumentów (inwestycje a kapitał ludzki).
3. Doświadczenie i dane monitoringowe z realizowanych programów: SAPARD, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004 - 2006*.
4. Konieczność uwzględnienia „starych” zobowiązań z okresu programowania 2004-2006, (ok. 2,8 mld EUR).
5. Możliwości komplementarnego finansowania niektórych zadań w ramach Funduszy Strukturalnych.
6. Wyniki konsultacji społecznych.

Jak już wspomniano wcześniej, większość priorytetów Polski jest zgodna z priorytetami Wspólnotowymi, czyli zakłada osiągnięcie wartości dodanej w rozumieniu priorytetów UE.

Podejście programowe, które będzie realizowane na podstawie Krajowego Planu Strategicznego, jest zgodne ze Strategią Rozwoju Kraju na lata 2007–2015.

Strategia wyznacza cele oraz identyfikuje obszary uznane za najważniejsze z punktu widzenia osiągnięcia tych celów, na których koncentrowane będą działania państwa. Uwzględnia jednocześnie najważniejsze trendy rozwoju światowej gospodarki oraz cele, jakie stawia Unia Europejska w odnowionej Strategii Lizbońskiej. SRK nadaje priorytet działaniom, jakie będą podejmowane w latach 2007-2015 w celu realizacji wizji Polski. Dokument został opracowany przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju.

Cele i priorytety Strategii Rozwoju Kraju realizowane będą poprzez działania wynikające z podstawowych dokumentów rządowych (przede wszystkim Krajowy Program Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej). Wiodące znaczenie będzie mieć realizacja Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007–2013 i odpowiednich programów operacyjnych oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Główne kierunki rozwoju gospodarczego UE wyznaczone w ramach Strategii Lizbońskiej mają doprowadzić do zwiększenia konkurencyjności gospodarki europejskiej, szybszego powstawania nowych miejsc pracy i rozwoju zaawansowanych technologii.

Strategia Rozwoju Kraju odpowiada założeniom Krajowego Planu Strategicznego w odniesieniu do rozwoju obszarów wiejskich poprzez nadanie priorytetowego znaczenia w kontekście realizacji odnowionej Strategii Lizbońskiej m.in. następującym zagadnieniom:

1. Ludność i przedsiębiorczość.
2. Rynek pracy.
3. Środowisko i zasoby naturalne.
4. Rozwój gospodarczy.
5. Kultura.
6. Infrastruktura.
7. Zróżnicowanie regionalne.

Założenia obydwu powyższych dokumentów odpowiadają kierunkom wyznaczonym w odnowionej Strategii Lizbońskiej, polegającym na promowaniu zrównoważonego wzrostu gospodarczego, konkurencyjności i zatrudnienia, decydującym o rozwoju społeczno-ekonomicznym, również obszarów wiejskich. Cele te znalazły swoje odzwierciedlenie w przyjętych priorytetach oraz działaniach, przewidzianych do realizacji w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

Program ten będzie wdrażany horyzontalnie, tj. w całym kraju, uwzględniając zróżnicowanie regionalne, poprzez możliwość zróżnicowania kryteriów dostępu, przestrzenne zróżnicowanie wynikające ze specyfiki działań, w tym przede wszystkim poprzez wydzielenie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami ze źródeł rolniczych, obszarów objętych siecią Natura 2000. Istnieje również możliwość podziału środków finansowych dostępnych w ramach wybranych działań na poszczególne województwa w celu zapewnienia równego dostępu do wsparcia. Ważnym elementem regionalizacji wdrażania działań Programu Rozwój Obszarów Wiejskich będzie również wdrażanie pewnych instrumentów przez jednostki samorządu terytorialnego (Urzędy Marszałkowskie) oraz realizowanie podejścia Leader poprzez lokalne grupy działania, w skład których również wejdą przedstawiciele regionów i społeczności lokalnych.

Rozdział 3. Strategia w podziale na osie, włączając ilościowe cele, zamierzenia oraz wykorzystane wskaźniki

Priorytety krajowe, przedstawione w rozdziale 2, odzwierciedlają potrzeby Polski w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i ustanawiają podstawowe sfery, wokół których zostaną zaprogramowane szczegółowe instrumenty wsparcia w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-13 w układzie czterech poniższych osi.

Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego

Biorąc pod uwagę niski stopień specjalizacji gospodarstw rolnych, niedoinwestowanie w zakresie infrastruktury produkcji rolnej i rozdrobnienie struktury obszarowej, które przekłada się na mniejszą efektywność produkcji, konieczne jest zapewnienie odpowiednich instrumentów wsparcia i poniesienie nakładów finansowych na pokrycie kosztów, dostosowujących gospodarstwa rolne do rosnących wymagań wspólnotowych (w tym związanych z ochroną środowiska) oraz wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów unijnych oraz krajów trzecich. W tym celu zostaną zaplanowane działania wspierające proces restrukturyzacji gospodarstw rolnych i wzmocnienie kapitału rzeczowego, przy możliwości ograniczenia wsparcia dla gospodarstw największych.

Ponadto instrumenty wsparcia Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich powinny być skierowane na dalszą poprawę konkurencyjności przemysłu spożywczego, w szczególności w odniesieniu do mikro i małych przedsiębiorstw, oraz wsparcie kreowania wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej.

Poprawa konkurencyjności sektora rolnego będzie również realizowana poprzez zapewnienie wsparcia w zakresie jakości produkcji oraz jej promocji, polepszania infrastruktury wsi i wsparcia tworzenia grup zrzeszających producentów rolnych.

W odniesieniu do zasobów ludzkich na obszarach wiejskich, w Polsce istnieje potrzeba szerokiego wsparcia w zakresie zdobywania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji.

Podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji będzie realizowane poprzez kształcenia zawodowe, działania informacyjne i szkoleniowe oraz umożliwienie korzystania z usług doradczych. Wsparcie to obejmować będzie zarówno sektor rolny jak i leśny.

Dotychczasowe działania prowadzone przez doradztwo na rzecz rolników i mieszkańców wsi, skupione były głównie na przygotowaniu rolników do integracji z UE oraz umożliwieniu korzystania z pomocy ze środków wspólnotowych. W związku z nowymi wyzwaniami istnieje potrzeba zwiększenia zaangażowania doradztwa do podnoszenia kwalifikacji i wiedzy w zakresie nowoczesnego gospodarowania, prośrodowiskowych metod gospodarowania (w tym rolnictwo ekologiczne i integrowane), zarządzania gospodarstwem jako przedsiębiorstwem, stosowania zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*), norm produkcji, zdrowia publicznego, dobrostanu zwierząt, jakości żywności, stosowania dobrej praktyki rolniczej i leśnej zgodnej z ochroną środowiska oraz czynnej ochrony zasobów przyrody.

Poprawa konkurencyjności rolnictwa wymaga koncentracji ziemi przez usprawnienie przepływu gruntów rolnych z gospodarstw nieefektywnych, bądź w ogóle nieużytkowanej rolniczo, do gospodarstw sprawnych. Niezbędna jest także modernizacja techniczna gospodarstw (zarówno o technologiach industrialnych, jak i zrównoważonych), rozwinięcie usług produkcyjnych, tworzenie sprawnych łańcuchów produkcyjno-handlowych zwłaszcza w zakresie produktów markowych, obejmujących wszystkie ogniwa - od laboratoriów naukowych do handlu i gastronomii.

Z kolei, w celu przyspieszenia odpowiednich przekształceń strukturalnych, zostaną zaplanowane instrumenty wsparcia skierowane do młodych rolników, jak również zapewnione zostaną źródła utrzymania osobom w wieku przedemerytalnym, rezygnującym z działalności rolniczej.

Bilans oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego:

W przypadku Polski największy nacisk zostanie położony na działania związane z modernizacją gospodarstw rolnych i przemysłu rolno-spożywczego (ok. 40%) oraz dostosowanie struktury wiekowej rolników i obszarowej gospodarstw rolnych (ok. 45 %). Na pozostałe działania, w tym działania związane z rozwojem kapitału ludzkiego, jakości żywności (ok. 15%).

Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich

Zgodnie z nowoczesną koncepcją modelu rolnictwa, uwzględniającą wyniki Rady Europejskiej z Göteborga, które wprowadziły problematykę zrównoważonego rozwoju jako warunek konieczny do osiągnięcia pozostałych celów dotyczących wzrostu gospodarczego - poza podstawową funkcją, jaką jest produkcja artykułów rolnych - obszary wiejskie pełnią ważną rolę w zakresie ochrony środowiska, w tym ochrony zasobów wodnych i gleb, kształtowania krajobrazu, ochrony i zachowania siedlisk oraz różnorodności biologicznej.

Dobry stan środowiska naturalnego i różnorodność biologiczna Polski wyróżnia się na tle innych krajów Europy. W związku z tym wprowadzone zostaną odpowiednie instrumenty wsparcia oraz zachęty dla rolników, które będą sprzyjały zachowaniu i poprawie stanu siedlisk przyrodniczych i ostoi gatunków, stanowiących dobro publiczne. Cel ten będzie realizowany poprzez bezpośrednie działania, związane z odpowiednimi praktykami rolniczymi w obrębie gospodarstwa, takimi jak promowanie zrównoważonego sposobu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód, kształtowanie struktury krajobrazu, przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo. W tym aspekcie szczególne znaczenie mają obszary objęte siecią Natura 2000 oraz obszary, na których będą realizowane działania zgodne z Ramową Dyrektywą Wodną (2000/60/WE) w zakresie wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przewiduje się uruchomienie działania pt. „Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej”, składającego się ze schematu Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz schematu Płatności związane z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej (program wodnośrodowiskowy).

Działanie to zostanie uruchomione po opracowaniu wymaganych przez KE planów zarządzania lub w innych narzędzi zarządzania tymi obszarami w równoważnej formie – dla obszarów Natury 2000, a także planów gospodarowania wodami dla Płatności związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Tego typu wsparcia będą dodatkowo synergicznie uzupełniane poprzez instrumenty związane z różnicowaniem działalności gospodarczej w kierunku pozarolniczym, np. związane z działalnością turystyczną, rzemieślniczą, usługową, itp.

Zachowanie i dobry stan środowiska obszarów rolnych, w tym osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód i gleb, wiąże się między innymi z utrzymaniem ciągłości ich użytkowania rolniczego, tradycyjnego użytkowania łąk i pastwisk. Dotyczy to także obszarów, gdzie ze względu na utrudnienia wynikające z obecności gruntów słabszej jakości oraz położeniu na stokach oraz w paśmie podgórskim i górskim, jest to mało opłacalne. W rejonach tych istnieje ryzyko marginalizacji i zaprzestania działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości. W związku z tym szczególnie tam konieczne będzie zapewnienie wsparcia dla użytkowania rolniczego. Planowany obszar do objęcia instrumentami

sprzyjającymi unikaniu marginalizacji i zaprzestania działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości pokrywa ponad 53% powierzchni kraju.

Poprawa środowiska i zrównoważone użytkowanie obszarów wiejskich wiąże się nie tylko z gruntami rolnymi, ale również z lasami). W tym celu planowane są instrumenty, które przyczynią się do zwiększenia stopnia lesistości w Polsce, poprzez przeznaczanie gruntów rolnych (użytkowanych i odłogowanych) do zalesienia.

Bilans oś 2: w Polsce działania o charakterze prośrodowiskowym, takie jak program rolnośrodowiskowy oraz wsparcie na obszarach Natura 2000 (przewidziane po opracowaniu planów zarządzania), są istotne z punktu widzenia dobrze zachowanych zasobów naturalnych i związanych z tym możliwości realizacji. Działania te będą promowane zarówno na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych, jak i obszarach zagrożonych nadmierną presją środowiskową ze strony rolnictwa. Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania jest instrumentem bardziej powszechnym i łatwiej dostępnym dla rolników, niż programy rolnośrodowiskowe. Niemniej jednak programy rolnośrodowiskowe będą odgrywały dużo większą rolę niż ma to miejsce obecnie.

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich jest celem, który łączy się zarówno z podstawowymi kierunkami rozwoju ekonomicznego i społecznego gospodarstw rolnych poprzez wzmocnienie potencjału ekonomicznego, restrukturyzację i modernizację, jak i z dobrymi warunkami do życia pod względem jakości środowiska i krajobrazu, infrastruktury społecznej i technicznej.

Instrumenty dostępne w ramach Osi 3 uzupełniają priorytety zdefiniowane w ramach pierwszych dwóch osi i w sposób synergiczny mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich. Pobudzanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich będzie pośrednio wpływać także na możliwość koncentracji produkcji rolniczej i przejścia ludności związanej z rolnictwem do pracy w innych sektorach gospodarki, a co za tym idzie – tworzyć warunki dla przekształceń wewnątrz sektora rolnego, w tym zwłaszcza redukcji bezrobocia ukrytego, powiększania areалу gospodarstw rolnych, ich modernizacji, poprawy konkurencyjności i ukierunkowania rynkowego produkcji.

Pierwsza grupa działań dotyczy różnicowania działalności gospodarczej. W Polsce te działania stanowią ogromną szansę dla mieszkańców obszarów wiejskich, przede wszystkim ze względu na duże zasoby ludzkie i wysoki poziom bezrobocia. Do najważniejszych zadań należy zwiększanie wartości dodanej do produktów np. poprzez konfekcjonowanie, stymulowanie rynku produktów lokalnych i regionalnych, turystyki, handlu, doradztwa, usług,.

W tym kontekście priorytet stanowi zapewnienie pracy i dochodów przez rozwój działalności pozarolniczej. Niskie dochody wynikające z niedostatecznego wykorzystania zasobów pracy rodzin wiejskich to podstawowy problem społeczno-ekonomiczny. Rolnictwo będzie absorbować coraz mniejszy zasób siły roboczej, zaś strategiczna wizja zakłada utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. W związku z tym ciężar zatrudnienia wiejskich zasobów pracy powinny przejmować działalności nierolnicze. Z tego punktu widzenia szczególnie istotne jest wszechstronne wsparcie dla procesu tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na wsi oraz ułatwiania zatrudnienia w lokalnych ośrodkach wiejskich dla osób ze wsi.

W procesach rozwoju obszarów wiejskich szczególna rola przypada właśnie ośrodkom miejskim – jako podstawowym miejscom, w których ludność wiejska może znaleźć miejsca pracy i podwyższyć poziom edukacji i umiejętności oraz znaleźć zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i aspiracji kulturalnych. Szczególne znaczenie w tym kontekście ma wspieranie rozwoju tych funkcji małych miast i wybranych

ośrodków gminnych, które związane są bezpośrednio z procesami restrukturyzacyjnymi na obszarach wiejskich, w tym w szczególności usług zdrowotnych, edukacji na poziomie szkolnictwa średniego, rozwoju małych firm w sektorach pozarolniczych, turystyki przyjazdowej, funkcji uzdrowiskowych.

Drugą grupę stanowią instrumenty mające na celu poprawę jakości życia. Dotyczą one odnowy wsi, poprawy stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. W pełni uwzględniają one ważne funkcje społeczne i kulturalne, co z pewnością przyczyni się do polepszenia jakości życia i może stanowić dodatkowy czynnik, kształtujący przemiany strukturalne i przeciwdziałający depopulacji, a wręcz tworzący silniejsze poczucie identyfikacji mieszkańców z obszarów wiejskich z ich regionem wraz z jego tradycjami i wartościami.

Bilans oś 3: w warunkach Polski zarówno instrumenty sprzyjające tworzeniu miejsc pracy (40% środków osi 3), jak i jakości życia (60% środków osi 3) są ze sobą związane i powinny być realizowane przy zachowaniu komplementarności z działaniami w innych funduszach.

Oś 4: Leader

LEADER jest podejściem przekrojowym, umożliwiającym realizowanie i wdrażanie celów przede wszystkim Osi 3.

Celem Osi 4 jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie potencjału zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja.

Aktywizacja społeczności wiejskich wymaga włączenia do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw partnerów społecznych. Temu przedsięwzięciu służy podejście Leader.

Leader jest podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, polegającym na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. Lokalną Grupę Działania – partnerstwo międzysektorowe, które wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

Takie podejście oddolne wzmocni spójność podejmowanych lokalnie decyzji, podniesie jakość zarządzania i przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich, a także skłoni do stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju regionu.

Budowa lokalnych strategii niesie ze sobą szereg korzyści, wśród których najważniejsze to lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów (ludzkich, naturalnych), dostosowanie kierunków działania do potrzeb podmiotów funkcjonujących na danym obszarze. Ponadto podejście lokalne pomaga w wyznaczeniu pożądanych i najbardziej dopasowanych kierunków rozwoju oraz pozwala na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązania.

Na podstawie liczby złożonych przez beneficjentów wniosków w okresie programowania 2004-2006 wynika, że jest bardzo duże zainteresowanie Leaderem, co świadczy o potrzebie realizacji tego instrumentu, z uwzględnieniem koniecznych zmian w zakresie usprawnienia jego wdrażania. W ramach Pilotażowego Programu Leader + na lata 2004-2006 w ramach Schematu II na liście rankingowej zatwierdzonej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi znalazły się 162 lokalne grupy działania.

Planowane jest objęcie ok. 50% powierzchni obszarów wiejskich spełniających wymogi dla podejścia Leader zakresem działania lokalnych grup działania (LGD), a liczba Lokalnych grup działania powinna

ulec zwiększeniu o ok. 50% w stosunku do liczby LGD powstałych w okresie programowania 2004-2006.

Te wszystkie elementy, jakie ze sobą niesie podejście Leader, z pewnością będą sprzyjać lepszemu wdrożeniu i absorpcji środków w ramach pozostałych osi, ze szczególnym uwzględnieniem osi trzeciej, w ramach której charakter działań i ich podstawowy cel odpowiada idei tworzenia lokalnych strategii rozwoju.

Realizacja osi 4 w dłuższej perspektywie przyczyni się do osiągnięcia celów Odnowionej Strategii Lizbońskiej oraz Strategii z Göteborga w tym: zwiększenia miejsc pracy i zwiększenia różnorodności gospodarczej obszarów wiejskich. Poprzez wdrażanie podejścia LEADER możliwe będzie wzmocnienie kapitału społecznego na wsi, poprawa samoorganizacji i zarządzania na poziomie lokalnym. Jednocześnie wdrażanie oddolnych zintegrowanych strategii lokalnych pozwoli na zapewnienie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w tym zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi.

Bilans os 4: działania własne Lokalnych Grup Działania (LGD) służące właściwemu funkcjonowaniu LGD, nabywaniu umiejętności oraz aktywizacji prowadzonej na obszarze LGD stanowią ok. 20% środków osi 4, natomiast wdrażanie lokalnych strategii rozwoju realizujących cele osi 3 - ok. 80% środków. Oba kierunki są komplementarne i ważne, dlatego też konieczne jest zbudowanie potencjału Lokalnych Grup Działania tak, by mogły one skutecznie realizować lokalne strategie rozwoju i przyczynić się do realizacji celów osi 3. Ze względu na wymiar finansowy, wdrażanie lokalnych strategii będzie miało w długim okresie rosnące znaczenie na obszarze całego kraju.

Tabela 6. Wartości docelowe wskaźników oddziaływania.

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość docelowa
1	Wzrost gospodarczy ¹⁹	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika PKB na 2015 r. – o 50,1% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. ²⁰ (w tym z PROW 0,41%) Wartość bazowa: 236 047 mln EUR ²¹ Wartość docelowa: 356 375 mln EUR ²²
2	Tworzenie miejsc pracy ²³	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. o 2,7% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. Wartość bazowa: 13 854 (tys. osób) ²⁴ Wartość docelowa: 14 226 (tys. osób) ²⁵ Wartość docelowa z PROW: 79,06 (tys. osób) ²⁶
3	Wydajność pracy ²⁷	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. na poziomie 47,8% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. (w tym z PROW 0,49%) Wartość bazowa: 15 070 EUR/osobę ²⁸

¹⁹ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego/ Wrocław / 2007 r.

²⁰ Zmiana poziomów PKB w cenach stałych roku 2000, nieprzeliczona według standardu siły nabywczej (Purchasing Power Standard, PPS). Za pomocą modelu HERMIN możliwe jest przeprowadzanie prognoz dotyczących PKB i jego składowych, jednakże bez uwzględnienia mechanizmu przeliczeniowego PPS (Purchasing Power Standard). Uwzględnienie PPS w dokonywanych symulacjach byłoby możliwe jedynie pod warunkiem, że zarówno dane z Rachunków Narodowych (dotyczące PKB), jak i dane finansowe PROW byłyby dostępne według PPS.

²¹ Wartość PKB w mln PLN w cenach stałych roku 2000 nieprzeliczona według standardu siły nabywczej (PPS), przeliczona na EUR przy zastosowaniu kursu 3,9038 PLN, stanowiącego średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny.

²² w.

²³ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego / Wrocław / 2007 r.

²⁴ Dane dotyczące liczby osób pracujących są wyliczane według metodologii BAEL dla następujących przedziałów wiekowych: Kobiety 15-59, mężczyźni 15-64.

²⁵ jw.

²⁶ Wartość na rok 2013.

		Wartość docelowa: 22 270 ²⁹ EUR/osobę
4	Odwroćenie spadku bioróżnorodności (mierzone Farmland Bird Index) ³⁰	Prognozowany spadek wartości wskaźnika na 2015 r. na poziomie 20% w stosunku do wartości bazowej z 2000 r. Wartości bazowe: 0,8 – 80% (2005 r.); 1,0 – 100% (2000 r.) Wartość docelowa: 0,6 (60%) wartości bazowej z roku 2000 ³¹
5	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych ³²	Wartość bazowa: brak danych Wartość docelowa na 2015 r.: brak danych Wartość docelowa z PROW na 2015 r.: 590 000 ha ³³
6	Poprawa jakości wody ³⁴	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. o 13% w stosunku do wartości bazowej z 2005 r. Wartość bazowa: 48,6 kg N/ha Wartość docelowa: 55 kg N/ha ³⁵
7	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych ³⁶	Prognozowana zmiana wartości wskaźnika na 2015 r. o od 2,05 do 3,04 Mtoe w stosunku do wartości bazowej z 2005 r. Wartość bazowa: 3,9 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe ³⁷

Rozdział 4. Środki finansowe Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (indykatywne alokacje), obejmujące kwoty przeznaczone na Cel Konwergencji

WKŁAD EFRROW* 13 230 038 156,00 euro

*Cały obszar Polski jest objęty celem Konwergencji.

²⁷ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego /Wrocław / 2007 r.

²⁸ Wartość liczona jako poziom Wartości Dodanej Brutto w cenach stałych roku 2000 (w PLN) podzielony przez liczbę osób pracujących. Wartość Dodana Brutto przeliczona na EUR przy zastosowaniu kursu 3,9038 PLN, stanowiącego średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny.

²⁹ jw.

³⁰ Źródło: dane gromadzone w ramach Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych / Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków / Warszawa / 2007 r.

³¹ Wartość docelowa wynika z dotychczasowego przebiegu trendu wskaźnika. Brak wartości docelowej wskaźnika wynikającej z realizacji Programu jest konsekwencją braku danych empirycznych z okresu 2004-2006. Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu.

³² EUROSTAT / Europejska Agencja Środowiska / 2000 r. oraz wyliczenia własne Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi / Warszawa / 2007 r.

³³ Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu. Wartość docelową dla wskaźnika na rok 2015 otrzymano na podstawie danych pozyskanych w procesie monitorowania PROW 2004-2006. Do wyliczeń wykorzystano (z racji na krótki szereg czasowy danych skutkujący brakiem wiarygodnego oraz stabilnego trendu wzrostu) średnioroczny wzrost powierzchni gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych w [ha], objętych wsparciem w ramach PROW 2004-2006. Wartość będzie podlegała weryfikacji oraz aktualizacji w ramach oceny bieżącej PROW 2007-2013.

³⁴ Źródło: ekspertyza „Założenia do prognozy bilansu azotu (N) brutto dla Polski w 2015 r.” / Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy / Puławy / 2007 r.

³⁵ Wartość docelowa wynika z dotychczasowego przebiegu trendu wskaźnika. Brak wartości docelowej wskaźnika wynikającej z realizacji Programu jest konsekwencją wskaźnika braku danych empirycznych z okresu 2004-2006. Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu.

³⁶ Źródło: Strategia rozwoju energetyki odnawialnej / Ministerstwo Środowiska / Warszawa / 2000 r., Rocznik Ochrony Środowiska Głównego Urzędu Statystycznego / Warszawa / 2006 r. oraz wyliczenia własne Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi / Warszawa / 2007 r.

³⁷ Na chwilę obecną, niemożliwe jest oszacowanie wpływu środków z PROW 2007-2013 na wzrost produkcji energii odnawialnej. Wynika to z braku danych z monitorowania PROW 2004-2006 (działania wspierające produkcję energii ze źródeł odnawialnych występują w PROW 2007-2013 po raz pierwszy), bądź ze zbyt krótkiego szeregu czasowego danych (w przypadku wsparcia specjalistycznych upraw rolnych dla energetyki – wierzby Salix sp. oraz róży bezkolcowej Rosa multiflora w ramach działania 9. „Uzupełnienie płatności obszarowych” w PROW 2004-2006). Zakłada się, że wartość docelowa wskaźnika wynikająca z realizacji Programu, mierzona wzrostem odsetka produkcji energii ze źródeł odnawialnych, będzie wprost proporcjonalna do stopniowego powiększania się ilości wypłaconych środków na projekty sprzyjających wykorzystaniu OZE w ramach odpowiednich działań PROW 2007-2013. Wartość bazowa oraz docelowa wynikająca z realizacji Programu będzie oszacowywana i weryfikowana w ramach oceny bieżącej PROW 2007-2013.

Rozdział 5. Wewnętrzna oraz zewnętrzna spójność KPS

Wewnętrzna spójność KPS – synergia pomiędzy osiami

Instrumenty dostępne w ramach poszczególnych osi uzupełniają się wzajemnie i w sposób synergiczny mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich. Główne oddziaływania synergiczne pomiędzy osiami zostały przedstawione poniżej:

Oś 1 i oś 2 - szkolenia i doradztwo dla rolników w zakresie ochrony środowiska, które wiążą się z inwestycjami prośrodowiskowymi, umożliwiają wytwarzanie produktów o wysokiej jakości (np. ekologicznych) i ochronę środowiska;

Oś 1 i oś 3 – zwiększenie wartości dodanej produkcji rolnej (przetwórstwo) i tworzenie miejsc pracy, produkty wysokiej jakości i turystyka (różnicowanie), różnicowanie działalności i wykorzystanie doradztwa;

Oś 1 i oś 3 – wsparcie dla wykorzystania energii odnawialnej, przeciwdziałanie zmianom klimatu

Oś 2 i oś 3 – ochrona krajobrazu i różnorodności biologicznej, ma wpływ na różnicowanie (np. turystyka) oraz na jakość życia (poprawa jakości wody, środowiska i krajobrazu), usługi dla ludności (np. gospodarka wodno-ściekowa) – wpływają na środowisko;

Oś 3 i oś 1 – tworzenie dostępu do rynku i warunków do działania przedsiębiorstw, usługi dla ludności, infrastruktura, jakość życia, tworzenie nowych miejsc pracy w osi 3 zmniejsza nadwyżkę siły roboczej w rolnictwie;

Oś 4 a pozostałe osie – aktywizacja lokalnych społeczności wpływa na realizację celów wszystkich osi, np. ochrona krajobrazu czy wartości kulturowych, wytwarzanie lokalnych produktów tradycyjnych wpływa na podtrzymanie i rozwój tożsamości społeczności lokalnej.

Spójność z unijnymi dokumentami o charakterze strategicznym

Priorytety wskazane w Krajowym Planie Strategicznym są ściśle związane z celami określonymi w Strategicznych Wytycznych dla Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 – 2013 (*Community Strategic Guidelines for Rural Development*). W związku z tym wsparcie w ramach poszczególnych działań ma tworzyć wartość dodaną na szczeblu Unii Europejskiej.

Krajowy Program Reform, który wpisuje się w założenia Krajowego Planu Strategicznego, odzwierciedla kierunki wyznaczone w odnowionej Strategii Lizbońskiej, polegające na promowaniu zrównoważonego wzrostu gospodarczego, konkurencyjności i zatrudnienia. W największym stopniu do realizacji tego dokumentu przyczyniają się następujące priorytety: poprawa potencjału ludzkiego, tworzenie miejsc pracy, poprawa usług i wzrost infrastruktury, w mniejszym poprawa jakości i wydajności produkcji rolnej oraz poprawa przetwórstwa.

Założenia Planu uwzględniają wytyczne, będące wynikami posiedzeń Rady Europejskiej z Goeteborga, które podkreślają problematykę zrównoważonego rozwoju jako warunek konieczny do osiągnięcia pozostałych celów dotyczących wzrostu gospodarczego oraz odnoszą się do wyznaczonych na poziomie wspólnotowym działań na rzecz rolnictwa ekologicznego (*Action Plan for Organic Farming*), ostatniego Komunikatu Komisji Europejskiej na temat energii odnawialnej (*Communication on Renewable Energy*) oraz na temat zmian klimatycznych. Cele wskazane w Goeteborgu są realizowane przede wszystkim poprzez działania osi 2, chociaż przedsięwzięcia wskazane w pozostałych osiach muszą gwarantować pozytywny wpływ na środowisko.

W nawiązaniu do priorytetowych kierunków działania określonych w przyjętym VI Programie działań Unii Europejskiej w dziedzinie środowiska, został opracowany dokument „Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010”, który wpisuje się

również w funkcjonującą w tej dziedzinie praktykę Unii Europejskiej, w której średniookresowe programy działań Wspólnoty na rzecz środowiska są sporządzane od wielu lat. Działania skierowane na ochronę istniejących zasobów przyrodniczych na obszarach wiejskich oraz zapobieganie ekologicznym skutkom intensyfikacji rolnictwa, w ramach osi 2, stanowią element realizacji celów zapisanych w VI programie działań do 2010 roku. Zapisy Ramowej Dyrektywy Wodnej, jak również działania realizowane na obszarach sieci Natura 2000, znajdują odzwierciedlenie w szczególności w działaniach osi 2. Plan odzwierciedla również cele zapisane w Tematycznej Strategii w zakresie ochrony gleb (*Thematic Strategy for Soil Protection*), w formie działań osi 2, które mają zapobiegać degradacji i erozji gleb. Polityka energetyczna określa podstawowe kierunki i zasady działania umożliwiające realizację celów w zakresie dynamicznego wykorzystania odnawialnych źródeł energii w perspektywie do 2025 roku.

Zagadnienia związane z realizacją ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych wynikające z zapisów rozporządzenia Rady WE *Forest Focus* oraz Krajowego Programu Zwiększania Lesistości, jako instrument wdrażania Strategii Leśnej (*EU Forest Strategy*), znajdują odzwierciedlenie w działaniach osi 2.

Spójność z krajowymi dokumentami o charakterze strategicznym

Krajowy Plan Strategiczny jest zgodny ze strategicznymi dokumentami krajowymi dotyczącymi sektora rolnego oraz obszarów wiejskich. W szczególności dokument ten jest zgodny z Programem Działań Rządu Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie rolnictwa i obszarów wiejskich (Cele I i II rzędu). Priorytety, które są wyszczególnione w KPS, są w stosunku do siebie komplementarne, a wachlarz wsparcia uwzględnia potrzeby różnych grup gospodarstw funkcjonujących w polskich obszarach wiejskich. Priorytety, a w konsekwencji proponowane formy wsparcia we wszystkich osiach są ze sobą komplementarne i stanowią szeroką ofertę, z której producenci rolni mogą korzystać stosownie do możliwości gospodarstw, lokalizacji, potencjału przyrodniczego i społecznego oraz możliwości inwestycyjnych. Wsparcia na rzecz poprawy konkurencyjności oraz ochrony wartości środowiskowych i przyrodniczych będą synergicznie uzupełniane poprzez instrumenty związane z różnicowaniem działalności gospodarczej w kierunku pozarolniczym, np. związane z działalnością turystyczną, rzemieślniczą, usługową, itp.

Dodatkowo kierunki rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, wraz z długofalową strategią działań zarysowane są w innych dokumentach krajowych o charakterze strategicznym, wśród których należy wymienić:

- Strategię Rozwoju Kraju 2007 – 2015 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego)

W dokumencie tym uwzględniono zasady zrównoważonego rozwoju, czyli równorzędne traktowanie trzech podstawowych filarów: gospodarczego, społecznego i środowiskowego. Strategia Rozwoju Kraju jest podstawą do przygotowania Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, programów operacyjnych na lata 2007-2013 oraz rządowych i samorządowych programów rozwoju;

- Projekt Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO) (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2006)

Dokument ten określa główne cele i priorytety rozwojowe Polski w obszarze polityki spójności. Jednym z celów NSRO jest cel 6 pt.: „Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

- Krajowy Program Reform na lata 2005-2008 (Ministerstwo Gospodarki, 2005)
- Krajowy Program Ramowy (Ministerstwo Nauki i Informatyzacji, 2005)

Dokument określający priorytetowe obszary oraz kierunki badań naukowych i prac rozwojowych o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju społecznego i gospodarczego kraju z punktu widzenia przyspieszenia procesów rozwojowych. Jednym z nich jest obszar *Rolnictwo i żywność*, obejmujący zagadnienia wielodyscyplinarne, w szczególności dotyczące zasad produkcji żywności oraz oceny jakości i oddziaływania na organizm ludzki, a także bezpieczeństwa.

- „Polityka Ekologiczna Państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010” (Ministerstwo Środowiska, 2002)

Dokument ten obejmujący lata 2003-2006 oraz 2007-2010 należy traktować jako aktualizację i uszczegółowienie długookresowej „II Polityki ekologicznej państwa”, przede wszystkim w nawiązaniu do priorytetowych kierunków działania określonych w przyjętym ostatnio VI Programie działań Unii Europejskiej w dziedzinie środowiska.

Dostosowana do wymagań nowej ustawy „Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010” wpisuje się również w funkcjonującą w tej dziedzinie praktykę Unii Europejskiej, w której średniookresowe programy działań Wspólnoty na rzecz środowiska są sporządzane od wielu lat. Aktualny, wspomniany już szósty program takich działań obowiązuje do 2010 r.

- „Krajowy Program Zwiększania Lesistości” (Ministerstwo Środowiska, 2003)

Program ten zawiera wskazania odnośnie sposobu zagospodarowania tych gruntów określając zakres zadań dla wszystkich instytucji i jednostek zaangażowanych w jego realizację. Skala gruntów przeznaczonych do zalesienia jest oceniana w perspektywie 2050 roku na poziomie do 1,5 mln ha gruntów rolnych. Natomiast w bliższej perspektywie, czyli w latach 2001- 2020 liczba ha gruntów do zalesienia wyniesie ok. 700 tys. ha.

- „Krajowa strategia ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej” (Ministerstwo Środowiska, 2003)

Cel działań Strategii podejmowanych we wszystkich sferach działalności człowieka (gospodarczej, ekonomicznej, naukowo-badawczej, prawnej i edukacyjnej) powinien służyć osiągnięciu celu nadrzędnego, jakim jest zachowanie całego rodzimego bogactwa przyrodniczego oraz zapewnienie trwałości i możliwości rozwoju wszystkich poziomów jego organizacji (wewnątrzgatunkowego, międzygatunkowego i ponadgatunkowego). Strategia wskazuje na szereg działań związanych z gospodarką rolną, które będą realizowane m.in. poprzez instrumenty Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

- „Strategia dla przemysłu drzewnego do 2006 roku” (Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, 2003)

Ma na celu stworzenie warunków umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie i rozwój krajowego przemysłu drzewnego oraz przedstawia sytuację tego sektora oraz wskazuje jego mocne i słabe strony wynikające z dotychczasowego przebiegu transformacji, a na tym tle niezbędne działania dla poprawy możliwości konkurencyjności na jednolitym rynku europejskim. Planowane jest opracowanie kolejnego dokumentu obejmującego okres do roku 2010.

- „Polityka energetyczna Polski” (Ministerstwo Gospodarki i Pracy, 2005)

Polityka określa podstawowe kierunki i zasady działania umożliwiające realizację zadań w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii w perspektywie do 2025 roku.

- „Strategia Gospodarki Wodnej” (Ministerstwo Środowiska, 2005)

Strategia określa podstawowe kierunki i zasady działania umożliwiające realizację idei trwałego i zrównoważonego rozwoju w gospodarowaniu zasobami wodnymi w Polsce. Cel ten ma być osiągnięty przez zbudowanie sprawnie działającego systemu, który wykorzystując mechanizmy prawne oraz instrumenty ekonomiczne, będzie zapewniał utrzymanie dobrego stanu wód, a w szczególności ekosystemów wodnych i od wody zależnych, pozwalał na zaspokojenie uzasadnionych potrzeb wodnych, zwiększał bezpieczeństwo powodziowe kraju i chronił go przed skutkami suszy.

Zagadnienia związane z realizacją ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych wynikające z zapisów rozporządzenia Rady WE *Forest Focus* nie zostały opracowane w formie odrębnego dokumentu strategicznego. Zadania związane z profilaktyką i ochroną przeciwpożarową obszarów leśnych zostały zaimplementowane wprost do polskiego systemu prawnego poprzez nowelizację ustawy o lasach oraz opracowanie i publikację realizowane w ramach bieżących zadań służb odpowiedzialnych za profilaktykę i bezpieczeństwo pożarowe lasów w Polsce.

Spójność Krajowego Planu Strategicznego z Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2007) określają główne cele i priorytety rozwojowe Polski w obszarze polityki spójności. Jednym z sześciu celów NSRO jest wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich.

W celu zapewnienia koordynacji między instytucją zarządzającą PROW oraz instytucjami zarządzającymi programami operacyjnymi, dla których podstawą jest NSRO, w dokumencie tym zapisano, że „Minister Rozwoju Regionalnego we współpracy z Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi będzie koordynował spójność zapisów w sektorowych i regionalnych programach operacyjnych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich.”

W związku z tym, na etapie prac nad programami operacyjnymi, przedstawiciele Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz przedstawiciele Ministra Rozwoju Regionalnego jak i innych instytucji pośredniczących brali udział w pracach grup roboczych pracujących nad poszczególnymi programami. Niezależnie od tego przedstawiciele tych instytucji będą reprezentowani w komitetach monitorujących, zarówno programów w ramach Polityki Spójności, jak i Wspólnej Polityki Rolnej.

Analiza sytuacji w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, jak również regulacje prawne dotyczące Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich wskazują, że dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce niezbędne jest wykorzystanie działań wykraczających poza możliwości, jakie stwarzają instrumenty współfinansowane przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. W celu uzupełnienia zakresu wsparcia, niezbędnego z punktu widzenia identyfikowanych potrzeb wsi, koniecznym jest wykorzystanie instrumentów, w ramach pozostałych polityk wspólnotowych, w tym w szczególności polityki spójności.

Przemiany strukturalne w rolnictwie powodują zmniejszanie się liczby zarówno gospodarstw rolnych, jak i osób pracujących w rolnictwie. W związku z tym konieczne jest prowadzenie działań, które pozwolą mieszkańcom obszarów wiejskich w szerszym zakresie znaleźć zatrudnienie i źródła dochodów poza rolnictwem bez konieczności zmiany miejsca zamieszkania.

Za czynniki oddziałujące na szanse rozwojowe obszarów wiejskich uznano: rolnictwo i gospodarkę żywnościową, infrastrukturę techniczną wsi (wodociągi, kanalizacje, drogi), środowisko, zasoby naturalne i dziedzictwo kulturowe, szanse edukacyjne mieszkańców obszarów wiejskich, przedsiębiorczość i atrakcyjność inwestycyjną, dostępność dla mieszkańców wsi informacji i technik nowoczesnego komunikowania się oraz jakość i dostępność usług publicznych, a także dostępność dla

mieszkańców obszarów wiejskich centrów rozwoju gospodarczego i głównych szlaków komunikacyjnych.

Tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem osiągalnych dla mieszkańców obszarów wiejskich wymaga podjęcia skoordynowanych działań z wykorzystaniem nie tylko instrumentów Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, ale także w ramach polityki spójności z wykorzystaniem instrumentów Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego; obejmujących:

- wsparcie samozatrudnienia i mikroprzedsiębiorstw;
- zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich i pozyskiwanie zewnętrznych inwestorów;
- poprawę powiązań komunikacyjnych pomiędzy centrami rozwoju gospodarczego a obszarami wiejskimi, które umożliwią zwiększenie wahadłowej mobilności przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich i skorzystanie z rynku pracy w tych centrach;
- wsparcie kształcenia ogólnego i zawodowego, w tym i ustawicznego mieszkańców obszarów wiejskich, co umożliwi zwiększenie ich mobilności zawodowej.

W celu osiągnięcia efektu synergii 16 programów regionalnych, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Innowacyjna Gospodarka oraz PO Rozwój Polski Wschodniej, współfinansowanych przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Fundusz Spójności oraz PO Kapitał Ludzki, współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny, powinny wspierać rozwój obszarów wiejskich w zakresie, w jakim wynika to z NSRO.

Wyżej wymienione programy powinny w miarę możliwości uwzględniać, kierunki wsparcia, istotne również dla rozwoju obszarów wiejskich, ujęte w następujących kategoriach:

1. Rozwój i poprawa lokalnej infrastruktury.
2. Rozwój przedsiębiorczości i zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich.
3. Inwestowanie w kapitał ludzki i wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców wsi.
4. Poprawa jakości i zwiększenie dostępności usług publicznych na obszarach wiejskich.
5. Rozszerzenie zasięgu oddziaływania największych centrów rozwoju gospodarczego na obszary wiejskie poprzez zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców obszarów wiejskich.
6. Wykluczenie społeczne w dawnych Państwowych Gospodarstwach Rolnych (PGR) oraz obszary zależne od rybołówstwa.

W związku z tym, że zakres pomocy, zwłaszcza w przypadku osi trzeciej – „podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich i dywersyfikacja ekonomiczna obszarów wiejskich” oraz osi 4 Leader, może potencjalnie pokrywać się z zakresem wsparcia w ramach programów współfinansowanych przez fundusze strukturalne, wypracowywane są wspólnie, przez wszystkie instytucje zarządzające i pośredniczące programami w ramach Polityki Spójności oraz PROW 2007-2013, linie demarkacyjne. W zależności od działania, zakresu wsparcia oraz potencjalnych beneficjentów będą one oparte na definicji beneficjenta, granicy administracyjnej, zakresie pomocy lub skali projektu. Poprawność zarządzania, w zależności od instrumentów wsparcia, koordynowana będzie na poziomie regionalnym poprzez samorząd województwa bądź poprzez ARiMR. Samorządy województw jako podmioty zaangażowane we wdrażanie PROW 2007-2013, jak i regionalnych programów operacyjnych, czy też Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki będą mogły sprawnie przeprowadzać kontrole krzyżowe oraz eliminować ryzyko podwójnego finansowania. W zakresie kontroli krzyżowych samorządy województw

będą ściśle współpracować z ARiMR. Ponadto poza kontrolami krzyżowymi, podwójne finansowanie projektów lub ich części zapewni system stemplowania faktur.

Natomiast w ramach osi 3 PROW 2007-2013 zakłada się następującą linię demarkacyjną z innymi programami:

Działanie pt.: **Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej**

Projekty:

- w **zakresie zaopatrzenia w wodę i gospodarkę ściekową** w ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.

W regionalnych programach operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji indywidualne projekty oznaczone w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych dotyczące oczyszczania ścieków oraz zaopatrzenia w wodę w aglomeracjach do 15 000 Równoważnej Liczby Mieszkańców (RLM), z wyłączeniem obszarów wspieranych w ramach PROW.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko realizowane będą projekty finansowane ze środków Funduszu Spójności w aglomeracjach od 15 000 RLM. W przypadku projektów, w których występuje tylko jeden beneficjent środków oraz projekt dotyczy kompleksowego rozwiązania problemów gospodarki wodno-ściekowej na danym obszarze, dopuszcza się włączenie do zakresu przedsięwzięcia zadań realizowanych w aglomeracjach o RLM od 2 000 do 15 000 RLM.

- w **zakresie tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych** w ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys. Projekty będą mogły obejmować jedną lub więcej miejscowości w tych gminach przy czym wsparcie nie dotyczy projektów z zakresu tworzenia i modernizacji wysypisk.

W regionalnych programach operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji projekty w zakresie gospodarki odpadami przewidziane w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami i są to przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi na obszarach nie objętych PROW i obsługujące do 150 tys. mieszkańców. Wyjątek stanowią projekty dotyczące wysypisk, które mogą być realizowane we wszystkich miejscowościach.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko planowane są do realizacji ze środków Funduszu Spójności instalacje obsługujące powyżej 150 000 mieszkańców. Realizowane będą duże projekty konkursowe, ze szczególnym uwzględnieniem kryteriów gotowości do realizacji. Projekty powinny być spójne z Krajowym Planem Gospodarki Odpadami oraz Wojewódzkimi Planami Gospodarki Odpadami.

- w **zakresie wytwarzania, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej oraz energii wytworzonej ze źródeł odnawialnych**

W ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty dotyczące jedynie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5

tys. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 3 mln zł.

Natomiast w PROW 2007-2013 nie przewiduje się realizacji projektów z zakresu wytwarzania, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej.

W ramach regionalnych programów operacyjnych ze środków EFRR przewidywane jest finansowanie projektów dotyczących lokalnej i regionalnej infrastruktury przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej, w tym budowę nowych oraz modernizację istniejących sieci ciepłowniczych, budowę małych i średnich jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu, termomodernizację budynków użyteczności publicznej. Dodatkowo planuje się budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury służącej do produkcji i przesyłu energii odnawialnej, inwestycje wykorzystujące nowoczesne technologie oraz know-how w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, oraz budowę i modernizację sieci elektroenergetycznych umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. W ramach programów realizowane będą projekty, których koszt został określony maksymalnie do 20 mln PLN. (na obszarach nie objętych PROW), natomiast na obszarach objętych PROW, koszt realizacji projektu został określony na poziomie od 3 do 20 mln PLN.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko realizowane będą kompleksowe projekty z zakresu modernizacji sieci dystrybucyjnych wysokiego, średniego i niskiego napięcia (projekty mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej, ograniczenie strat sieciowych i przerw w zasilaniu odbiorców). W ramach programu będą realizowane inwestycje dotyczące: budowy nowych oraz modernizacji istniejących systemów dystrybucji ciepła użytkowego; budowy lub modernizacji jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu oraz zastępowania jednostek wytwarzania ciepła jednostkami wytwarzania energii w skojarzeniu; termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne.

W zakresie energii odnawialnej zaplanowane zostały do realizacji projekty finansowane ze środków Funduszu Spójności dotyczące budowy lub zwiększenia mocy jednostek wytwarzania energii elektrycznej wykorzystujących energię wiatru, wody w małych elektrowniach wodnych do 10 MW, biogazu i biomasy oraz wytwarzania ciepła przy wykorzystaniu energii geotermalnej i słonecznej oraz budowa zakładów produkujących urządzenia do wytwarzania energii z odnawialnych źródeł energii w ww. typach jednostek oraz w jednostkach kogeneracyjnych przy wykorzystaniu wyłącznie biomasy lub energii geotermalnej oraz budowy i modernizacji sieci umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych do Krajowego Systemu Elektroenergetycznego.

Ponadto w ramach PO IŚ realizowane będą inwestycje z zakresy budowy instalacji do produkcji biokomponentów i biopaliw stanowiących samoistne paliwa, z wyłączeniem produkcji bioetanolu i czystego oleju roślinnego (tj. produktów rolnych określonych w załączniku I do TWE) oraz budowa zakładów produkujących urządzenia do wytwarzania biokomponentów i biopaliw w ww. typach jednostek. Wartość realizowanych projektów wynosi powyżej 20 mln PLN.

Działanie pt.: ***Odnowa i rozwój wsi***

Projekty w zakresie Działania w ramach PROW 2007-2013 realizowane będą w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys. Beneficjentami będą gminy, instytucje kultury (dla których organizatorem są jednostki samorządu terytorialnego), kościoły lub związki wyznaniowe, organizacje

pozarządowe o statusie organizacji pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.), której cele statutowe są zbieżne z celami działania „Odnowa i rozwój wsi”.

Natomiast w ramach PO „ZRSR i NOR” realizowane będą inwestycje w zakresie remontu, przebudowy i wyposażenia obiektów, bezpośrednio związanych z rybactwem i dziedzictwem architektonicznym lub służące utrzymaniu atrakcyjności obszarów zależnych głównie od rybactwa (np. muzea rybackie, tradycyjne maszoperie, „domy rybaka”, osady rybackie, etc.).

W ramach regionalnych programów operacyjnych, ze środków EFRR, planowane są do realizacji inwestycje: na obszarach objętych PROW 2007-2013 – małe projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 500 tys. PLN; na obszarach nie objętych PROW 2007-2013 – bez dolnej granicy wartości projektu.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko finansowanego ze środków EFRR planowane są projekty o znaczeniu ponadregionalnym w obszarach: rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury, rozwoju infrastruktury szkolnictwa artystycznego oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego (w tym projekty dotyczące obiektów umieszczonych na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii).

W zależności od typu projektu minimalna wartość projektu to 4 albo 20 mln PLN. Beneficjentem, w zależności od typu projektu będą instytucje kultury państwowe, samorządowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, j.s.t., kościoły i związki wyznaniowe, archiwa państwowe, przedsiębiorstwa państwowe nie działające w celu osiągnięcia zysku (dotyczy tylko tych podmiotów, których działalność związana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego, realizujących projekty dotyczące obiektów znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomnik Historii), dopuszczone w działaniu typy szkół i uczelni artystycznych oraz partnerstwa związane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Dodatkowo w PO Innowacyjna Gospodarka wspierane będą kompleksowe projekty z zakresu budowy produktów turystycznych o zasięgu ponadregionalnym, w tym: budowa nowych kompleksowych liniowych produktów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym oraz projekty polegające na łączeniu istniejących atrakcji turystycznych wspartych w ramach RPO lub innych źródeł w produkty turystyczne o charakterze liniowym i ponadregionalnym. Projekty będą musiały być realizowane na terenie m.in. dwóch województw, lub będą musiały charakteryzować się unikatowością w skali europejskiej potwierdzonej wpisem do rejestru (z wyłączeniem projektów dotyczących obiektów z listy Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii). Ponadto konieczna jest kooperacja podmiotów w zakresie realizowanego projektu.

Beneficjentami będą podmioty, których działalność ma charakter ponadregionalny i posiadają doświadczenie w realizacji projektów ponadregionalnych. Wartość projektu będzie wynosiła co najmniej 20 mln PLN.

Ponadto w PO Rozwój Polski Wschodniej zaplanowano budowę i modernizację infrastruktury targowej, wystawienniczej, kongresowej i konferencyjnej umożliwiającej realizację imprez o charakterze ponadregionalnym i międzynarodowym. Beneficjentami będą jednostki samorządu terytorialnego, związki, stowarzyszenia j.s.t. oraz inne spółki prawa. Całkowita wartość projektu – powinna wynosić co najmniej 20 mln PLN.

Działanie pt.: ***Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw***

W ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.,

Kryterium to nie będzie dotyczyć grup producentów rolnych oraz wstępnie uznanych grup owoców i warzyw i organizacji producentów owoców i warzyw oraz podmiotów świadczących usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa. Zakres pomocy będzie określony wg PKD. Ponadto beneficjentem będzie: osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która prowadzi działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób, i mające obrót nieprzekraczający równowartości w zł 2 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w okresie realizacji Programu nie może przekroczyć 300 tys. PLN. W przypadku przetwórstwa produktów rolnych (objętych załącznikiem nr 1 do TWE) lub jadalnych produktów leśnych, maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w okresie realizacji Programu, wynosi 100 tys. PLN.

Natomiast w ramach PO „ZRSR i NOR” pomoc będzie realizowana w powiatach leżących na terenie „obszarów zależnych głównie od rybactwa” i będzie skierowana na realizację inwestycji związanej z restrukturyzacją i reorientacją działalności gospodarczej, w szczególności poprzez propagowanie ekoturystyki, pod warunkiem, że działania te nie powodują zwiększenia nakładu połowowego. Z pomocy będą mogły korzystać tylko osoby pracujące w sektorze rybactwa albo posiadające pracę związaną z tym sektorem.

W ramach regionalnych programów operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji inwestycje w zakresie wsparcia rozwoju istniejących mikroprzedsiębiorstw, na obszarach nie objętych PROW wspierana będzie każda działalność, natomiast na obszarach objętych PROW wspierana będzie działalność nie objęta rozporządzeniem MRiRW.

Dodatkowo w PO Kapitał Ludzki zaplanowano:

- dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej;
- promocja samozatrudnienia;
- doradztwo oraz szkolenia umożliwiające nabycie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej.

Priorytetowe obszary wsparcia oraz kryteria finansowe określi Instytucja Pośrednicząca (samorząd województwa).

Ponadto w PO Innowacyjna Gospodarka zakłada się wsparcie na inkubowanie przedsiębiorstw innowacyjnych bez określenia branży działalności. Instrument jest przewidziany do realizacji wyłącznie na poziomie krajowym. Dodatkowo wspierane będzie inicjowanie działalności mikro i małych przedsiębiorstw działających do 1 roku, w zakresie świadczenia e-usług, w tym na potrzeby lokalnych społeczności oraz usługi elektroniczne między przedsiębiorcami.

W ramach PO Rozwój Polski Wschodniej zakłada się:

- budowę i rozbudowę parków przemysłowych, parków technologicznych, inkubatorów głównie technologicznych, centrów doskonałości, centrów transferu technologii, ośrodków innowacji;
- przygotowanie terenów do działalności inwestycyjnej związanej z parkami technologicznymi i przemysłowymi oraz inkubatorami;

- kompleksowe przygotowanie terenu pod inwestycje produkcyjne oraz sferę nowoczesnych usług i produkcji;
- kompleksowe projekty z zakresu promocji Polski Wschodniej - przedstawiające Polskę Wschodnią jako miejsce atrakcyjne pod względem gospodarczym i inwestycyjnym, na szczeblu ponadregionalnym i międzynarodowym.

Beneficjentami będą: jednostki naukowe, jednostki samorządu terytorialnego, związki, stowarzyszenia j.s.t., instytucje wspierające rozwój innowacyjny regionu, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Instytucja Zarządzająca, Organy administracji rządowej, instytucje ważne dla regionów z punktu widzenia rozwoju regionalnego – urzędy statystyczne, biura planowania przestrzennego, instytucje otoczenia biznesu i innowacji.

Wysokość pomocy została określona na poziomie – co najmniej 4 mln PLN w przypadku przygotowania terenu pod inwestycje, a w przypadku pozostałych projektów – co najmniej 12 mln PLN.

Niezależnie od wyznaczenia linii demarkacyjnych, w przypadku projektów, szczególnie tych, w których potencjalnie może jednak wystąpić zagrożenie nakładania się zakresu wsparcia, będą wymagane od beneficjenta stosowne oświadczenia o wykorzystywaniu jednego źródła finansowania na realizację przedsięwzięcia.

W ramach realizacji wyżej wymienionych kierunków wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, programy operacyjne mogą zawierać wydzielone działania skierowane do obszarów wiejskich lub w ramach działań ogólnych, w kryteriach selekcji projektów lub w kryteriach dostępu kryteria, które nie będą dyskryminowały obszarów wiejskich. Zakres pomocy, w ramach sektorowych programów operacyjnych, powinien w miarę możliwości obejmować działania ponadregionalne, które będą oddziaływać również na rozwój gospodarczy i podwyższenie standardu życia na obszarach wiejskich.

Inne instrumenty wsparcia, w tym EFRG

Poza ww. Programami, w Polsce będzie realizowany Program Operacyjny „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013”, który określa krajowe cele strategiczne spójne ze Wspólną Polityką Rybacką w zakresie rozwoju rybołówstwa w latach 2007-2013, uwzględniając przede wszystkim zrównoważoną eksploatację zasobów rybackich, podaż i równowagę rynkową, zrównoważony rozwój akwakultury, rozwój i konkurencyjność sektora rybołówstwa, kapitał ludzki oraz terytorialny wymiar polityki rybackiej, ochronę środowiska ze szczególnym uwzględnieniem środowiska wodnego, właściwe zarządzanie polityką rybacką.

Realizację celów Programu Operacyjnego „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013” mają zapewnić działania ujęte w pięciu priorytetach, z których w kontekście obszarów wiejskich należy podkreślić zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa oraz rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, pomoc udzielana w ramach PROW 2007-2013 uzupełnia wsparcie określone dla Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji i nie może obejmować działań przewidzianych w ramach tego Funduszu a w szczególności instrumentów, które są elementem Wspólnej Organizacji Rynków.

Dlatego też zostanie zapewnione by nie pokrywał się zakres działań finansowanych ze środków Wspólnoty. W szczególności odnosi się to do wsparcia grup producenckich na rynku owoców i warzyw czy pomocy z funduszu restrukturyzacyjnego dla regionów objętych restrukturyzacją przemysłu cukrowniczego. Polska zapewni również spójność działań promocyjno-informacyjnych na temat produktów rolnych oraz Wspólnej Polityki Rolnej.

Od 2009 roku Polska wdroży pełen instrument *cross-compliance*, warunkujący uzyskanie płatności bezpośrednich, który składa się z trzech grup wymagań o charakterze rolnośrodowiskowym (pierwsze dwa stosowane są w Polsce już od 2004 roku):

- utrzymanie całego obszaru gospodarstwa w dobrej kulturze rolnej (*Good Agricultural i Environmental Conditions* GAEC) służącej zrównoważonemu gospodarowaniu ziemią,
- utrzymanie powierzchni trwałych użytków zielonych na poziomie z maja 2004, mający na celu niedopuszczenie do zanikania łąk i pastwisk
- spełnienie ustawowych warunków gospodarowania (SMR) w sprawie ochrony środowiska przewidujące spełnienie następujących dyrektyw dotyczących ochrony wód, siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, dzikiego ptactwa i gleby.

Polska zapewni przejrzystość i odpowiedni stopień wymagań *cross-compliance* oraz warunkujących otrzymanie płatności w ramach osi 2.

Rozdział 6. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich

Podstawę Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich stanowią zapisy Rozporządzenia Rady (WE) 1698/05 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Zasięg funkcjonowania sieci obejmuje terytorium całego kraju.

Celem istnienia Sieci jest prowadzenie działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, poprzez wymianę i rozpowszechnianie informacji na ich temat wśród wszystkich zainteresowanych partnerów, identyfikację i analizę dobrych praktyk, wymianę istotnych dla rozwoju obszarów wiejskich doświadczeń oraz transfer „*know-how*” w tym zakresie. Dodatkowo Sieć może współuczestniczyć

w przygotowaniu programów szkoleń dla lokalnych grup działania i stanowić istotne narzędzie pomocy dla współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej.

Polska sieć obszarów wiejskich będzie stanowić element Europejskiej Sieci Obszarów Wiejskich. Będzie przyczyniać się do wymiany informacji i doświadczeń na poziomie wspólnotowym.

Polska sieć obszarów wiejskich będzie miała charakter otwarty (schemat przedstawiony w Załączniku nr 15). Skupiać będzie podmioty, które przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich oraz mają w sposób bezpośredni lub pośredni wpływ na lepsze wykorzystanie instrumentów Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Będą to przede wszystkim samorządy regionalne województw, gmin i powiatów, organizacje branżowe, izby rolnicze, instytuty resortowe, organizacje pozarządowe, jednostki badawczo-rozwojowe, lokalne grupy działania oraz sieci i porozumienia wymienionych jednostek.

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich w Polsce będzie posiadać jednostkę centralną KSOW, która będzie umieszczona w strukturze MRiRW i będzie odpowiedzialna m.in. za koordynację pracy, a także stworzenie i prowadzenie portalu internetowego Sieci, ułatwianie kontaktu między członkami Sieci, organizację spotkań Sieci, opracowywanie, wydawanie i rozpowszechnianie materiałów informacyjnych. Sekretariat Sieci będzie także odpowiedzialny za rozpowszechnianie informacji dotyczących dostępnych instrumentów i działań dotyczących rozwoju obszarów wiejskich, podstaw i interpretacji prawnych, podstawowych danych monitoringowych. Ponadto w każdym województwie umieszczone zostaną jednostki regionalne, które będą wspierały realizację zadań KSOW, ułatwiały kontakty między uczestnikami KSOW w danym regionie oraz wspierały współpracę między regionami.

Działanie Sieci ma sprzyjać urzeczywistnianiu zasady partnerstwa oraz nowoczesnego i efektywnego sposobu wymiany informacji oraz przekazywaniu wiedzy.

Prawidłowo funkcjonująca Sieć przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej w ramach wsparcia obszarów wiejskich poprzez synergię z innymi instrumentami oraz dzięki współpracy zaangażowanych podmiotów. Działanie Sieci ma szczególne znaczenie w Polsce, gdzie ze względu na uwarunkowania historyczne konieczność przewyższania zaszłości poprzez budowanie partnerstwa publiczno-społecznego oraz tworzenie możliwości rozwoju inicjatyw społecznych jest szczególnie potrzebne.

Budżet Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich planowany jest na poziomie 55 mln euro. Obejmuje on m.in. koszty organizacji i funkcjonowania jednostki centralnej oraz jednostek regionalnych (m.in. zatrudnienie pracowników, koszty funkcjonowania biura, sprzęt informatyczny oraz software wraz z kosztami obsługi) oraz budżet związany z realizacją zadań w ramach Planu Działania KSOW.

Rezultaty, które powinny zostać osiągnięte w wyniku utworzenia i funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich:

Zbudowanie międzysektorowego partnerstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju powinno doprowadzić do:

- innowacyjnego podejścia dla rozwiązywania problemów i wyzwań związanych z wdrażaniem rozwoju zrównoważonego i rozwiązaniem problemów bezrobocia,
- powstania różnorodnych mechanizmów umożliwiających każdemu z partnerów i sektorów wykorzystanie posiadanych kompetencji i umiejętności w celu osiągnięcia wspólnych celów – w sposób bardziej efektywny i zrównoważony, niż w przypadku działań podejmowanych przez poszczególnych partnerów i sektory na własną rękę,

- dostępu do większej puli zasobów, poprzez wykorzystanie pełnego zakresu możliwości merytorycznych, kadrowych, technicznych i finansowych każdego z partnerów i sektorów,
- nowych dynamicznych wewnętrznych sieci współpracy, które udostępnią każdemu z sektorów sprawniejsze kanały angażowania społeczeństwa na szerszą skalę oraz zwiększą możliwości oddziaływania na politykę,
- lepszego zrozumienia wartości i cech charakterystycznych dla poszczególnych partnerów i sektorów, przyczyniając się w ten sposób do budowania bardziej zintegrowanego i stabilnego społeczeństwa.

ZAŁĄCZNIKI:

Załącznik 1. Lista podmiotów, którym przekazano KPS do konsultacji

- 1) Minister Edukacji i Nauki,
- 2) Minister Sportu,
- 3) Minister Finansów,
- 4) Minister Rozwoju Regionalnego,
- 5) Minister Gospodarki,
- 6) Minister Pracy i Polityki Społecznej,
- 7) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- 8) Minister Obrony Narodowej,
- 9) Minister Środowiska,
- 10) Minister Transportu i Budownictwa,
- 11) Minister Skarbu Państwa,
- 12) Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- 13) Minister Spraw Zagranicznych,
- 14) Minister Sprawiedliwości,
- 15) Minister Zdrowia,
- 16) Szef Kancelarii Prezesa Rady Ministrów,
- 17) Sekretarz Komitetu Integracji Europejskiej,
- 18) Prezes Rządowego Centrum Legislacji,
- 19) Główny Urząd Statystyczny,
- 20) Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego,
- 21) Główny Inspektorat Weterynarii,
- 22) Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych,
- 23) Główny Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa,
- 24) Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- 25) Agencja Rynku Rolnego,
- 26) Agencja Nieruchomości Rolnych,
- 27) Marszałek Województwa Dolnośląskiego,
- 28) Marszałek Województwa Kujawsko-Pomorskiego,
- 29) Marszałek Województwa Lubelskiego,
- 30) Marszałek Województwa Lubuskiego
- 31) Marszałek Województwa Łódzkiego,
- 32) Marszałek Województwa Małopolskiego,
- 33) Marszałek Województwa Mazowieckiego,
- 34) Marszałek Województwa Opolskiego,
- 35) Marszałek Województwa Podkarpackiego,
- 36) Marszałek Województwa Podlaskiego,

- 37) Marszałek Województwa Pomorskiego,
- 38) Marszałek Województwa Śląskiego,
- 39) Marszałek Województwa Świętokrzyskiego,
- 40) Marszałek Województwa Warmińsko – Mazurskiego,
- 41) Marszałek Województwa Wielkopolskiego,
- 42) Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego,,
- 43) Instytut Melioracji i Użytków Zielonych, Falenty,
- 44) Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa, Puławy,
- 45) Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej,
- 46) Instytut Zootechniki, Balice,
- 47) Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie,
- 48) Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA),
- 49) Państwowa Rada Ochrony Przyrody,
- 50) Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków,
- 51) Stowarzyszenie EKO-UNIA,
- 52) Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich
- 53) Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych,
- 54) Sekretariat Rolnictwa Komisji Krajowej NSZ „Solidarność”,
- 55) Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników Indywidualnych „Solidarność”,
- 56) Związek Zawodowy Rolnictwa „Samoobrona”,
- 57) Krajowy Związek Rolników, Kółek i Organizacji Rolniczych,
- 58) Federacja Związków Pracodawców – Dzierżawców i Właścicieli Rolnych,
- 59) Związek Zawodowy Centrum Narodowe Młodych Rolników,
- 60) Federacja Związków Producentów Rolnych,
- 61) Krajowa Rada Izb Rolniczych,
- 62) Krajowa Izba Gospodarcza, Komitet Rolnictwa i Obrotu Rolnego,
- 63) Krajowa Rada Spółdzielcza,
- 64) Forum Aktywizacji Obszarów Wiejskich,
- 65) Związek Powiatów Polskich,
- 66) Związek Gmin Wiejskich,
- 67) Krajowe Stowarzyszenie Sołtysów,
- 68) Krajowy Związek Sołtysów.

Załącznik 2

Wskaźniki bazowe związane z celami

Wskaźnik 1

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w PPS, wyrażony jako % średniej, UE-25 = 100, średnia z 3 lat	Średnia z lat 2003 – 2005	%	48,5	100
		2003		46,9	
		2004		48,7	
		2005		49,7	

Wskaźnik 2

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Poziom zatrudnienia	Odsetek osób pracujących w wieku 15-64 lata w stosunku do ogólnej liczby osób w tej samej grupie wiekowej	2005	%	52,8	63,8
		2006		54,5	

Wskaźnik 3

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Bezrobocie	Stopa bezrobocia, tj. odsetek osób bezrobotnych w stosunku do ogólnej liczby osób aktywnych zawodowo	2005	%	17,7	8,7
		2006		13,8	7,9

Wskaźnik 4

Wskaźnik	Pomiar		Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Szkolenie i edukacja w rolnictwie	Odsetek użytkowników gospodarstw z wykształceniem rolniczym	ogółem	2005	%	38,5	
		poniżej 35 lat			28,5	

Wskaźnik 5

Wskaźnik	Pomiar		Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Struktura wieku w rolnictwie	Odsetek użytkowników gospodarstwa rolnego w wieku	poniżej 35 lat	2005	%	12,67	
		55 lat i więcej			34,2	

Wskaźnik 6

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w rolnictwie	Wartość dodana brutto przypadająca na roczną jednostkę pracy (wdb/rjp) (UE-25 = 100)	Średnia 2002-2004	%	14	17 145 euro

Wskaźnik 7

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Nakłady brutto na środki trwałe w rolnictwie	Nakłady brutto na środki trwałe w rolnictwie	2005	mln euro	2658,6	--

Wskaźnik 10

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w przemyśle spożywczym	Wartość dodana brutto przypadająca na jednego pracownika w przemyśle spożywczym	2004	tys. €/ zatrudnionego	13,3	50,5

Wskaźnik 12

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój pracujących w przemyśle spożywczym (dział 15 i 16)	Przeciętna liczba pracujących w przemyśle spożywczym	2002	tys.	472	4559
		2005		451,7	

Wskaźnik 13

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy w przemyśle spożywczym (dział 15 i 16)	Wartość dodana brutto w przemyśle spożywczym	2004	mln PLN	24139,5	--
		2005		27397	

Wskaźnik 14

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wydajność pracy w leśnictwie	Wartość dodana brutto na osobę zatrudnioną w leśnictwie	2005	tys. euro/os.	18	--

Wskaźnik 15

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Nakłady brutto na środki trwałe w leśnictwie	Nakłady brutto na środki trwałe w leśnictwie	2005	mln euro	2658,6	--

Wskaźnik 16

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Znaczenie rolnictwa niskotowarowego w nowych państwach członkowskich	Liczba gospodarstw 0-2 ESU	2005	%	69	--

Wskaźnik 17

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Polska	EU- 25	EU- 15	Źródło
Różnorodność biologiczna: populacja ptaków krajobrazu rolniczego	Zmiana wskaźnika populacji ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (w odniesieniu do roku 2000 =100)	2000	100,0			MPPL/OTOP
		2001	95,0			
		2002	89,0			
		2003	89,0			
		2004	90,0	N.a.	97,2	
		2005	80,0			

Wskaźnik 18

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Różnorodność biologiczna: grunty rolne i leśnictwo na obszarach o wysokiej wartości przyrodniczej	Powierzchnia użytków rolnych zajęta przez obszary o wysokiej wartości przyrodniczej	2006	ha	bd ³⁸

Wskaźnik 19

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Różnorodność biologiczna: skład gatunkowy drzew	Powierzchnia lasów i innych terenów leśnych	1992-1996	tys. ha	8942	--
	Iglaste		%	66,6	
	liściaste			15,4	
	mieszane			18	

Wskaźnik 20

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	Eu-25
Jakość wody: bilans azotu brutto	Nadwyżka azotu	1995	kg/ha	42	55
		1996		41	
		1997		44	
		1998		40	
		1999		42	
		2000		46	
		2001		41	
		2002		48	
		2003		55	
		2004		42	
		2005		49	

Wskaźnik 21

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Jakość wody: zanieczyszczenie azotanami i pestycydami	Coroczne zmiany stężenia	1998-2002	mg N-NO ₃ /L	średniorocznie 25

Wskaźnik 23

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Gleba: Rolnictwo ekologiczne	Powierzchnia użytków rolnych przeznaczonych na rolnictwo ekologiczne	2001	ha	38 732
		2002		43 828
		2003		49 928
		2004		82 730
		2005		159 709

Wskaźnik 24

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu: wytwarzanie energii odnawialnej z rolnictwa i leśnictwa	Wytwarzanie energii Odnawialnej z rolnictwa	2000	Ktoe (1000 ton ekwiwalentu ropy naftowej)	3
		2001		4
		2002		7
		2003		15
		2004		27
		2005		48

³⁸ b.d. – prace nad wyznaczeniem obszarów HNV farmland w Polsce nadal trwają, w związku z czym nie ma aktualnych danych na ten temat. Europejska Agencja Środowiska dysponuje danymi dotyczącymi powierzchni HNV farmland w Polsce na obszarze 2 mln ha. Są to jednak dane liczone na podstawie Corine Land Cover , a więc bardzo przybliżone i obciążone znacznym błędem.

Wskaźnik 25

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu: Powierzchnia użytków rolnych (UAA) wykorzystywanych do celów energii odnawialnej	Powierzchnia użytków rolnych przeznaczona pod uprawę roślin energetycznych i na produkcję biomasy ³⁹	2005	ha	5 966
		2006		6 991,5

Wskaźnik 26

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska
Zmiana klimatu/czystość powietrza: Emisje gazów z rolnictwa	Emisja gazów cieplarnianych oraz amoniaku z rolnictwa	1997	1000 t ekwiwalentu CO ₂ dla gazów cieplarnianych	1 859 42,2
		1998		1 810 13,2
		2001		1 408 25,8
		2002		1 360 16,1
		2003		1 381 33,0
		2004		1 672 73,2

Wskaźnik 27

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Użytkownicy gospodarstwa rolnego prowadzący inną działalność zarobkową	odsetek użytkowników gospodarstw rolnych prowadzący inną działalność zarobkową	2005	%	39,2	
	w tym kobiety			32,8	

Wskaźnik 28

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój pracujących w sektorze nierolniczym	Przeciętna liczba pracujących w II i III sektorze	2005	tys.	11010,3	188153,0

Wskaźnik 29

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój gospodarczy w sektorze nierolniczym	Wartość dodana brutto w II i III sektorze	2005	mln. PLN	825494	8601115

Wskaźnik 30

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Rozwój samozatrudnienia	Osoby prowadzące własną działalność gospodarczą	IV kwartał 2005	tys.	1 820	29 301,0

Wskaźnik 31

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Infrastruktura turystyczna na obszarze wiejskim	Liczba ogółem miejsc noclegowych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania (bez pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych)	2003	miejsca noclegowe	596 460	37 059 288

³⁹ Powierzchnia uprawy - wierzby *Salix sp.* i róży bezkolcowej *Rosa multiflora val.*

Wskaźnik 32

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Dostęp do Internetu na obszarach wiejskich	Odsetek gospodarstw domowych z dostępem do Internetu w domu na obszarach wiejskich	2005	%	18,8	--
		2006		25,1	

Wskaźnik 35

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Kształcenie ustawiczne na obszarach wiejskich	Procent dorosłych (25-64 lata) uczestniczących w szkoleniach i kursach	III kwartał 2006	%	0,61	--

Wskaźniki bazowe związane z kontekstem

Wskaźnik 3

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Użytkowanie gruntów	Udział powierzchni:	2005	%		--
	gruntów ornych			76,0	
	trwałych użytków zielonych			21,3	
	upraw trwałych			2,2	
	w powierzchni użytków rolnych				

Wskaźnik 4

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Struktura gospodarstw	- gospodarstwa ogółem i w grupach obszarowych	2005	Liczba bezwzględna	2476474	--
	0-5 ha			1750858	
	5-50 ha			704918	
	50 ha i więcej			20697	
	- powierzchnia użytkowanych użytków rolnych ogółem i w grupach obszarowych		ha	14754880	
	0-5 ha			2591510	
	5-50 ha			8691033	
	50 ha i więcej			3472338	
	- średnia powierzchnia gospodarstwa ogółem i w grupach obszarowych		ha	5,96	
	0-5 ha			1,48	
	5-50 ha			12,33	
	50 ha i więcej			167,77	
	- liczba gospodarstw wg klas wielkości ekonomicznej		Liczba bezwzględna	2476474	
	<2 ESU			1718803	
	<100 ESU			753854	
	>100 ESU			3817	

Wskaźnik 5

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Struktura leśnictwa	Powierzchnia lasów gospodarczych)	1992-1996 ⁴⁰	tys. ha	8300	--
	Własność publiczna		%	82	
	Własność prywatna			18	
	Średnia wielkość gospodarstwa własności prywatnej		ha	2	

Wskaźnik 13

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Zdrowotność ekosystemów	Defoliacja ogółem	2005	%	30,7	--
	iglaste			29,6	
	liściaste			34,1	

Wskaźnik 15

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Wykorzystanie wody	Nawadniane użytkowane użytki rolne	2005	%	0,5	--

Wskaźnik 17

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Gęstość zaludnienia	Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich	2005	Ilość mieszkańców /km ²	51	--

Wskaźnik 18

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25	
Struktura wieku	Struktura wieku osób zamieszkujący obszary wiejskie	2005	%	0-14 lat	18,9	--
				W tym kobiety	18,4	
				15-64 lat	67,5	
				w tym kobiety	65,0	
				65 lat i więcej	13,6	
				w tym kobiety	16,6	

Wskaźnik 20

Dane przekazane w ramach ESA '95 (z badań poprzez przedsiębiorstwa) – 2005 r.

Nazwa wskaźnika	Wskaźnik	Rok	Jednostka	Polska	UE-25	
Struktura zatrudnienia	Udziału pracujących w sektorach ekonomicznych	2005	%	Rolnictwo	17,4	--
				Przemysł	26,9	
				Usługi	55,7	

⁴⁰ Źródłem danych dla wskaźnika jest Raport TBFR 2000 (Temperate and Boreal Forest Resources Assessment) opracowany przez Europejską Komisję Gospodarczą Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Organizację do spraw Wyżywienia i Rolnictwa.

Według GUS

Wskaźnik	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Struktura zatrudnienia	Rolnictwo	2005	%	17,4	--
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			16,7	
	Przemysł			29,2	
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			17,1	
	Usługi			53,4	
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			66,2	
	Rolnictwo	2006		15,8	
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			15,0	
	Przemysł			30,0	
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			17,5	
	Usługi			54,2	
	w tym odsetek zatrudnienia kobiety			67,5	

Wskaźnik 22

Nazwa wskaźnika	Pomiar	Rok	Jednostka	Polska	UE-25
Poziom wykształcenia	w wieku 25-64 lat	2005	%	85,1	--
	w wieku 20-24 lata			88,9	
	w wieku 25-64 lat	2006		85,8	
	w wieku 20-24 lata			91,6	
	Kobiety wieku 25-64	2005		84,2	
	Kobiety wieku 20-24			91,3	
	Kobiety wieku 25-64	2006		85,1	
	Kobiety wieku 20-24			93,8	

Załącznik 3. Poziomy Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS) w Polsce

NTS I	kraj	6
NTS II	województwa	16
NTS III	podregiony	45
NTS IV	powiaty i miasta na prawach powiatu	380
NTS V	gminy, w tym gminy miejskie będące miastami na prawach powiatu	2 489 w tym 65

Załącznik 4. Tabele zawierające dane na temat charakterystyki gospodarstw rolnych oraz rolnictwa w Polsce.

Tabela 1. Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha					
		0 - 1	1 - 5	5 - 10	10 - 20	20 - 50	Powyżej 50
Gospodarstwa ogółem	2 733 363	946 679	1 032 441	388 513	245 038	99 156	21 536
w tym prowadzące działalność rolniczą	2 476 474	768 375	961 606	383 265	243 388	98 665	21 175
Gospodarstwa indywidualne	2 728 909	946 577	1 031 965	388 182	244 695	98 728	18 761
w tym prowadzące działalność rolniczą	2 472 830	768 293	961 305	383 039	243 142	98 359	18 692

Źródło: GUS „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005”

Tabela 2. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

	Gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych [ha]					
	<1	1-5	5-10	10-20	20-50	>50
Procent powierzchni użytkowanej rolniczo	2,38	15,93	17,37	21,15	17,96	25,21

Źródło: GUS „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005”

Tabela 3. Gospodarstwa rolne według obszarów użytków rolnych (w odsetkach)

Gospodarstwa rolne według obszarów użytków rolnych (w odsetkach)							
Lata	Ogółem	O powierzchni użytków rolnych w ha					
		0-1	1-5	5-10	10-20	20-50	>50
1996	100,0	33,3	36,9	17,0	10,0	2,4	0,4
2000	100,0	34,0	37,2	15,7	9,4	3,2	0,5
2001	100,0	35,5	36,4	15,6	9,1	2,9	0,5
2002	100,0	33,3	39,1	14,6	9,1	3,2	0,7
2003	100,0	34,8	38,3	14,4	8,7	3,1	0,7
2004	100,0	34,7	38,0	14,2	9,0	3,3	0,8
2005	100,0	34,7	37,8	14,4	9,0	3,6	0,7

Źródło: GUS „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005”

Tabela 4. Liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi oraz powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzona była produkcja metodami ekologicznymi w latach 2001-2005

Wyszczególnienie	2001	2002	2003	2004	2005
Liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi w latach 2001-2005	1 778	1 977	2 286	3 760	7 182
Powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzona była produkcja rolna metodami ekologicznymi w latach 2001-2005 [ha]	38 732	43 828	49 928	82 730	159 709

Źródło: Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

Tabela 5. Poziom wykształcenia osób kierujących gospodarstwem rolniczym w % (2005 r.)

Wyszczególnienie	Wyższe	Policealne	Średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne, podstawowe	Podstawowe nieukończone i bez wykształcenia szkolnego
Gospodarstwa, w których osoba kierująca posiada wykształcenie rolnicze	5,5	1,3	21,2	5,7	37,4	24,1	4,8

Źródło: GUS „Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005”

Tabela 6. Struktura ludności (w wieku 13 lat i więcej) wg wykształcenia w% (2004 r.)

Wyszczególnienie	Wyższe	Policealne i średnie	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne	Podstawowe i niepełne podstawowe
Miasto	17,5	38,0	21,3	4,4	18,8
Wieś	5,4	24,5	29,4	5,8	34,9

Źródło: Raport z wyników NSP 2002, Rocznik Demograficzny 2005, GUS

Tabela 7. Ludność w wieku powyżej 15 lat kontynuująca naukę według wieku i zamieszkania w 2002 r.

Wiek	Ogółem	Miasta	Wieś
	[% ogółu ludności danej grupy wiekowej]		
Ogółem w tym w wieku:	15,8	17,1	13,6
15-17	95,8	95,7	96,0
18-19	75,3	79,3	68,7
20-24	43,9	52,2	29,0
25-29	12,7	16,0	6,9
30-39	4,5	5,8	2,5
40-49	1,5	1,8	0,8

Źródło: Raport z wyników NSP 2002, GUS

Tabela 8. Całkowita emisja⁴¹ głównych gazów cieplarnianych wg źródeł emisji w 2004 r.

O G Ó Ł E M	Dwutlenek węgla	Metan	Podtlenek azotu
	316 700 ⁴²	1 858,4	96,8
Energia łącznie	302 510,6	847,7	7,4
Procesy przemysłowe	13 316,5	14,7	14,1
Użytkowanie rozpuszczalników i innych produktów	580,7	-	0,4
Rolnictwo	-	534,7	72,2
Zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo		0,1	0,0
Odpady	292,3	461,2	2,7

Źródło: Krajowe Centrum Inwentaryzacji Emisji

Tabela 9. Wybrane elementy infrastruktury technicznej obszarów wiejskich

Infrastruktura techniczna (stan na 31 XII)							
Rodzaj sieci (w tys. km)	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wodociągowa	110,5	161,8	167,0	173,2	179,5	185,4	190,7
Kanalizacyjna	5,4	16,2	19,2	23	28,8	32,4	36,8
Gazowa	40,7	52,2	66,4	68,3	69,4	70,3	71,5

Źródło: GUS

⁴¹ Dane szacunkowe opracowane zgodnie z metodologią IPCC.

⁴² Emisja netto, tj. z uwzględnieniem emisji i pochłaniania z sektora "Zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo" wynosi 290 541,27 Gg.

Tabela 10. Sieć rozdzielcza, w tym wodociągowa, kanalizacyjna i gazowa w 2005 r.

Województwa	Sieć rozdzielcza w km											
	wodociągowa				kanalizacyjna				gazowa			
	ogółem	na 100 km ²	w tym wieś		ogółem	na 100 km ²	w tym wieś		ogółem	na 100 km ²	w tym wieś	
			w km	na 100 km ²			w km	na 100 km ²			w km	na 100 km ²
POLSKA	245600,8	78,6	190729,2	65,5	80130,8	25,6	36820,5	12,6	103670,6	33,2	56380,4	19,4
DOLNOŚLĄSKIE	13146,4	65,9	8383,2	47,2	6538,7	32,8	2748,3	15,5	5470,3	27,4	1236,4	7,0
KUJAWSKO-POMORSKIE	19903,1	110,8	17151,1	100,0	4782,4	26,6	2491,1	14,5	2068,7	11,5	147,6	0,9
LUBELSKIE	17484,7	69,6	15063,3	62,4	3366,4	13,4	1430,3	5,9	6488,4	25,8	4488,8	18,6
LUBUSKIE	5496,1	39,3	3902,0	29,2	1995,4	14,3	687,2	5,1	2281,0	16,3	872,3	6,5
ŁÓDZKIE	20536,6	112,7	16904,7	98,9	3666,5	20,1	1078,0	6,3	2812,2	15,4	700,4	4,1
MAŁOPOLSKIE	15720,7	103,5	12056,9	89,1	7156,5	47,1	3717,5	27,5	20007,7	131,7	15341,0	113,4
MAZOWIECKIE	33599,6	94,5	26841,0	80,4	7356,0	20,7	2314,4	6,9	11082,8	31,2	5115,3	15,3
OPOLSKIE	6544,4	69,5	5149,8	59,5	2014,4	21,4	969,5	11,2	1223,7	13,0	188,8	2,2
PODKARPACKIE	12492,7	70,0	10404,3	62,0	8786,4	49,2	6587,5	39,2	16169,8	90,6	13277,8	79,1
PODLASKIE	11006,4	54,5	9466,3	49,1	2030,3	10,1	832,0	4,3	894,4	4,4	259,1	1,3
POMORSKIE	12381,9	67,7	8998,0	52,3	5612,0	30,7	2782,9	16,2	3278,1	17,9	650,4	3,8
ŚLĄSKIE	18344,1	148,8	8730,8	102,2	8231,9	66,8	2177,6	25,5	14054,3	114,0	5566,7	65,2
ŚWIĘTOKRZYSKIE	11195,0	95,6	9452,7	85,5	2689,0	23,0	1447,7	13,1	3144,0	26,9	2091,9	18,9
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	12130,2	50,1	10125,6	42,9	4017,9	16,6	2041,1	8,7	1653,2	6,8	300,5	1,3
WIELKOPOLSKIE	27538,9	92,3	22472,8	79,3	7580,0	25,4	3483,2	12,3	9070,5	30,4	4680,1	16,5
ZACHODNIOPOMORSKIE	8080,0	35,3	5626,7	26,1	4307,0	18,8	2032,2	9,4	3971,5	17,3	1463,3	6,8

Źródło: Infrastruktura komunalna w 2005 r., GUS

Tabela 11. Ludność korzystająca z urządzeń komunalnych

Województwa	Ludność korzystająca z sieci w tys.											
	wodociągowej				kanalizacyjnej				gazowej			
	ogółem	w % do ludności ogółem	w tym wieś		ogółem	W % do ludności ogółem	w tym wieś		ogółem	W % do ludności ogółem	w tym wieś	
			w tys.	W % do ludności ogółem			w tys.	W % do ludności ogółem			w tys.	W % do ludności ogółem
POLSKA	32847,1	86,1	10627,8	72,1	22586,8	59,2	2795,3	19,0	19772,8	51,8	2637,2	17,9
DOLNOŚLĄSKIE	2624,5	90,9	645,7	77,2	1908,7	66,1	180,1	21,5	1814,7	62,8	73,4	8,8
KUJAWSKO-POMORSKIE	1857,1	89,8	636,5	80,0	1269,7	61,4	182,3	22,9	931,4	45,0	14,1	1,8
LUBELSKIE	1718,2	78,8	769,0	66,1	978,6	44,9	115,7	10,0	794,8	36,5	113,8	9,8
LUBUSKIE	890,6	88,2	273,2	75,4	616,6	61,1	60,5	16,7	504,6	50,0	24,8	6,8
ŁÓDZKIE	2289,8	88,8	720,9	79,0	1480,0	57,4	97,7	10,7	1019,3	39,5	26,5	2,9
MAŁOPOLSKIE	2401,7	73,5	884,5	53,7	1594,6	48,8	260,4	15,8	2056,7	63,0	776,0	47,1
MAZOWIECKIE	4147,9	80,4	1158,3	63,7	2981,2	57,8	212,0	11,6	2761,3	53,5	250,4	13,8
OPOLSKIE	981,5	93,7	444,6	89,6	561,4	53,6	85,7	17,3	433,2	41,4	12,1	2,4
PODKARPACKIE	1552,5	74,0	778,8	62,2	1056,6	50,4	351,7	28,1	1463,0	69,7	718,6	57,4
PODLASKIE	1034,2	86,2	354,2	72,3	692,9	57,8	72,1	17,7	313,7	26,2	12,6	2,6
POMORSKIE	2017,9	91,8	577,1	80,3	1607,5	43,1	239,6	33,3	1159,3	52,7	32,9	4,6
ŚLĄSKIE	4357,7	93,0	784,2	78,4	3151,3	67,3	203,5	20,4	2930,6	62,5	278,9	27,9
ŚWIĘTOKRZYSKIE	1050,8	81,8	498,3	71,0	571,3	44,5	88,2	12,6	457,3	35,6	56,0	8,0
WARMIŃSKO- MAZURSKIE	1255,3	87,9	420,4	73,7	919,5	64,4	130,9	22,9	639,6	44,8	14,3	2,5
WIELKOPOLSKIE	3092,2	91,7	1241,4	85,8	1955,4	58,0	327,0	22,6	1498,7	44,4	179,9	12,4
ZACHODNIOPOMORSKIE	1575,2	93,0	440,7	84,4	1241,5	73,3	188,0	36,0	994,6	58,7	52,9	10,1

Źródło: Infrastruktura komunalna w 2005 r., GUS

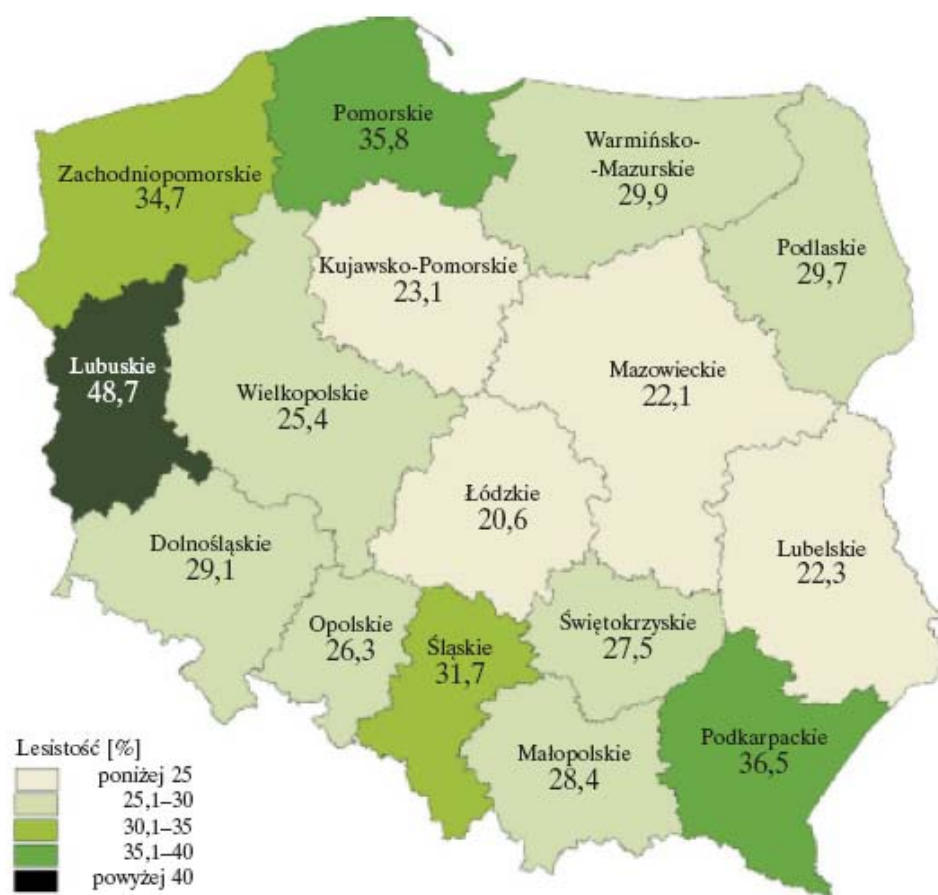
Tabela 12. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 i więcej w latach 1995-2005* [w %]

Wyszczególnianie	1995	2000	2003	2004	2005
Współczynnik aktywności zawodowej					
Ogółem	58,4	56,6	54,7	54,7	54,9
w tym miasto	57,2	56,1	54,1	54,0	54,2
Wieś	60,5	57,4	55,8	56,0	56,0
Wskaźnik zatrudnienia					
Ogółem	50,7	47,5	44,0	44,3	45,2
w tym miasto	49,3	46,6	42,9	43,3	44,1
Wieś	53,1	49,0	45,9	46,1	47,0
Stopa bezrobocia					
Ogółem	13,1	16,1	19,6	19,0	17,7
w tym miasto	13,7	17,0	20,8	19,8	18,7
Wieś	12,2	14,6	17,8	17,6	16,1

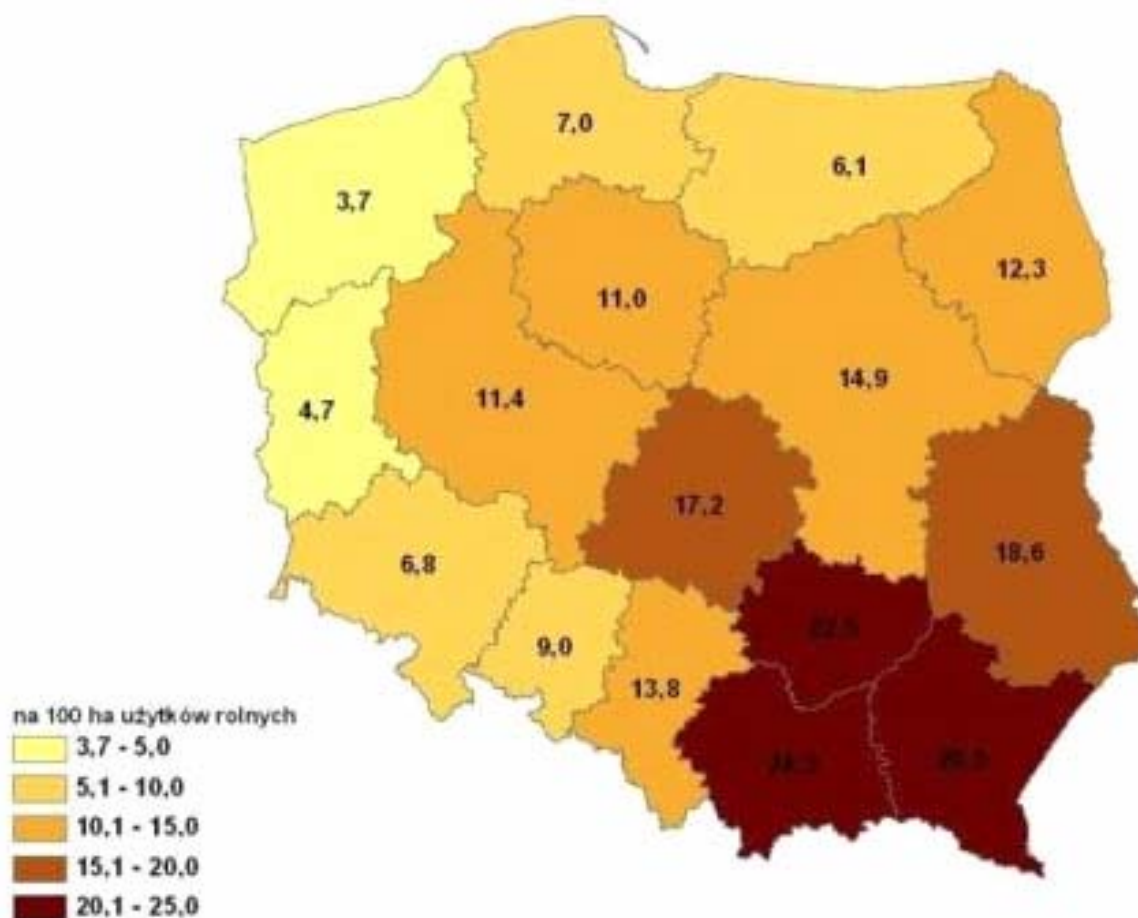
Źródło: Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski IV kwartał 2005 r., GUS

* dane w 1995 r. za listopad, w 2000 r., 2003 r., 2004 r., 2005 r. - przeciętne w roku

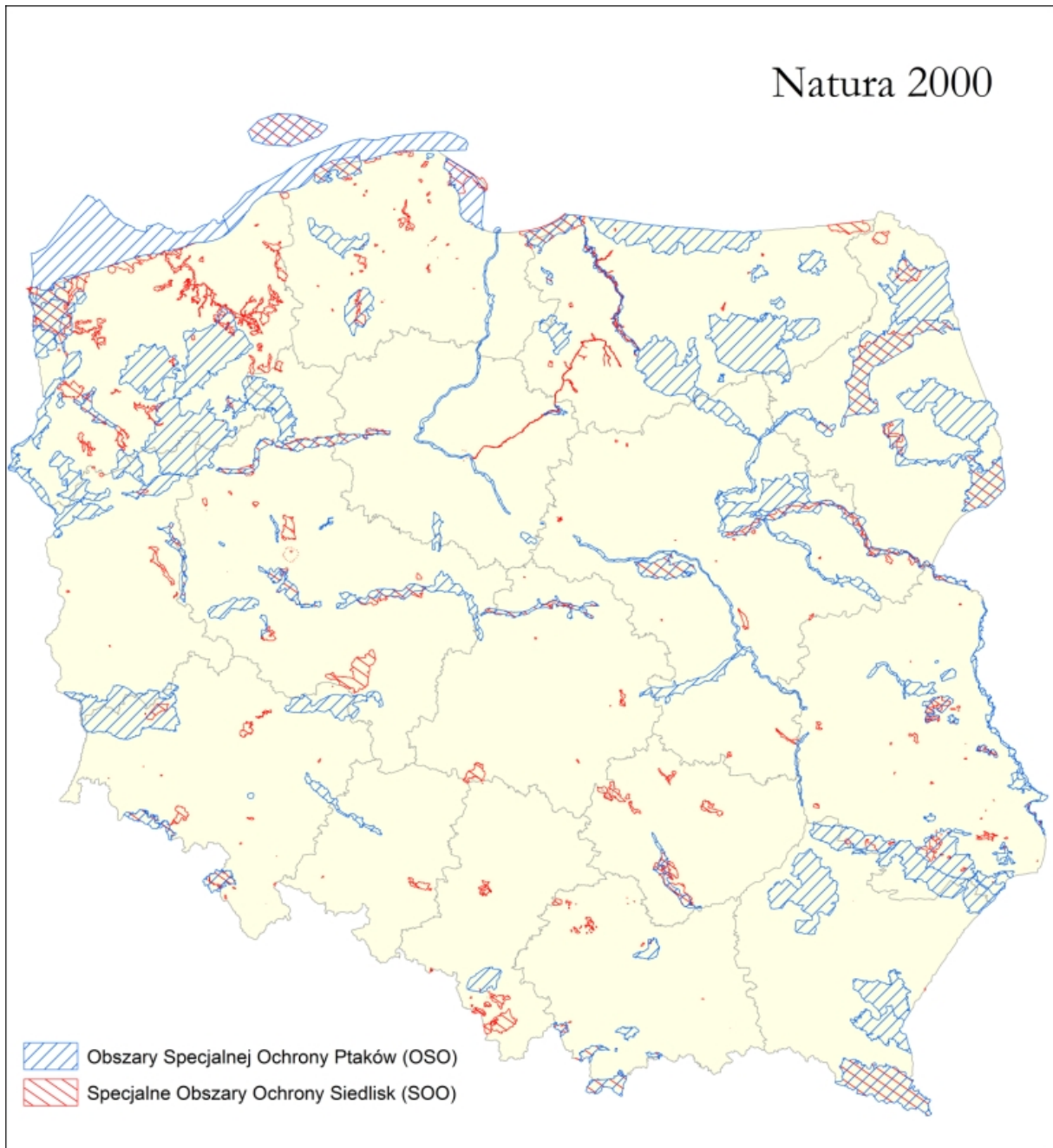
Załącznik 5. Lesistość Polski wg województw

Załącznik 6. Pracujący w rolnictwie wg województw [na 100 ha użytków rolnych]

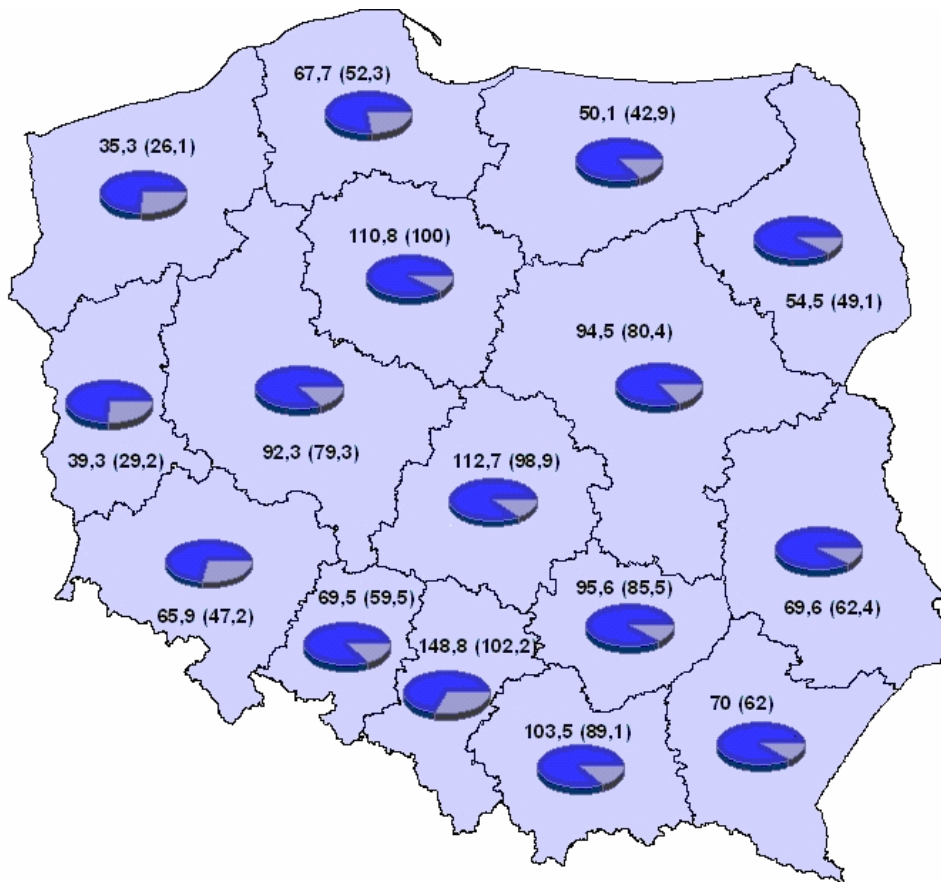

Załącznik 7. Obszary sieci NATURA 2000 w Polsce

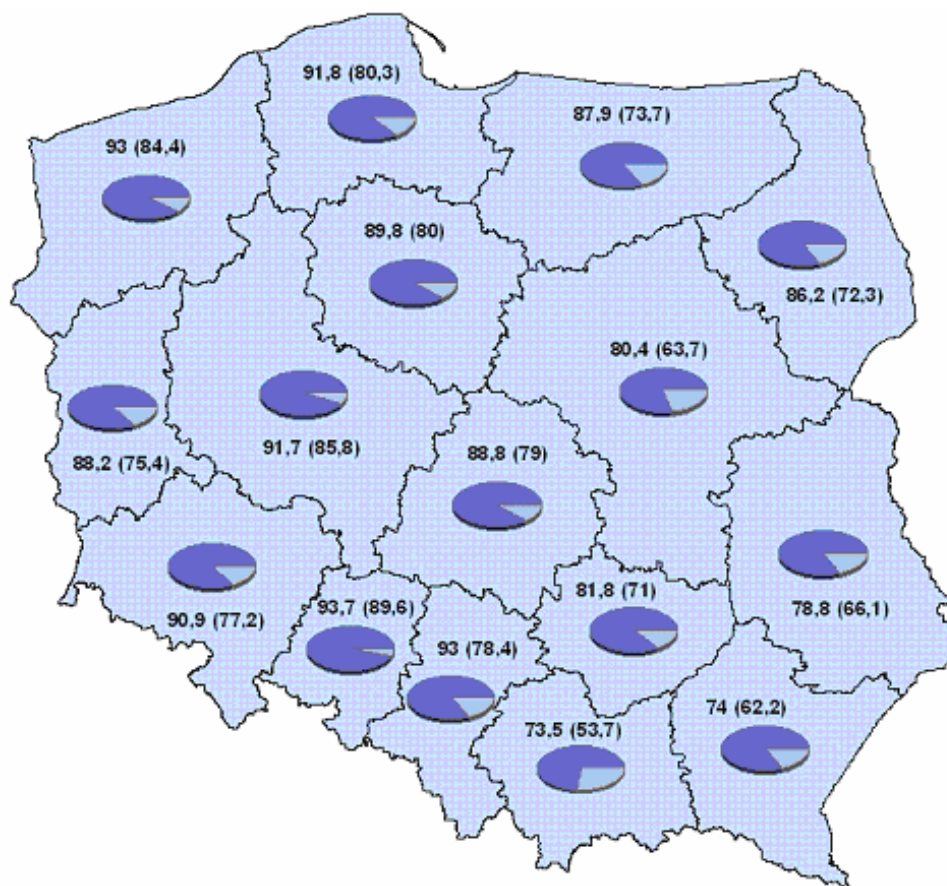
Załącznik 8. Obszary szczególnie narażone (OSN)

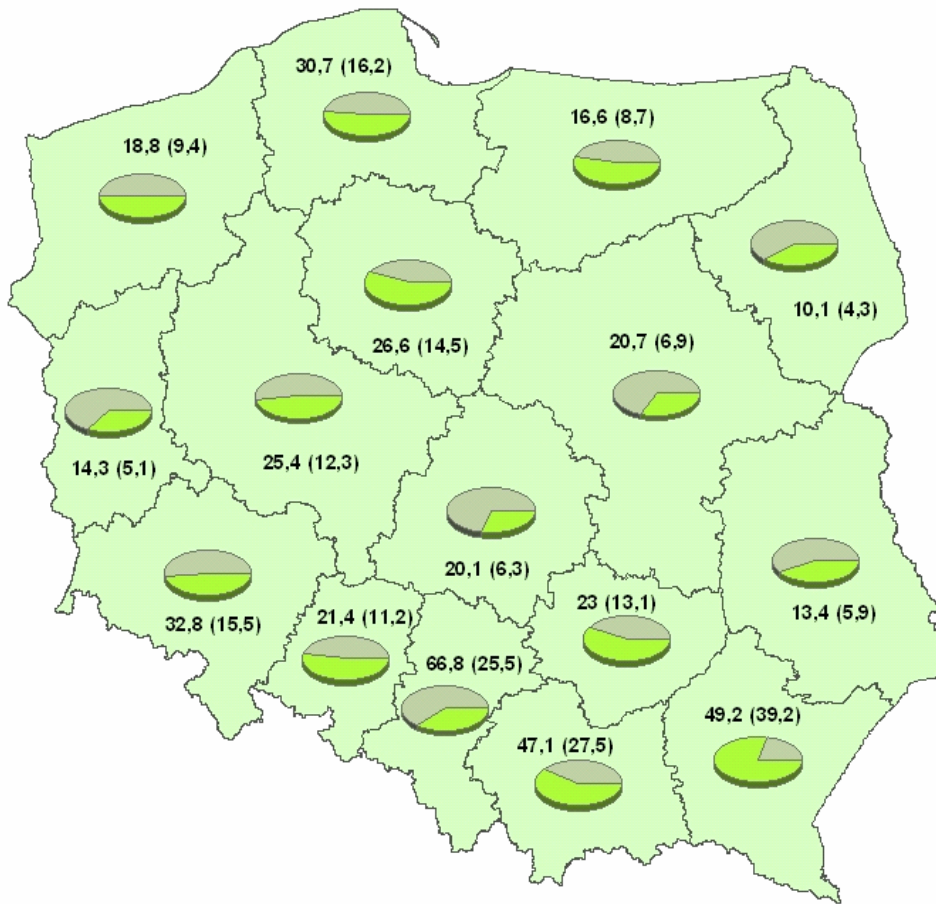
Załącznik 9. Sieć wodociągowa w 2005 r. [km/100 km²]

długość sieci wodociągowej w km na 100 km² (w tym na wsi - w km na 100 km²)

Załącznik 10. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w 2005 r. [w%]

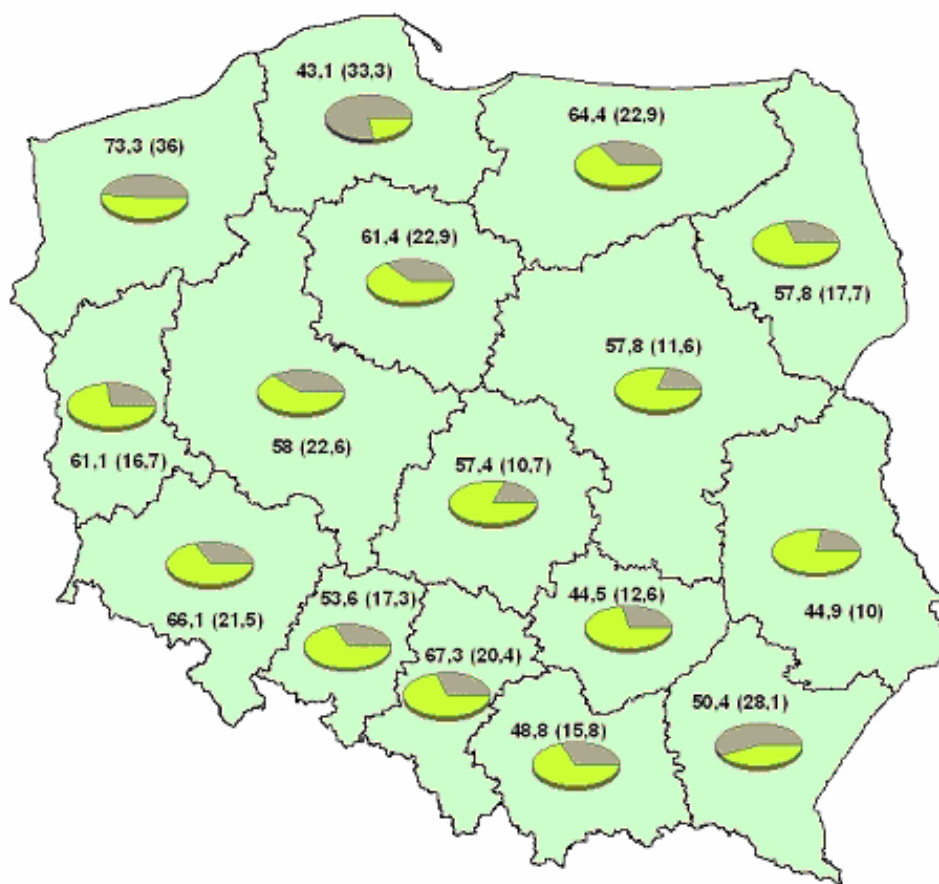

% ludności ogółem (w tym wieś w % do ludności ogółem)

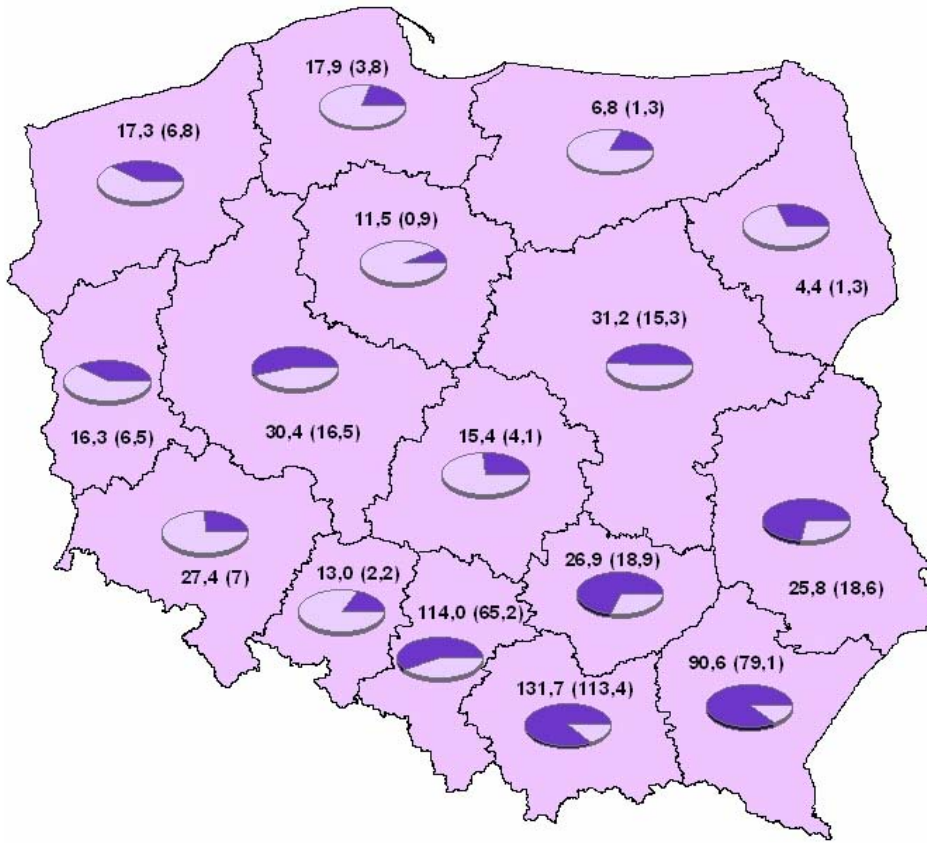
Załącznik 11. Sieć kanalizacyjna w 2005 r. [km/100 km²]

długość sieci kanalizacyjnej w km na 100 km² (w tym na wsi - w km na 100 km²)

Załącznik 12. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w 2005 r. [w%]

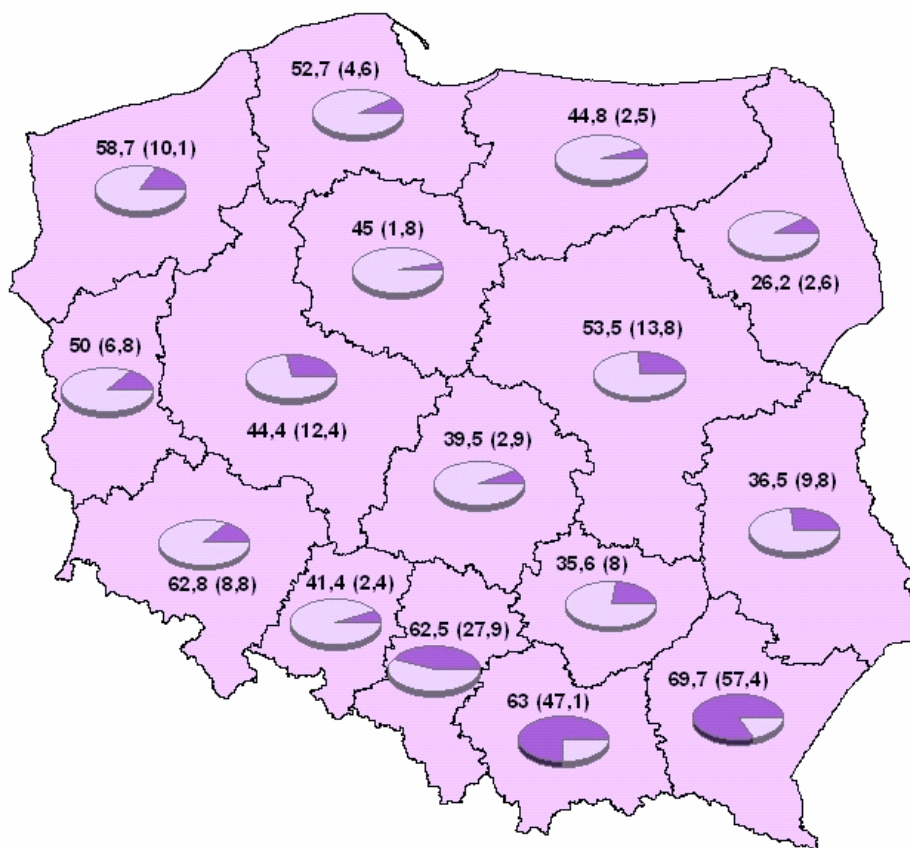

% ludności ogółem (w tym wieś w % do ludności ogółem)

Załącznik 13. Sieć gazowa w 2005 r. [km/100 km²]

długość sieci gazowej w km na 100 km² (w tym na wsi - w km na 100 km²)

Załącznik 14. Ludność korzystająca z sieci gazowej w 2005 r. [w %]

% ludności ogółem (w tym wieś w % do ludności ogółem)

Załącznik 15. Podsumowanie diagnozy obszarów wiejskich

Do największych „słabości” obszarów wiejskich, którym należy przeciwdziałać, można zaliczyć bezrobocie, złą sytuację dochodową oraz ograniczony rynek pracy (w tym brak pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich), niski stopień mobilności i gorszy dostęp do edukacji. Kolejną ujemną cechą jest niski stopień specjalizacji gospodarstw (niedoinwestowanie) i rozdrobnienie struktury obszarowej, które przekładają się na mniejszą efektywność produkcji i ograniczony postęp technologiczny. Na kolejnym miejscu jest nieodpowiedni poziom inwestycji służących ochronie środowiska oraz niski poziom rozwoju infrastruktury technicznej na wsi (przede wszystkim kanalizacja, sieć telefoniczna, Internet), stanowiący o niskiej atrakcyjności obszarów wiejskich dla inwestorów. Potrzeby w tym zakresie są ogromne, daleko przewyższające możliwości inwestycyjne gospodarstw wiejskich, a nawet wniesienia „wkładu” środków własnych w przypadku korzystania z transferu środków publicznych. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku infrastruktury w zakresie usług publicznych (opieki zdrowotnej, wychowania przedszkolnego, oświaty oraz kultury).

Powszechne wyposażenie w urządzenia technologii informacyjno-telekomunikacyjnych (ICT) i dostęp do Internetu są niezbędnymi warunkami powstania i rozwoju społeczeństwa informacyjnego, a informacje w tym zakresie są podstawą dla dalszej analizy celów i sposobów korzystania z ICT oraz oceny wpływu stosowania tych technologii na procesy gospodarcze, wyniki ekonomiczne i strukturę organizacyjną przedsiębiorstw w tym gospodarstwach rolnych oraz (w dłuższej perspektywie) na zmiany kulturowe w całym społeczeństwie.

Zagrożeniem dla rozwoju jest nadmiar niewykwalifikowanej siły roboczej, niski poziom wykształcenia ograniczający proces przemian strukturalnych i technologicznych, niekorzystny wpływ na jakość życia mieszkańców wsi przy niewielkich dochodach oraz nieracjonalna gospodarka przy braku środków do nowoczesnej produkcji.

Taki stan rzeczy utrwała niewielką aktywność społeczną na obszarach wiejskich i nierówne szanse rozwoju w odniesieniu do mieszkańców miast.

Znacznym utrudnieniem, które wymaga od rolników większego zaangażowania wiedzy, sił i środków niż w innych częściach Europy, są niekorzystne warunki naturalne do prowadzenia produkcji rolnej, takie jak duży udział gleb słabych i zakwaszonych, niewielkie opady oraz krótki okres wegetacyjny. Cechy te stanowią obiektywne bariery dla rozwoju sektora rolnego i obszarów wiejskich.

Polskie rolnictwo i obszary wiejskie cechują silne strony, do których należy zaliczyć duże zasoby ziemi, choć, jak wspomniano, nie są one najwyższej jakości, co ogranicza zakres ich wykorzystania. Przy odpowiednim wsparciu w zakresie inwestycji w gospodarstwach rolnych, przetwórstwa i infrastruktury potencjał ten będzie mógł być w pełni wykorzystany.

Stan w zakresie sytuacji społeczno-ekonomicznej i środowiskowej na terenach wiejskich wskazuje na zapóźnienie rozwoju gospodarczego, lecz równocześnie wskazuje na istniejący znaczący potencjał rozwojowy, którego efektywne wykorzystanie będzie sprzyjać zwiększeniu dobrobytu mieszkańców wsi oraz wspomagać rozwój społeczno-gospodarczy kraju.

Szansą i potencjałem jest dobry stan środowiska i zasobów przyrody, które sprzyjają tworzeniu korzystnych warunków dla rolnictwa ekologicznego, rynku produktów tradycyjnych i regionalnych, wielofunkcyjnemu rozwojowi wsi oraz działalności pozarolniczych, takich jak rynek usług turystycznych, agroturystyka, produkcja na cele energetyczne rynek usług leśnych. Ponadto do rozwoju obszarów wiejskich przyczynić się może korzystna struktura wiekowa ludności wiejskiej (tj. przewaga osób młodych), przy odpowiednim wykorzystaniu instrumentów wsparcia. Duże różnice w zakresie charakteru produkcji rolnej wpływają korzystnie na zróżnicowanie oferty rynkowej produktów tradycyjnych i regionalnych. Szansą jest również wzrost gotowości do podejmowania działalności pozarolniczej, przy odpowiednim wsparciu merytorycznym i finansowym. W dłuższej perspektywie prowadzić to może do pojawienia się nowych miejsc pracy i wzrostu dochodów, a także uzyskania pełnego wizerunku wielofunkcyjnych obszarów wiejskich. Dodatkowo, ważnym elementem wsparcia w procesie odnowy wsi stanowić będzie rozwój infrastruktury oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego.

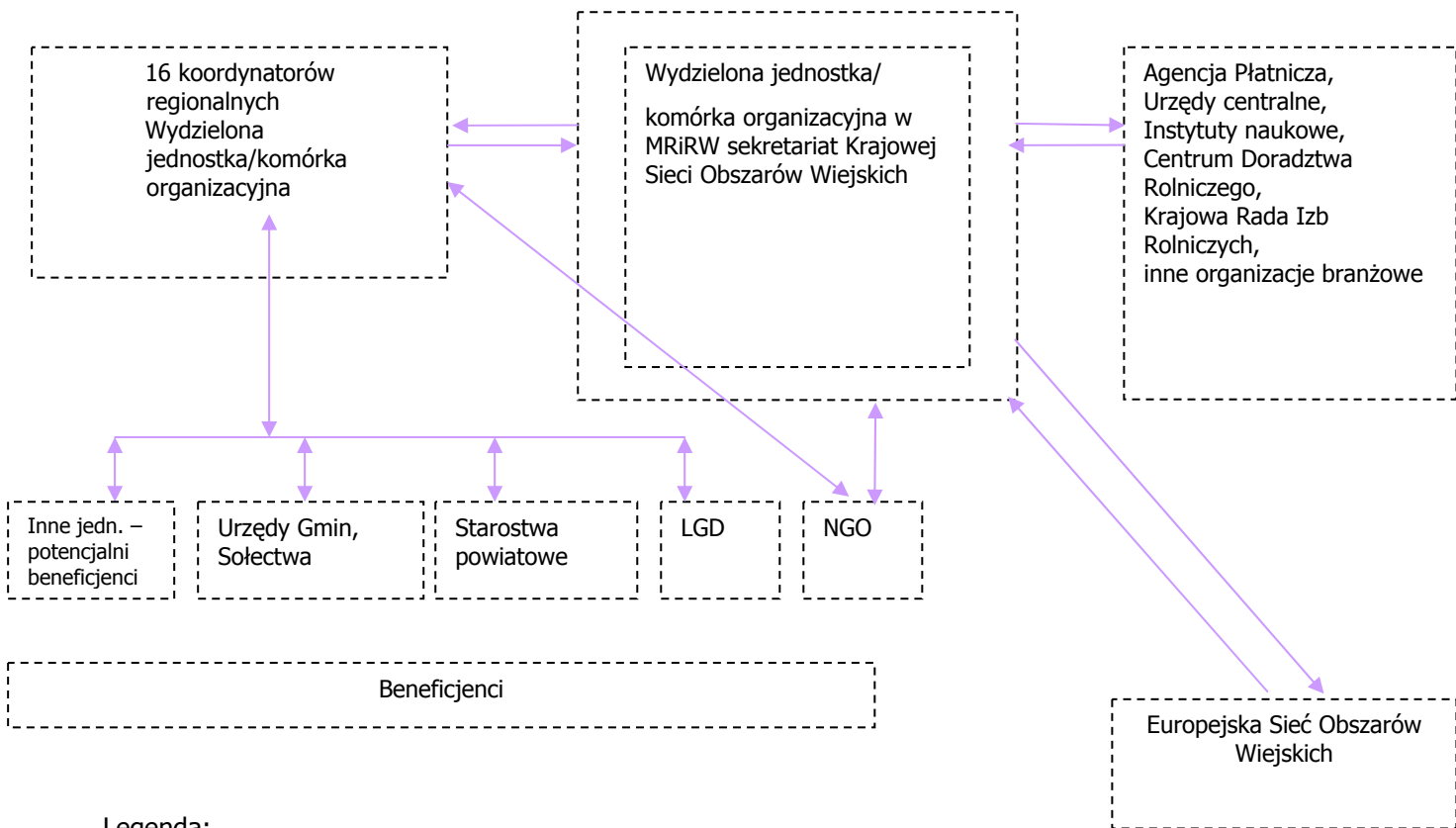
Zróżnicowane struktury rolne stanowią z jednej strony słabość, jeśli przeważają w nich mało efektywne gospodarstwa rolne, jednak mogą stanowić także szansę na szybkie przemiany, przy zachowaniu różnorodności, co stanowić może o sile adaptacyjnej i rozwojowej rolnictwa i wsi. Struktury rolne powinny być postrzegane w całej ich złożoności (ekonomicznej, społecznej, przyrodniczej). Obecność w tych strukturach gospodarstw rodzinnych – większych, średnich oraz małych, o technologiach bardziej konwencjonalnych i tradycyjnych, zwiększa elastyczność struktury rolnictwa i możliwości spożytkowania zasobów produkcyjnych.

Jak wspomniano wcześniej, duże możliwości rozwojowe niesie ze sobą rozwój przemysłu rolno-spożywczego, zarówno od strony udziału w PKB, jak i możliwości tworzenia nowych miejsc pracy oraz zagospodarowywania wielu kierunków produkcji rolnej. Może to wpłynąć na stabilizację rynków, a także na wzrost dochodów producentów rolnych, związanych z przemysłem.

Zróżnicowany charakter obszarów wiejskich w Polsce, zarówno pod względem warunków przyrodniczych, jak i wielokierunkowość produkcji i sposobu gospodarowania, sprawiają, że nie jest możliwe wskazanie jednego kierunku rozwoju sektora rolnego, dlatego też wsparcie powinno mieć charakter dostosowany do potrzeb i potencjału danej grupy gospodarstw. Dodatkowo należy pamiętać o konieczności koncentracji wysiłków na rzecz działań długofalowych i odznaczających się największą efektywnością z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Biorąc powyższe pod uwagę, na poziomie strategii zastosowane jest podejście horyzontalne z poziomu kraju, bez różnicowania do poziomu podejścia regionalnego.

Załącznik 16. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich

Schemat przepływu informacji

Legenda:

- Przekazywanie (wymiana) informacji, pośrednictwo w przekazywaniu informacji, konsultacje, inne powiązania w zakresie wynikającym z ewentualnych zależności zapisanych w Programie dla poszczególnych działań.